



**Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
Kossuth Lajos Hadtudományi Kar
Hadtudományi Doktori Iskola**



Urbán Lajos nyugállományú altábornagy

**A TARTALÉKOS ERŐK HELYE, SZEREPE,
MŰKÖDÉSÉNEK ASPEKTUSAI
A MAGYAR NEMZETI HADERŐBEN**

Doktori (PhD) értekezés

Tudományos témavezető:

Dr. Szigeti Lajos nyugállományú ezredes
egyetemi docens, PhD

.....
Budapest, 2010.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	5
A téma aktualitása	8
A kutatási probléma megfogalmazása, hipotézisek	9
Kutatási célkitűzések	10
Az alkalmazott kutatási módszerek és eljárások	11
1. A Magyar Haderő tartalékos rendszerének történeti áttekintése (1848-tól napjainkig).....	13
1.1 Az 1848-49. évi magyar polgári forradalom és szabadságharc időszaka és az azt megelőző hatások	13
1.2 A Magyar Haderő tartalékosai az Osztrák-Magyar Monarchia véderejében	17
1.2.1 A Magyar Királyi Honvédség legénységi tartalékos állománya (1868-1918.).....	17
1.2.2 A Magyar Királyi Honvédség tiszti, tartalékos tiszti állománya	18
1.3 A Magyar Honvédség az első világháborúban	19
1.4 Magyar Haderő tartalékosai a ii. világháború előtt és a háború alatti időszakban	21
1.4.1 Háború vége a polgári forradalom és a tanácsköztársaság katonapolitikája.	21
1.4.2 A nemzeti haderő megalakulása a trianoni békediktátum függvényében	22
1.4.3 Áttérés az általános hadkötelezettségre	25
1.5 A Magyar Haderő az 1945-1989. közötti években	28
1.6 A rendszerváltás hatása a haderő átalakításra.....	32
1.7 Az önkéntes haderő létrehozásának folyamata.....	36
2. Az önkéntes tartalékos szolgálat kialakulása	44
2.1 Az önkéntes tartalékos szolgálat a nemzetközi kitekintés tükrében.....	44
2.2 Az önkéntes tartalékos szolgálat bevezetésének hazai tapasztalatai	46
2.2.1 Az önkéntes tartalékos szolgálat jellemzői 2000-2004. közötti időszakban.	46
2.2.2 Az önkéntes tartalékos szolgálat jellemzői 2005–2008. közötti időszakban.....	53
2.3 Kutatási témával összefüggő fogalmak értelmező rendszerezése	55
3. A tartalékos rendszer korszerűsítésének kiemelt szervezési követelményei, a szervezet rendeltetése és feladatai tükrében.....	60
3.1 Haderő-szervezési alapelvek	60
3.1.1 Reális védelmi szükségletek biztosításának elve	62
3.1.2 Rendszer orientált működés elve	74
3.1.3 Fenntartható működtetés biztosításának elve.....	77
3.2 A tartalékos erők létrehozásának célja, rendeltetése, funkcionális feladatai	83
3.2.1 A tartalékos erők létrehozásának célja, rendeltetése	83
3.2.2 A tartalékos erők funkcionális feladatai	87
3.3 Tartalékos erők szervezeti struktúrája, vezetési rendszere, diszlokációja	97
3.3.1 Szervezeti struktúra.....	97
3.3.2 A szervezetek diszlokációja.....	99
3.3.3 A vezető és végrehajtó szervezetek állománya létszáma.....	100
3.4 A tartalékos erők felkészítése.....	102
4. Tartalékos erők (tartalékos rendszer) működéséhez szükséges feltételek megteremtésének kiemelt kérdései béke és minősített időszakban	111
4.1 Tartalékos erők (tartalékos rendszer) társadalmi elfogadottságának biztosítása.....	111
4.1.1 Önkéntes tartalékos szolgálat elfogadottsága.....	111
4.1.2 Honvédelmi nevelés.....	117

4.2 Tartalékos rendszer fejlesztéséhez és működéséhez alapul szolgáló szabályzók béke és minősített időszakban.....	119
4.2.1 A fejlesztési koncepció alkotmányossági megalapozottsága és parlamenti konszenzusa...	119
4.2.2 A tartalékos rendszer fejlesztésének és működésének törvényi alapszabályzói és megvalósulásuk anomáliái	121
4.2.3 Az önkéntes tartalékos rendszer működését erősítő jogszabály módosítások lehetséges területei	127
4.3 Tartalékos erők létrehozásának erőforrás igénye.....	133
4.3.1 Az erőforrások biztosítása a költség racionalizálás jegyében	133
4.3.2 A szükséges erőforrás igények, azok költségeinek számbavétele	135
4.3.3 Az önkéntes tartalékos rendszer logisztikai támogatási rendszere	143
4.3.4 Infrastrukturális háttér a tartalékos erők számára.....	144
4.3.5 Tartalékos erők létrehozását biztosító intézmény rendszer.....	145
Befejezés.....	148
Az elvégzett tevékenység összefoglalása.....	148
Összegzett következtetések.....	150
Értekezés új tudományos eredményei	154
Javaulat az elért eredmények hasznosítására, a további kutatási feladatokra	155
Az értekezés gyakorlati felhasználhatósága.....	156
Irodalomjegyzék.....	157
Függelékek.....	162
1. számú függelék: A trianoni tiltások (kivonat).....	162
2. számú függelék: A NATO katonai bizottság MC 441/1 határozat	162
3. számú függelék: Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete irányelve a tartalékos rendszer vonatkozásában.....	164
Melléletek	167
1. számú melléklet: Önkéntes tartalékos szolgálat a nemzetközi kitekintés tükrében	167
2. számú melléklet: Kutatási témával összefüggő fogalmak értelmező rendszerezése	171
3. számú melléklet: Rövidítések.....	178

„Igaz bizonyára az, nincs a szabadságnál szebb dolog, de viszont, aki az ilyen *militaris disciplinát szabadsággal ellenkező dolognak tartja, vagy bolond, vagy tunya, rossz és rest. Mert én azt vallom és assecurálok [biztosítom] az én magyarimat, hogyha jó *militaris disciplinát instituálnak [honosítanak meg, rendszeresítenek], semmi ez világon nem leszen, ami az ő libertásokot jobban megtartsa s conserválja [megőrizzé], mint az. Amely hajdú vagy katona nem akar beléállani ebben az oskolában, ne törődjél rajta, hadd ott, hidd el, hogy rossz, hidd el, hogy tunya és röst. Ő a szabadságnak vesztését obtendálja [hozza ürügyül], s penig a dolog túl fél, fél a strázsátul, fél a harctul, tudni illik szabad akar lenni attul, szabad akar lenni prédálni, szabad részegeskedni, szabad urat, hadnagyot válogatni, ott hagyni, ha elunja; ez az ő szabadsága.*”[1]*

(Zrínyi Miklós)

BEVEZETÉS

„Egy ország jelenének és jövőjének legfontosabb háttére a komplex biztonságának helyzete” – olvashatjuk a tényszerű kijelentést a Magyar Köztársaság Biztonsági Stratégiájában. Ha alaposan belegondolunk nem túlzás ez az állítás, az egyes ember és a nemzet szintjére értelmezve egyaránt, mert a biztonság mindennek az alapja, e nélkül nincs sem békés fejlődés, sem oly annyira sokat hangoztatott gazdasági növekedés. Persze tudjuk a biztonság olyan, mint a levegő: csak akkor érezzük hiányát, amikor nincs. Nem tagadhatjuk, hogy látszólag biztonságosabb világban élünk, mint elődeink.

Fejlett védelmi rendszereink vannak, csúcstechnika- és technológia vigyáz ránk, nemzetközi szervezeteket hoztunk létre, amelyek politikai, gazdasági, valamint tudományos együttműködés nyomán bizonyos egyensúlyt képesek fenntartani. Európában és hazánkban végbement történelmi léptékű változások, a Szövetség és az Unió közös biztonság- és védelempolitikája a belátható időben egyre javuló biztonsági környezetbe helyezik hazánkat. Mindezek ellenére, jelenleg még illúzió azt hinni, hogy nincs már szükség azokra a védelmi intézkedésekre, amelyek az államszervezet számára

¹ ZRÍNYI Miklós: *Ne bánts a magyart. Az török áfium ellen való orvosság Zrínyi Miklós válogatott művei* - Válogatta: Klaniczay Tibor, sajtó alá rendezte: Bán Imre, 1952. p. 369.

cselekvési programot írnak elő. Nagy a felelőssége azoknak, akik döntenek az elégséges és szükséges biztonság mértékéről, mert bűnös felelőtlenség a biztonságérzetet magas szinten tartani a társadalomban, ha az nincs kellően alátámasztva a beavatkozás eszközeivel. Ennek ellenkezője is rendkívül káros lehet, és felboríthatja a társadalom normális működését, ha a biztonsági kockázatokat meghaladó intézkedésekkel az embereket hétköznapijaik során látványosan arra figyelmeztetik, hogy veszély leselkedik rájuk.

A biztonságpolitika és a biztonsági struktúrák célja a valós biztonság megteremtése, ami az emberek biztonságérzetén keresztül igazolódik vissza. A biztonság össznemzeti ügy, melynek megteremtésében a kormányoknak döntő szerepe és felelőssége van. Biztonságunk szavatolásához hazánknak megfelelő honvédelmi rendszerrel kell rendelkezni. A biztonság és a hon védelmének kérdése, a nemzeti szuverenitás helyzete a demokratikus államok közösségének gondolkodásában, a nemzetközi biztonsági és katonapolitikai helyzetben bekövetkezett pozitív változások ellenére, továbbra is prioritás marad.

Magyarország honvédelme – a Közép-Európában elfoglalt sajátos geopolitikai és geostratégiai helyzetéből adódóan, az ismert történelmi átrendeződések, valamint a környezetünkben folytatódó átalakulások miatt – napjainkban is a nemzet biztonságának nélkülözhetetlen garanciája. A Szövetséghez tartozás filozófiája nem jelenti azt, hogy csak az integrációs biztonság feladata lenne az államok sajátos nemzeti érdekeinek védelme. Sőt, maguk a szervezetek arra ösztönzik az egyes tagállamokat, hogy olyan védelmi képességeket alakítsanak ki, amelyek mellett csak szélsőséges körülmények között válik szükségessé a szövetségesek gyakorlati katonai támogatása.

Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a demokratikus nemzetállamok védelmét továbbra is két pillére kell alapozni: a nemzeti önerőre, illetve a szövetségesek támogatására. Ebből eredően a katonai védelem szervezése két – elveiben közel azonos, de a végrehajtás eszközrendszerében és vezetésében eltérő – rendszerre alapozódik. Döntő elvként ma is az érvényesül, hogy az érintett államok felelőssége saját biztonságuk garantálása, amelyhez a nemzeti források elégtelensége esetén – meghatározott esetekben – támogatást kapnak.

A külső szövetséges katonai támogatást igénylő helyzetben a fenyegetés elhárítása során a műveletek vezetése már kikerül a nemzeti kompetenciából, a végrehajtásba bevont magyar erők a szövetséges parancsnokság alárendeltségébe kerülnek, és tevékenységüket a szövetségi eljárások alapján folytatják. Egy ilyen

NATO-művelet szervezeti kereteit, vezetési-irányítási és együttműködési kérdéseit a Szövetség által elfogadott szabályozások pontosan rögzítik.

A másik helyzet, amikor külső fegyveres támogatás nélkül, csak a nemzeti önerőre alapozva, a védelmi képességek megerősítése révén kerül sor a válsághelyzet elhárítására. Egy ilyen helyzet kezelése teljesen nemzeti kompetencia, és egyben felelősség is. Ez utóbbi válsághelyzet kezeléséhez is úgy kell kialakítani a végrehajtás feltételrendszerét, hogy azok lehetővé tegyék a nemzeti eszközrendszer elégtelensége esetén a külső támogatásos rendre való áttérést. A Magyar Honvédség a NATO csatlakozáshoz történő felkészülés időszakában nagy erőfeszítéseket tett a követelmények teljesítése érdekében. (A Magyar Honvédség Euro- Atlanti Integrációs Munkacsoport vezetőjeként személyesen is részt vettem ebben a munkában.) Azonban az erőfeszítések elsősorban azokra a területekre irányultak, amelyeken az MH szervezetei közvetlen érintkezést képeztek a Szövetség tagjaival, de a teljes haderő – beleértve a tartalékerőket is – a mai napig nem rendelkezik ezekkel a képességekkel.

Az alkotmányos alapelvek érvényesülése tekintetében a rendszerváltás óta kétségtelenül számos eredményt tudunk felmutatni, a tárgyilagosság jegyében azonban azt is szükséges leszögezni, hogy a változások a honvédelem működési környezetére kedvezőtlen hatásokat is gyakoroltak. Az országban zajló társadalmi-gazdasági folyamatok, a sorkatonai szolgálat eltörlése, a fegyveres erők összetételének megváltoztatása napjainkig jelentős hatással bírnak a honvédelmi képességeinkre. Bár előre kell bocsájtanom, – még ha a tudományos munkamódszerek tükrében ez prekoncepciónak is tűnik – nem a sorkötelezett fiatalok hiányoznak a haderőnek, hanem a korosztályos folytonossággal kiképzett tartalékosok. Természetesen ma már tisztán látjuk, hogy aktuális társadalmi-gazdasági viszonyaink között összetettebb és bonyolultabb feladat a kiképzett önkéntes tartalékosok biztosítása, mint a sorkötelezettség megszüntetése. E megkerülhetetlen feladat teljesítéséhez, a többi között az értekezés témájával releváns területeken tudományosan megalapozott döntésekre és a következetesség szándékával végig vitt cselekvési programokra van szükség.

A TÉMA AKTUALITÁSA

Magyarországon a hadkötelezettség békeidőszakban történő megszüntetésével, befejezést nyert a sorkatonaság intézménye is, amely önmagában egy örömteli, történelmi léptékű esemény. A honvédelem területén azóta több olyan szabályozás történt – mint a Magyar Honvédség létszámának csökkentése, a hadkötelezettség korhatárának leszállítása, a védelemi igazgatás átalakítása – amelyek együttes hatása a honvédelem minősített időszakos működése során erőforrás-hiányos állapotot eredményezhet.

A világon a legnagyobb és a leggazdagabb országok sem engedhetik meg maguknak, hogy a biztonságukat veszélyeztető valamennyi konkrét és potenciális veszély elhárítására állandó reguláris haderőt tartsanak készenlétben. Több fejlett gazdasággal rendelkező országnak – a költségracionalizálási szempontok miatt is – az állandó béke hadereje mellett megfelelően kiképzett és kellő létszámú tartalékos áll rendelkezésére. Magyarországon is történtek konkrét lépések ebben az irányban, azonban az elmúlt időszak tapasztalatai azt mutatják, hogy az önkéntes katonai szolgálat iránt való érdeklődés társadalmi szinten alacsony, a rendszer nem biztosítja a Magyar Honvédség működésének támogatásához sem a szükséges valós tartalék-képességet.

A téma kutatását különösen aktuálissá teszi, hogy a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról szóló 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat nyomán, a szaktárca szintjén is elkezdődött az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésének előkészítése.

Úgy gondolom, az önkéntes tartalékos rendszer keretein túlmutatva, időszerű a teljes nemzeti haderő személyi kiegészítési rendszerének vizsgálata olyan megoldás mielőbbi kidolgozásának igényével, amely biztosíthatja a gazdaság lehetőségeivel összhangban a haderő alkotmányos kötelezettségeinek teljesítéséhez szükséges képességeket.

A KUTATÁSI PROBLÉMA MEGFOGALMAZÁSA, HIPOTÉZISEK

Magyarország jelenleg egy sajátos, bizonyos szempontból átmeneti történelmi korszakot él meg, amelyben a régi rendszer meghatározó elemei lebontásra kerültek és a helyükre újak épülnek, de ezek működtetése számos ellentmondást hozott a felszínre. Ez az állapot fokozottan jellemző a honvédelemre, egyrészt mert a honvédelem a társadalomtól nem független rendszer, sőt a társadalmi-gazdasági hatások nagyon direkt módon hatnak a haderő működésére, másrészt a rendszerváltáskor a haderő volt a társadalomnak az a szegmense ahol legintenzívebb volt a változás. Ez különösen tetten érhető a NATO-hoz való csatlakozás és a sorozott haderőről az önkéntes haderőre történő áttérés folyamatában.

Az Országgyűlés 2004. november 8-ai ülésnapján a képviselők többségének állásfoglalása alapján elfogadta a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 2004. évi CIV. törvényt, továbbá a Honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV törvényt. Ezzel az önkéntes haderőre történő áttérés törvényi feltételei megteremtődtek, békeidőszakban megszűnt a hadkötelezettség. A fentiek az értekezés kutatási témájának alapproblémáit generálták.

1.) Az a sajátos magyar megoldás, hogy a sorozáson alapuló hadkötelezettség békeidőszakban megszűnt, a honvédelem egészére gyakorolt hatása rendszer kiterjesztésű és tudományos igényű vizsgálatokkal nem lett megalapozva. Az esetleges minősített időszakban a honvédelem rendszerének újraindítására, illetve a hivatásos haderő személyi kiegészítési rendszerének működtetésére csak elnagyolt elgondolások készültek. Az alapkoncepció lényege – hogy válság esetén a békében meglévő alakulatok, a korábban kiképzett tartalékosokkal kerülnének kiegészítésre –napjainkra fikció, mert az állomány korosztályos folytonossággal történő pótlása nem valósult meg, továbbá a hadkötelezettség 40 évre történő leszállításával a létszámuk gyakorlatilag lenullázódott. Az önkéntes tartalékos katonák pedig jelenleg sem létszámukban, sem kiképztségükben nem jelentenek számottevő katonai képességet. **A Magyar Honvédség személyi kiegészítési rendszere szabályozási és szervezeti hiányosságai miatt nem biztosítja a tartalékosok behívásának, kiképzésének és alkalmazásának feltételeit.**

2.) Az elmúlt években a meghirdetett haderőreform keretében jelentős létszámleépítés történt. Figyelembe véve a Magyar Honvédség béke hadrendjét, valamint jelenlegi képességeit, a feladatai közül számosat csak nagyon limitált

intenzitású és időtartamú veszélyeztetettség esetén képes ellátni. A Hvt. 70. § (1) pontja által meghatározott több alapeladat egyidejű végrehajtásához – például kritikus infrastruktúra védelme, befogadó nemzeti támogatás, katasztrófa elhárításban való részvétel, expedíciós feladatok – a szükséges erőforrásokkal nem rendelkezik.

Magyarországon nem kerültek hasznosításra azok a tartalékosok alkalmazásával kapcsolatos külföldi tapasztalatok és NATO irányelvek, amelyek szükség esetén költségkímélően tehermentesíthetnék a hivatásos haderőt.

3.) Magyarországon az elmúlt időszakban a honvédség irányításáért és vezetéséért felelősök figyelmét elsősorban a hivatásos haderő napi működtetési problémái kötik le, kényszeredetten mellőzve a szervezetek hosszú távú működési stabilitásának biztosítását. Az ismétlődő reformok során nem kellő következetességgel alkalmazták a tudományosan megalapozott szervezetépítési stratégiákat, elemzési hiányosságok miatt a béke haderő struktúrája és a tervező rendszer is torz. Különösen az értekezés témájával releváns területen, a hadtudomány olyan elemi kérdésekben, mint fogalmak, köztük a területvédelem elvi alapjainak tisztázásának hiánya miatt, nem tudta érdemben befolyásolni a tartalékosok területvédelem alapján történő fejlesztését. **Ennek következtében Magyarország integrált biztonsági rendszere [2] erőforrás hiányos.**

KUTATÁSI CÉLKITŰZÉSEK

Értekezésem kidolgozása során hangsúlyt az alábbi kutatási célok teljesítésére helyezem:

1.) Elemzem, értékelem a mindenkori Magyar Haderő tartalékosai szervezőési elvét 1848-tól napjainkig, a Tartalékos Erők létrehozása szükségességének igazolása céljából. Kiemelten kezelem a rendszerváltozás utáni helyzetet, azon belül is az „önkéntes” haderő létrehozásának folyamatát. Elemzem a korszerű haderő kialakításának kísérletét, keresve az egyoldalúsághoz vezető okokat.

2.) Bemutatom azokat az elveket, amelyeket a NATO tagállamok többségében a Tartalékos Erők, az önkéntes tartalékosok alkalmazásában követnek, és amelyek mintaként szolgálhatnak számunkra.

² TÁLAS Péter, GYIMESI Gyula: Az integrált biztonsági szféra Magyarországi megteremtésének lehetősége és feltételei, 2008. p. 357.

A Tartalékos Erők rendszertani meghatározására törekszem, amelynek keretében értelmezem, rendszerezem a kapcsolatos fogalmakat, feltárom a hiányosságokat, és javaslatot teszek új fogalmi meghatározásra.

3.) A kor követelményeinek megfelelő haderő szervezési alapelvek felhasználásával kellő alapot kívánok adni egy korszerű reguláris, hivatásos (élethivatásos, szerződéses) és önkéntes tartalékos állományból álló Magyar Nemzeti Haderő létrehozásához.

Megfogalmazom és kiegészítem a honvédelem, a honi válságkezelés rendszerében a Tartalékos Erők rendeltetését, funkcionális feladatait, irányítási, vezetési rendszerét.

4.) Az értekezés témájával releváns területeken végzett kutatási eredményekre is alapozva elemzem és értékelem a honvédelem és a társadalom jelenlegi viszonyát, javaslatot teszek annak javítására.

A honvédelem területén szerzett hazai és külföldi tapasztalataimat felhasználva elemzem a rendszer szabályozására megalkotott hatályos jogszabályokat. Feltárom a szabályozás ellentmondásait, a köztük lévő koherencia hiányát, javaslatot teszek megoldásukra.

Elemzem a Tartalékos Erők megalakításának és működtetésének erőforrás igényét, javaslatot teszek a lehetséges racionális megoldásokra.

Összességében egy olyan új honvédelmi rendszer elemeinek kidolgozására és elfogadtatására törekszem, amely összhangban van a kor követelményeivel, a nemzetközi biztonsági környezet fejlődési tendenciáival és a magyar lehetőségekkel.

AZ ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK ÉS ELJÁRÁSOK

Kutatási módszereim

Kutatásaim során alapvető szempontnak tekintetem a tudományos megalapozottságra való törekvést, a rendszerszemléletű megközelítést, az analízisre és szintézisre épülő következtetések kialakítását, az elméleti megfogalmazások gyakorlattal való igazolását.

Törekedtem az értekezés vertikális és horizontális összefüggéseinek kialakítására, a célok, módszerek, és a tudományos eredmények kohéziójának megtartására. Kutatásaim során az indukció és az analógia eszközét alkalmazva az alábbi módszerekkel dolgoztam:

a) *Tanulmányoztam* a nemzetközi és hazai írott és elektronikus szakirodalmat, a vonatkozó jogszabályokat.

b) *Elemeztem és értelmeztem* a hazai és külföldi szakirodalomban a témára vonatkozó STANAG-ek területén hatályos dokumentumokat.

c) *Összehasonlító analízist végeztem* azon hivatásos haderővel rendelkező országokkal, amelyek tapasztalatokkal rendelkeznek a reguláris erőket kiegészítő Tartalékos Erők képzésében és működtetésében, különös tekintettel, a magyar haderővel azonos nagyságrendűekre.

d) *Szintetizáltam* a fogalomalkotásokat, a Tartalékos Erők strukturális és működési elemeit. Az eredmények összehasonlítására és bizonyítására a *statisztika* módszerét alkalmaztam.

e) *Elemeztem, értékeltem a* hazai és külföldi szakmai látogatásaim tapasztalatait.

f) *Részt vettem* a témával kapcsolatos konferenciákon, előadásokon.

g) *Konzultáltam* parancsnokokkal, vezetőkkel, felhasználva azok és a saját tapasztalataimat a tartalékos rendszer működésével és működtetésével kapcsolatban.

Kutatásaimat befolyásoló tényezők

Kutatómunkámat segítette, hogy a honvédelem területén hosszú ideig dolgozva részt vehettem a szakmai folyamatok állandó visszacsatolással történő irányításában, nehezítette viszont az eltérő nemzetközi példák és gyakorlatok sokszínűsége, valamint a hazai politikai hozzáállás ellentmondásossága, mert sajnos a téma támogatottsága vagy elvetése sokszor pártpolitikai alapon történik. Kutatásaimat 2009 decemberében zártam le, így az azóta esetlegesen bekövetkezett változásokat az értekezés értelemszerűen nem tartalmazza, nem tükrözi.

Ezúttal fejezem ki mindazoknak a köszönetemet, akik hasznos javaslataikkal, segítő jellegű észrevételeikkel és támogatásukkal érdemben is hozzájárultak értekezésem elkészítéséhez. Ha azokból nem használtam fel mindent az nem az elvetés, hanem a korlátozott terjedelem következménye.

1. A MAGYAR HADERŐ TARTALÉKOS RENDSZERÉNEK TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE (1848-TÓL NAPJAINKIG)

1.1 AZ 1848-49. ÉVI MAGYAR POLGÁRI FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC IDŐSZAKA ÉS AZ AZT MEGELŐZŐ HATÁSOK

A hadtörténelmi forrásmunkák bőséges példát tártak fel a mai értelemben vett Tartalékos Erők országvédelemmel, gazdaságmozgósítással, hadkiegészítéssel kapcsolatos feladatainak szabályozásáról is. [3]

Hammurabbi katonai törvényei (Kr. e. 1728-1686) az állandó hadsereg fenntartását biztosító hadkiegészítés és mozgósítás intézményrendszerét érintették. E terület szabályozásáról a Codex Hammurabbi az alábbiakat írja a katonakötelezettségek két formájából: „*A népfelkelés tagjait az összes szabadok közül királyi mozgósító tisztek, az egyes területek helytartóinak felügyelete alatt vessék sor alá.*” [4]

Hasonló példa hozható fel az ókori India hadtörténetéből is. Kantilja a Kr. e. III. IV. századi India hadművészetét összefoglaló műve alapján: "*Tisztában voltak a hátország szerepével, szükségesnek tartották, hogy a lakosság el tudja tartani magát és a hadsereget, s hogy szorgalmas, elégedett és hű legyen.*"[5]

Az ókori Kína vonatkozásában Szun Ce a Kr. e. IV. század időszakára vonatkoztatva közvetlenül is elemzi a háború megvívásának törvényszerűségeit, bemutatva az ország „katonai” felkészítésének, a hadsereg tevékenységét biztosító gazdasági feltételeknek, továbbá a lakosság kötelezettségeinek helyét és szerepét a hadviselésben. [6]

A magyar történelem korai időszakaiban már az államiság kialakulását követően fellelhetők a honvédelemmel kapcsolatos rendelkezések. Ennek első írásos

³ LAKATOS László: *A védelmi igazgatás helye és szerepe a honvédelem rendszerében.* 2001. PhD értekezés, 3. fejezet.

⁴ In: LAKATOS László ref. 3. E. Bergmann: *Codex Hammurabbi. Textus primigenius.* Róma, 1953. p. 165.

⁵ In: LAKATOS László ref. 3. Kantilja: *Arthasztra. A hadművészet ókori klasszikusai.* 1963. p. 194.

⁶ In: LAKATOS László ref. 3. Szun Ce: *A hadviselés törvényei. A hadművészet ókori klasszikusai.* 1963. pp. 208-219.

emlékei Szent István király uralkodásának időszakára vonatkoznak, amelyekben az uralkodó – több évszázadra – meghatározta az országvédelem irányítási szintjeinek jogköreit.

Szent István Első Magyar Király Dekrétomainak Első Könyve a korai magyar jogállam intézményi rendszerének leírása során utal a nemzetet oltalmazó (honvédelmi) állami intézményekre is: „A szent Háromság egy Isten nevében 1. §” A király kinevezett főtisztviselője a királyi vármegye (központjában a földvárral), a megyei haderő (a király széttelepített hadereje), a közigazgatás és a bíraskodás vezetője az ispán (comes). A hadnagy katonai tekintetben az ispán (comes) helyettese, a királyi várispánság (vármegye) haderejének a feje. [7]

A XV. századi középkorból több írásos emlék is fennmaradt az országvédelemmel kapcsolatos királyi rendeletekből, amelyek a hadsereg kiegészítéséről – mint klasszikus katonai igazgatási feladatról – részletes szabályokat is tartalmaznak.

A magyar történelemben szokatlanul hosszú ideig, 1387-től 1437-ig uralkodó Luxemburgi Zsigmond az országvédelem rendszerét több királyi rendeletében is szabályozta. [8]

V. Albert király az országmozgósításról az alábbiak szerint rendelkezett: „*A zsoldosokról és a közönséges hadseregről. 1. § Általános felkelést pedig addigra hirdessen országglakosoknak, a míg e zsoldos katonák az ellenségnek ellent tudának állani.*”[9]

III. Károly az 1715-ben kiadott királyi rendeletében a honvédelmet érintően külön szabályozta a népfelkelést, a hadsereg fenntartásának gazdasági hátterét és a hadiállapot (háború) kérdéseiben ügydöntő hatáskörrel rendelkező közjogi méltóságok összehívásának rendjét. [10]

A haderők szervezési sajátosságait tanulmányozva megállapítható, hogy a reguláris haderők mellett mindig megtalálhatók voltak a különböző rendeltetésű

⁷ In: LAKATOS László ref. 3. Szent István Első Magyar Király Dekrétomainak Első Könyve. Szent Imre Herczegnek írott tanításai és parancsolatai. Ilosvai István egri prépost 1544. évi kézírata (Ilosvai-codex). Corpus Juris Hungarici.

⁸ In: LAKATOS László ref. 3. Zsigmond 1435. évi Első Dekretoma. 1. Czikkely. Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici).

⁹ In: LAKATOS László ref. 3. V. Albert 1439. évi Dekretoma. 3. Czikkely. Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici).

¹⁰ In: LAKATOS László ref. 3. III. Károly 1715. évi Dekretoma. 8. Czikkely. Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici).

félkatonai és egyéb segéderők. Ezen szervezetek rendszerint a haderők tehermentesítésére, vagy azok kiegészítésére szolgáltak.

A politikai és a katonai vezetők sora ismerte fel, hogy az államnak, a haderőnek – az érdekvényesítés szándékától függetlenül – tartalékokkal (kiegészítő erőkkel) kell rendelkezniük. Az évszázadok során, általában az államok gazdasági erejétől és érdekvényesítő szándékának erősségétől vált függővé – lényeges különbségekkel – mind a haderő, mind a tartalékok nagysága, képességei. Az államoknak a történelem során több szempontból is szükségük volt a tartalékokra (kiegészítő erőkre). Egyrészt, ha a haderő zöme expedíciós erőként külföldön szolgált, vagy hadjáratot folytatott, akkor a tartalékok (kiegészítő erők) látták el az ország katonai védelmét, és garantálták a belső rendet. Másrészt a tartalékok széles körű alkalmazhatóságával nemcsak biztosították az ország szuverenitását, de megoldották a váratlanul fellépő feladatokat is, folyamatosan gondoskodtak az utánpótlásról, a kiképzett állomány kiegészítéséről és nem utolsósorban a biztonság érzetét nyújtották a lakosságnak. A szervezet tagjai révén összekapcsolta a haderőt és a társadalmat. [11]

A kiegészítő erők nem alapvető feladatukként, hanem bizonyos szükséghelyzetben önként, vagy kényszerítve segítették a reguláris erők feladatainak végrehajtását. Példa erre a középkor, amikor az ország stratégiai fontos területeinek megtartását és a várakat az azt megszállt várőrség biztosította, amely vészhelyzetben a helyi lakosokkal került kiegészítésre. Ezen erőket mostani szóhasználattal, akár *Tartalékos (területvédelmi) Erőknek* is nevezhetnénk.

Modern értelemben vett első önkéntesekből álló katonai szervezet a francia nemzetőrség volt, amelynek megszervezésére a Bastille bevételét követő napon került sor. A nemzetőrséget kezdetben csak az országhatáron belül alkalmazták, de a forradalom kiterjedése és külföldi hadjáratok kapcsán, az országhatáron kívüli harcokban a reguláris erőkkel közösen is tevékenykedtek.

Magyarországon első ízben a napóleoni háborúk idején, 1809-ben Arad városában szervezték meg a háborúba elvonult katonaság helyett, a néphadat, amely 1848-ig fennmaradt és folyamatosan működött.

¹¹ CZUPRÁK Ottó: *A katonai tartalékerőkről*. Magyar Honvéd 2007. 39 szám, pp. 17-19.

Az egész országra kiterjedően csak 1848-ban, a márciusi forradalom hatására jött létre a francia példához hasonló szervezet, amelynek megalakítását – Nemzeti Őrsereg néven – az 1848. évi XXII. törvénycikk rendelte el.

A Nemzeti Őrsereg központi irányító szerve az Országos Nemzetőri Haditanács volt, amely közvetlenül a miniszterelnök, gróf Batthyány Lajos, a nemzetőrség országos parancsnoka felügyelete alá tartozott. A nemzetőrség felállításának alapvető célja a törvény megfogalmazása szerint:...” *a személyes és vagyonbátorság, a közcsend és belbéke biztosítása, az ország polgárainak őrködésére bízatik...*”

A nemzetőrség felkészítését alapvetően katonai feladatnak tekintették, s azt katonák is végezték. Erre utal az a törvényi megfogalmazás, miszerint a nemzetőrség tagjainak...”*fegyverforgatásbani gyakorlásra és e gyakorlásoknak betanítására alkalmas katonai egyénekről... a kormány gondoskodik*”. [12] A szükséges felszerelés, fegyverzet biztosítását csak részben vállalta a kormányzat. A nemzetőrség tagjai, bár minden tekintetben közönséges polgárok maradtak, a rendes katonaság hasonló rendfokozatú egyéneivel egyenrangúak voltak.

A nemzetőrség – meghirdetett célját illetően – kimondottan csak belső, alapvetően helyi rendvédelmi funkciók ellátására létrehozott szervezet volt, de a modern kor első önálló magyar hadügyi kezdeményezésének is tekinthető, ugyanis az 1848 áprilisában kezdődött délvidéki lázadás leverésére a kormány a sorkatonaság mellett kénytelen volt nemzetőröket is alkalmazni. A kirendelt nemzetőrök azonban nem voltak alkalmasak a feladat teljesítésére, s ezért határozta el a kormány az önkéntes zászlóaljok ún. honvéd zászlóaljok megalakítását.

Az első honvéd zászlóaljok (a reguláris erők) megalakítására a nemzetőrségről szóló törvény adott lehetőséget.

A nemzetőr (honvéd) zászlóaljok 1848 nyarán részt vettek a délvidéki harcokban és a szeptember 29-ei pákozdi csatában is, mígnem az Országos Honvédelmi Bizottmány 1848. november 27-én elrendelte az egységes honvédsereg megalakítását.

1849-ben elbukott a magyar szabadságharc. Augusztus 13-án Világosnál Görgey feltétel nélkül letette a fegyvert az oroszok előtt, több harcoló alakulat a

¹² SZIGETI Lajos: *A Nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai* című Honvédelmi Minisztériumi kiadvány. 2001. pp. 4-31.

büntetlenség fejébe megadta magát. Az osztrák kamarilla bosszút állt, s csak a szabadságharc leverése után húsz évvel, a Kiegyezést követően nyílt újra mód arra, hogy egy önálló magyar haderő jöjjön létre.

1.2 A MAGYAR HADERŐ TARTALÉKOSAI AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA VÉDEREJÉBEN

1.2.1 A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG LEGÉNYSÉGI TARTALÉKOS ÁLLOMÁNYA (1868-1918.)

A Magyar Királyi Honvédség létrejötte a Kiegyezés függvénye volt. Az azt előkészítő tárgyalások sarkalatos vitapontja volt, hogy Magyarország rendelkezzen-e önálló hadsereggel. A nézetek megoszlottak, és vegyes lett a végeredmény is: a Monarchia egységes haderején (*k. u. k. Heer*) belül a közös csapatok (*k. u. k. Truppen*) mellett létrehozták az osztrák és a magyar honvédséget (*k. k. Landwehr, k. ung. Honvéd*).

A magyar országgyűlés által 1868 nyarán kidolgozott, de a király által csak 1868. december 5-én szentesített törvények szabályozták a véderő, illetve az annak részét képező *Magyar Királyi Honvédség* felállítását, amely, háború idején a hadsereg támogatására és a belvédelemre, béke idején pedig kivételesen a belrend és biztonság fenntartására is volt hivatva.

A haderő kötelékébe nem tartozó védképes állampolgárok alkották mindkét véderőn belül a *népfelkelést (Landsturm)*.

A hadi veszteségek pótlására felállították a póttartalék intézményét. Az általános védkötelezettségből következő újoncállításra, illetőleg sorozásra vonatkozó hadkiegészítési szabályokat elvileg úgy a királyi közös hadseregre, mint a Magyar Királyi Honvédségre vonatkozólag azonosan állapították meg.

Az 1868. évi törvények szellemében sorozásnál a katonai szolgálatra alkalmasokból elsősorban a császári és királyi közös hadsereg újoncszükségletét és éves tartalékát fedezték. A Magyar Királyi Honvédséghez pedig azok kerülhettek, akik a császári és királyi közös hadsereg részére szükséges létszámon felül maradtak. Ekkor a Magyar Királyi Honvédség tartalékos állományának nagy része az idősebb korosztályokból került ki, akik a császári és királyi közös hadsereg tényleges állományában, illetve tartalékában meghatározott 12 szolgálati évből 10 évet letöltöttek. Így csak a szolgálati idejükből fennmaradó 2 évet töltötték le a Magyar Királyi Honvédség tartalékállományában. 1873-ig a Magyar Királyi Honvédség

tartalékos állományú tagjai az első évben 2 hétre, majd a második évben 5 hétre vonultak be kötelező gyakorlatra.

Az 1873. évi XXII. Törvénycikk lehetőséget adott a 12 évi szolgálati (2 év tényleges és 10 év tartalékos) kötelezettség a Magyar Királyi Honvédségnél történő letöltésére.

A Magyar Királyi Honvédség szervezésében az újabb mérföldkövet az 1890. évi V. törvénycikk jelentette, ekkor ugyanis egyenlő lett a császári és királyi közös hadsereggel.

Ezt követően a Magyar Királyi Honvédség állománya is tényleges, tartalékos és a póttartalékos állományból tevődött össze. A törvény elrendelte, hogy a „kevésbé alkalmasok”, valamint a kedvezmények alapján a tényleges szolgálat alól felmentettek a Magyar Királyi Honvédség keretén belül póttartalékot képezzenek. A póttartalékosok kiképzése 25-26 éves korban történt meg.

A XIX. század végétől Európa szerte megindult nagyarányú fegyverkezés a Monarchiát is arra kényszerítette, hogy véderejét a többi államhoz hasonlóan létszámában is fejlessze. Az 1912 évi, a császári és királyi közös véderőről szóló XXX., illetve a Magyar Királyi Honvédségről szóló XXXI. törvénycikk a honvédséget is az első vonalba sorolta. Így végleg megszűnt eddigi másodlagos szerepe. Ezt követően a honvédségnél és a közös hadseregnél is (a haditengerészet kivételével) a lovassághoz és tüzérséghez beosztottak három év tényleges szolgálati időt töltöttek le. A gyalogságnál a tényleges szolgálati idő két évet jelentett. A három év tényleges szolgálati időt vállalók számára azonban kedvezményként a tartalékos szolgálati kötelezettség csak hét vet jelentett.

1.2.2 A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG TISZTI, TARTALÉKOS TISZTI ÁLLOMÁNYA

A Magyar Honvédség megszervezésénél a *tisztikar* kérdése volt az egyik legnehezebb feladat. A honvédségi törvény megszabta azok körét, akikből kialakítható volt a tisztikar. Szerepeltek köztük a császári hadsereg szolgálatra még alkalmas tartalékos, vagy nyugállományú tisztjei, az 1848/49-es honvédsereg egykori tisztjei, olyan közbeccsülésben álló polgári egyének, akik hadkötelezettségüknek eleget tettek és kellő képességük volt a tiszti pályára, továbbá számításba jöhettek azon altisztek, akik a tiszti követelményeknek megfeleltek és tiszti vizsgát tettek.

A Magyar Királyi Honvédség tartalékos tiszti állományát az úgynevezett egyévi önkéntesi intézmény rendszere biztosította. Az 1882. évi XXXIX. törvénycikk által biztosított lehetőséggel olyan fiatalok élhettek, akiket karrierjükben akadályozott volna a letöltendő három, illetve két év kötelező, tényleges szolgálati idő. A kedvezményt a középiskolát végeztek vehették igénybe, vagy akik általános műveltségüket bizottság előtt bizonyították. Az egyévi önkéntesi szolgálatot kezdetben csak saját költségen lehetett teljesíteni. Ruházatról, élelmezésről és elhelyezésről ki-ki maga gondoskodott, a fegyverzet és felszerelés használatáért pedig külön díjat fizetett be a kincstárba. 1889-től tették lehetővé, hogy a középiskolát jelessel végzők államköltségen szolgálhassák le az 1 évet. A kedvezmény bevezetésétől az önkénteseket központilag képezték.

1.3 A MAGYAR HONVÉDSÉG AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN

A világháború kitörése előtt közvetlenül, 1914 nyarán az Osztrák–Magyar Monarchia lakossága 51,4 millió főt számlált. A birodalom előző évben 5,3 milliárd koronát fordított hadügyi kiadásokra. A haderő 414 679 főnyi békelétszáma 34 183 tisztet és 380 496 fő legénységet jelentett, a közös hadsereg újonctartaléka 159 500 fő, a hadiállománya 1 800 00 fő volt, melynek kb. 30%-át a Magyar Szent Korona országai állították ki. Az I. világháborúban tíz olyan honvédhadosztály – nyolc gyalogos és két lovas – létezett, amely a háború mind az öt esztendeje alatt fennállott, s azt a különböző hadszíntereken végigharcolta.

Az első napok bokrétás, nótaszóval vonuló regrutái még úgy gondolták, néhány hét és a „kutya Szerbia” elleni háborúból győztesen térnek vissza. Az egymást követő hadüzenetek azonban néhány nap alatt lángba borították egész Európát. A Monarchia a Szerbia elleni részleges mozgósítás után július 31-én elrendelte az általános mozgósítást. Az osztrák–magyar hadvezetőség úgy számolt, hogy a mozgósítási parancsra a tartalékosok 45-50 százaléka jelenik meg. Ezzel szemben a hadkötelesek 90 százaléka eleget tett a parancsnak. Volt, aki napokig várta, hogy állományba helyezték. Más lett a hangulat a háború második-harmadik évében, amikor jelentősen megnőtt a be nem vonulók és a szökevények száma.

1915-ben az óriási emberveszteségek pótlására a hadkötelezettség korhatárát kiterjesztették a 18. és 50. év közötti férfinepességre, 1916-ban, pedig a felső korhatárt 55 évre emelték. A tartalékos időszak leteltével a hadkötelesek átkerültek a

népfölkelő korosztályba. Ezen csoportot életkor szerint két részre osztották: a 38 év alattiak az első osztályba tartoztak, a 39–50, majd 55 év közöttiek pedig a másodikba. Különbséget tettek a katonai kiképzést kapott (*A* alosztály) és katonai kiképzésben nem részesült (*B* alosztály) hadkötelesek között is. A fiatalabb korosztályokba tartozó és kiképzett hadkötelesekkel pótolták a közös hadsereg és honvédség veszteségeit a tartalékosok és póttartalékosok mellett. A népfölkelő egységekhez pedig azoknak a hadköteleseknek kellett bevonulniuk, akiket nem osztottak be sem a közös hadsereghez, sem a honvédséghez. Az öt legidősebb korosztályba tartozókat munkásszázadokba osztották, és a szükséges hadimunkákat (erődítések, útjavítások stb.) végezték.

A haderőt a legsúlyosabb csapás 1914. augusztus–december között érte. Három mozgósítás – augusztus, október, december – után hárommillió hadsereg semmisült meg, és több tízezer hivatásos tiszt, tiszthelyettes veszett el. A következő harcokban, de az állásháborúk során havi átlagban 5 százalék, más számítások szerint havi 140 000 katona, offenzívák idején havonta 225 000 katona esett ki a sorból. A tartalékosok behívásával a Monarchia stabilizálni tudta állományát, mert a háború előrehaladásával mind többször hívták pótsorozásra, szemlére, fölülvizsgálatra az addig még be nem vonultatott férfiakat. Akik korábban alkalmatlanok vagy felmentettek voltak, azok egyre inkább megfeleltek és a különböző ellátó alakulatokba, munkásszázadokba – sőt nemegyszer a frontra induló menetszázadokba – osztották be őket.

A haderő létszáma a háború kezdetén 1,3 millió frontharcos és 800 000 hátszági katona volt, 1915 májusában 1,54-2 millió fő volt, egy évvel később már mintegy 3 millió katona küzdött a különböző hadszíntereken. [13]

¹³ SZIJJ Jolán (szerk), BENCE László: *A Piave – Front, Monarchia hadereje az utolsó erőpróba előtt*. In. Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok, 2003.

1.4 MAGYAR HADERŐ TARTALÉKOSAI A II. VILÁGHÁBORÚ ELŐTT ÉS A HÁBORÚ ALATTI IDŐSZAKBAN

1.4.1 HÁBORÚ VÉGE A POLGÁRI FORRADALOM ÉS A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KATONAPOLITIKÁJA.

Az első világháború összesen több mint 15 millió ember halálát okozta a négyévnyi véres küzdelem alatt. Az Osztrák–Magyar Monarchia szétesett a háború végére, Budapesten 1918. október 23-án megalakult a Magyar Nemzeti Tanács. A Károlyi Mihály elnökletével létrejött testület 12 pontos kiáltványa követelte a háború azonnali befejezését, az ország teljes függetlenségének megteremtését, mélyreható demokratikus reformok bevezetését, valamint a nemzetiségekkel való megbékélést az ország területi integritásának sérelme nélkül.

Károlyi pacifista politikája jegyében attól tartott, hogy a katonai ellenállás rontaná Magyarország esélyeit a háborút lezáró békekonferencián, ezért Linder Béla hadügyminiszterével szélnek eresztették a frontról hazatérő harcképes alakulatokat.

November elsején jutottak a Károlyi-kormány tudomására az október végén kért fegyverszünet megalázó feltételei. Az antant nem kívánt kevesebbet, mint a teljes leszerelést, a tüzérségi anyag felének átadását stb., és az átvonulási jogot a monarchia területén az antant-csapatok számára. Mindezt kénytelenek voltak november 3-án elfogadni.

A világháború után az ország még elegendő nyersanyaggal rendelkezett ahhoz, hogy tekintélyes védősereget tarthasson. Bizonyítéka ennek, hogy a Károlyi-kormányzat több havi rombolása és területfeladása után a tanácsköztársági uralom 1919 márciusa után, rövid idő alatt még 6 hadosztályra és 3 dandárra tagozott 110 000 főnyi haderőt tudott összeállítani, felszerelni, új ruhába öltöztetni és erős tüzérséggel felfegyverezni.

Az események alakulását jelentősen befolyásolta a Vix-jegyzék, mely 1919. március 20-án került átadásra. Ez a jegyzék a párizsi békekonferencián a katonai szakértők és külügyminiszterek által február 26-án hozott határozat volt, amelynek értelmében további jelentős magyarlakta területek kiürítésére és egy francia ellenőrzés alatti semleges zóna létrehozására kötelezték Magyarországot.

A jegyzék elutasításával egyidejűleg lemondó polgári kormányzat helyére lépő Forradalmi Kormányzótanács megalakulása után az elsők között alkotta meg a hadsereg felállításáról szóló rendeletét, hiszen az új állam számára létkérdés volt egy ütőképes haderő létrehozása, mivel március 21-én az egyetlen igazán hadra fogható

magyar alakulat a Székely Hadosztály volt, mely Erdélyben már 1918 késő ősze óta harcban állt a románokkal. Az ország vezetői úgy vélték, hogy 3-4 hónap alatt lehetséges egy körülbelül 200 ezer fős hadsereg létrehozása.

A hadsereg felállításáról szóló rendelet megalkotása után a toborzás egyre erőteljesebben folytatódott és a hadseregbe jelentkezők létszáma napról napra nőtt, amiben mindenképpen közrejátszott az a tény, hogy az ország szuverenitásának elvesztése fenyegető közelségbe került. Ebben a helyzetben érte az országot április 16-án a román, majd április 27-én a cseh csapatok támadása. Ezen időszakban a csapatok feltöltése csak önkéntesekkel történhetett, külön tartalékos állományról ekkor már nem beszélhetünk, hiszen minden korosztály behívásra illetve mozgósításra került a háború során. Így a Tanácsköztársaság haderejét gyakorlatilag az I világháborút megjárt kiképzett önkéntesek alkották.

1.4.2 A NEMZETI HADERŐ MEGALKULÁSA A TRIANONI BÉKEDIKTÁTUM FÜGGVÉNYÉBEN

Az Osztrák-Magyar Monarchia fölbomlása, a polgári forradalom és a Tanácsköztársaság után az anarchiába süllyedt országban nyitva állt az út a harcosló és mohó szerb-, cseh- és román csapatok előtt. A francia megszállás alatt lévő Szegeden gróf Károlyi Gyula és gróf Teleki Pál, Bécsben, pedig Bethlen István vezetésével szervezkedett a polgári emigráció.

A hadsereg felbomlott, a fegyveres erőt csak Lehár ezredes csekély létszámú, és fegyverzetű csapatai, valamint az Esztergom környékén tartózkodó székely dandár képezte. Ezekon kívül az országban nem volt hadra fogható és ütőképes katonai szervezet, de hiányoztak, illetve hézagosak voltak a valamikori katonai igazgatás alapjai a katonai kerületparancsnokságok és a kiegészítő parancsnokságok is.

A Magyar Nemzeti Haderő szervezése Horthy Miklós 1919. június 6-án kelt rendeletével vette kezdetét. A rendeletben Horthy hangsúlyozta: a Magyar Nemzeti Haderő a kormány honvédelmi és rendfenntartó eszköze, és nem irányul egyetlen ország ellen sem.

A nemzeti haderő szervezése mellett – elsősorban a meg nem szállt területeken – a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének leszerelése mellett megkezdtek a karhatalmi erők szervezését is. Általános irányelv volt, hogy a működésüket felújító vármegyei katonai parancsnokságok területükön legalább egy (négy gyalog és egy géppuskás századból álló) karhatalmi zászlóalj szervezzenek.

A nemzeti haderő kiegészítését az általános védkötelezettség alapján szervezték az 1918. évi véderőtörvény és a népfelkelő törvények alapján, de lehetőséget adtak az önkéntes belépésre is.

Bár a haderő szervezése eléggé lassan haladt, a nemzeti haderő 1920-ra már viszonylag jelentős erővel rendelkezett (1920. január 15-én 3943 fő tiszt, 8339 fő altiszt és 52963 fő legénység /összesen 65245 fő/ szolgált).

Az 1921-es év tele volt bizonytalansággal, a békeszerződést a magyar nemzetgyűlés törvényei közé iktatta, amely a haderőt kemény rendelkezésekkel érintette. [14] Mindezek ellenére folytatódtak azon szervezési és gyakorlati tevékenységek, amelyeket a hadsereg ütőképességének, működőképességének „átmentése” érdekében tett a Honvédelmi Minisztérium. Intenzíven folyt a kulcsfontosságú szervezetek fedőtevékenységének előkészítése, illetve végzése, mert a trianoni békeszerződés megtiltotta minden olyan szervezet létrehozását és működését, amelyek a mozgósítással, a hadköteles nyilvántartással és így értelemszerűen a területi katonai igazgatás működésével voltak kapcsolatosak.

Ezt figyelembe véve a Minisztertanács az 1921. július 18-án hozott határozatával a vármegyei katonai parancsnokságok és a statisztikai hivatalok által végzett feladatokat az első- és másodfokú közigazgatási hatóságok – alispánok és főszolgabírók, illetve a polgármesterek – hatáskörébe utalta. A döntésnek megfelelően a honvédelmi vezetés a vármegyei katonai parancsnokságokat, illetve a statisztikai hivatalokat 1921 végén megszüntette, illetve átadta a Belügyminisztériumnak. A szervezet „Népgondozó Kirendeltség” néven született újjá a Belügyminisztériumon belül, szervezeti felépítése pedig gyakorlatilag megegyezett a volt vármegyei rendszerrel, vagyis a 23 vármegyei népgondozó kirendeltség alárendeltségében tevékenykedtek a városi- és a járási népgondozó kirendeltségek.

A szigorú közvetlen katonai ellenőrzés megszüntetése után a honvédelmi vezetésnek első teendője volt egy korszerű hadsereg megszervezése, valamint a helyes állományarányok kialakítása. A helyzet javítását célzó munkálatok tervszerű előkészítésére 1925-ben a Honvédelmi Minisztériumban megalakult egy Szervezési Bizottság, melynek feladata volt egy, a békeszerződés határozatainak is eleget tevő,

¹⁴ Trianoni békeszerződés: Az 1921. évi XXXIII. Törvénycikk az Észak-amerikai Egyesült Államokkal, (104. cikk).

ugyanakkor hatékony kiegészítési és kiképzési rendszer kidolgozása, és ezzel összhangban a honvédség új békeszervezetének kimunkálása.

Legsürgősebb feladat volt a kiegészítés rendezése és a tartalékos évfolyamok rendszeres kiképzési lehetőségének megteremtése. Valamennyi szempont mérlegelése után 1925/26-ban a Szervezési Bizottság kidolgozta a vegyes kiegészítési rendszert, melynek lényege, hogy a honvédség engedélyezett, illetve rejthető, 100%-os létszámán belül a hadsereg két részre oszlik:

- a valóságosan toborzottakból álló un. maghadseregre és
- a „K” toborzott részre.

Előbbi a hadsereg 63%-át, utóbbi 37%-át tette ki, vagyis a maghadsereg tényleges, béke keret volt. A vezető gondolat az volt, hogy minél előbb meginduljon a tartalékosok rendszeres képzése, mivel egyre fogyott a kiképzett tartalék (*1 számú táblázat*).

1927. március 1-én – a honvédség létszáma a következő volt:

Tisztek	Altisztek		Legénység		1927. 01.01-óta toborzott	Mind- összesen
	Tényleges	Tartósan szabadságolt	Tényleges	Tartósan szabadságolt		
1 725	1 751	23	19 933	8 416	1 992	33 840

1. számú táblázat

(Forrás: FÖLDESI Ferenc: A magyar területi katonai igazgatási rendszer fejlődéstörténete 1920-tól a jelenlegi szervezeti rendszer kialakulásáig, valamint egy lehetséges szervezeti felépítése 2001. p. 47.)

A táblázatból látható, hogy a honvédség létszáma nem érte el a békeszerződésben engedélyezett létszámot (35 000 fő), azonban a trianoni békediktátumot követően, hazánkban a tartalékok közel egy évtizeden keresztül sajátos módon funkcionáltak, majd folyamatosan, a kor normáinak megfelelően, az egyedi jellegű ikresítéssel, kiépítették a haderő strukturális rendszerét.

Különös jelentőséggel bírtak a civil szerveződések az 1920-as években a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság (NEB) jelenlétében. A tartalékosok tevékenysége – általában differenciáltan – a klubok (tiszt), egyesületek (altisztek), alegységek (népfelkelői, lövészörök), leventemozgalom keretei között jutott érvényre.

1.4.3 ÁTTÉRÉS AZ ÁLTALÁNOS HADKÖTELEZETTSÉGRE

Az Antant ellenőrzés figyelmének lanyhulása következtében a felső vezetés – a fennálló tilalmak ellenére – bevezette az általános védkötelezettséget. Az új „véderőrendszer” alapját az 1912. évi XXX. és a honvédségről szóló 1912. évi XXXI. törvénycikkek rendelkezéseinek újbóli életbeléptetése képezte. Tehát a trianoni tiltások ellenére (*1. számú függelék*) a hadsereg fejlesztésének egy új szakasza kezdődött meg, amely már lehetővé tette nagyobb létszámú hadsereg személyi szükségleteinek kielégítését is.

Az 1932. évi szervezési intézkedésben a honvédelmi vezetés egyértelműen kinyilvánította, hogy a zsoldos rendszerről az általános védkötelezettségen alapuló véd rendszerre való áttérésnél a folyó 1932/33. szervezési év átmenetet képez.

Az 1939. évi II. törvénycikk elfogadása mérföldkőnek számított a hazai jogtörténelemben, a honvédelemről rendelkező törvények sorában.

Az 1939. évi II. törvénycikk volt az, amely összefoglalta a honvédelemmel kapcsolatos legfontosabb rendelkezéseket, ezen törvény adott felhatalmazást arra, hogy a végrehajtásra különböző kormányzói-, kormány- és miniszteri rendeletek jelenhessenek meg.

Ugyanakkor lényeges kihangsúlyozni: a honvédelemről szóló törvény tette lehetővé, hogy a Honvédelmi Minisztérium legálisan is visszavegye azokat a szervezési és igazgatási feladatokat, amelyeket addig titkosan (rejtetten) más minisztériumok keretében végeztek. Végül is ez a törvény állította helyre Magyarország teljes katonai egyenjogúságát.

A Honvédelemről szóló 1939. II. törvénycikk kimondta, hogy a rendes tényleges katonai szolgálatra, valamint a póttartalékos kiképzésre a honvédelmi miniszter rendelkezik, és azokat az alakulatokat és szerveket, ahol a tényleges és póttartalékos képzés folyik, a miniszter évenként külön rendelettel állapítja meg.[15]

A tartalékos tisztképzés

A tartalékos tisztképzés jelöltjei kétévi szolgálatra kötelezett, érettségivel rendelkező ún. „karpaszományosok” voltak, akiket a csapattest parancsnoka választott ki erre a célra, Ha jelentkezésüket a korabeli erre vonatkozó rendelkezések értelmében

¹⁵ FÖLDESI Ferenc: *A magyar területi katonai igazgatási rendszer fejlődéstörténete 1920-tól a jelenlegi szervezeti rendszer kialakulásáig, valamint egy lehetséges szervezeti felépítése.* 2001. p. 55.

elfogadták (származási igazolvány, erkölcsi igazolvány). A válogatásnál az erkölcsi és jellemtulajdonságok, az állam- és nemzethűség, illetve a katonai rátermettség szempontjai voltak a mérvadóak, de figyelembe vették az állományilletékes alosztálynál töltött háromhavi alapkiképzés során mutatott teljesítményt is. Azok a karpaszományosok, akiket nem vezényeltek tartalékos tiszti képzésre, az alosztályoknál teljesíthettek szolgálatot és feljebbvalói javaslatra, tisztesiskolára is kerülhettek, de tartalékos tiszti és altiszti minősültséget nem szerezhettek. A bevonult karpaszományos legénység katonai szolgálatának első három hónapjában alapkiképzésben részesült. Ez az anyaalakulatnál a többi legénységgel együtt történt, ami azt jelentette, hogy a „karpaszományosok” a kiképzés minden részében részt vettek. Ez az időszak volt jó arra, hogy a karpaszományosnak megadja azt a gyakorlati alapot, amelyre későbbi parancsnoki és vezetői kiképzése alapult. Itt sajátították el mindazt a tudnivalót, ami a rendfokozat nélküli legénységgel szembeni követelmény volt.

A karpaszományos legénység az alapkiképzés után került a tartalékos tiszti iskolára, melynek két évfolyama (időszaka) volt, s gyakorlatilag két évet vett igénybe. Az első évfolyam általában január 1-től június 30-ig tartott és tartalékos tisztképző tanfolyamból (iskolai rész), illetve az alosztálynál tisztes és altiszti beosztásban teljesített csapatbiztosítóból (kihelyezés) állt.

Az iskolai év befejezése után a jelöltek alosztályaikhoz vonultak be, ahol megkezdték csapatbiztosítójukat. Ez azt jelentette, hogy az alosztálybiztosítóját keretében gyakorlatba ültették azokat a teendőket, amelyek tisztes és altiszti beosztásban rájuk hárultak.

A csapatbiztosítóját befejeztével az alosztály tisztkara a karpaszományos minősítette. Ekkor dőlt el, hogy a jelölt részt vehet-e a tartalékos tisztképzés további folyamatában, vagy csak altiszti képzésben részesülhetett.

Összességében a fenti kiképzési mechanizmus azt a célt szolgálta, hogy a képzés kétéves időtartama alatt a tisztjelöltekből kemény katonákat, gyakorlatias, hadibeosztásra teljesen alkalmas szakaszparancsnokokat neveljen, az önálló alkalmazásra képtelenekből (akik legalább *megfelelő* minősítéssel rendelkeztek), pedig

a mozgósítási szükséglet részére szolgálatvezető-, írnok- és számvivő tiszteket képezzen. [16]

A tényleges szolgálat kezdete, tartama

A honvédelmi miniszteri parancs szerint a tényleges katonai szolgálat kezdete minden év október 5-e volt, a kivételes bevonulást a honvédelmi miniszter külön szabályozta pl.: különleges vagy betervezett gyakorlat, vagy állományfeltöltési feladatokra.

A besorozottak megszakítás nélküli három éves tényleges szolgálatra voltak kötelezve. Kivételt képezett a légierő, ahonnan két éves sorkatonai szolgálat után tartósan szabadságolták a kiképzett tartalékosokat. A honvédelmi miniszter kiképzés, tartalékos képzés címén, valamint mozgósítás esetére a tényleges szolgálatra kötelezettet két éven túl is visszatarthatta.

Mozgósítás, illetve hadiállományra való kiegészítés céljából a fegyvergyakorlatokra/rendkívüli gyakorlatokra a területileg illetékes hadtestparancsnok intézkedett a tartalékosok/póttartalékosok behívására. Ezek a gyakorlatok általában május és október közötti időszakban voltak megtartva melynek során az alegységekbe beosztottak nemcsak a technikát, hanem a parancsnokukat is megismerték.

Tartalék (póttartalék) behívása mozgósítási hadiállományra való kiegészítés esetén

Hadiállományra való kiegészítés végett, úgyszintén mozgósítás esetén a tartaléknak és póttartaléknak tényleges szolgálatra való visszatartását az államfő rendelte el.

Mozgósítás esetén a harcszintérre való elvonulás után általában ugyanabban a helyőrségben, ahonnan az alakulat elvonult, újból megalakultak a pótalakulatok, amelyek szervezetében pótkeretek működtek a parancsnokságok mellett. A pótkeretek végezték az adott alakulatok feltöltését, kiegészítését. A kiegészítés azokból a tartalékosokból tevődött össze, akik a korábbi években itt kaptak kiképzést és továbbképzést is, innen kerültek tartalékállományba.

¹⁶ Hadtörténelmi Levéltár, Vezérkar főnöke Elnöki 1. osztály 4138/1941, I. fejezet 1. §, 1.

A bevonulók a gyakorlatok idejére, illetve különleges feladatok esetén a laktanyákba vonultak be. Azonban az 1943 utáni időszakban már a helyőrség különböző polgári objektumai (iskolák, kultúrházak, stb.) lettek bevonulási helyként igénybe véve, ide vonultak be a tartalékosok, azonban az alegységek megalakulása és a feladatok begyakorlása már a laktanyákban, az alakulatok béke kiképzési helyein történt.

A pótalakulatok a tartalékosokkal való feltöltés után az illetékes hadtest-parancsnokság intézkedése folytán hadi körletbe vonultak. A pótalakulat (pótezred vagy zászlóalj.) elvonulása után ugyanabban az objektumban megalakult az újabb pótalakulat (pótzászlóalj, vagy ezred) hasonló létszámmal, mint az előző, azonban ennek az alakulatnak a feltöltése már póttartalékosokból történt.

1.5 A MAGYAR HADERŐ AZ 1945-1989. KÖZÖTTI ÉVEKBEN

A II. világháború utáni haderő-átalakítási folyamatok a fegyverszüneti egyezmények aláírásával kezdődtek el. 1945. január 20-án Moszkvában Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányának megbízott küldöttsége megállapodást kötött, mely hazánkat kötelezte 8 gyaloghadosztály felállítására (egy-egy hadosztály 14.000 főre volt tervezve) ez a kiszolgáló és biztosító szervezetekkel együtt 140.000 fős haderőt jelentett.

A katonai szolgálati kötelezettség ekkor is tényleges és tartalékos katonai kötelezettségből állt. A tényleges katonai szolgálati kötelezettség időtartama három év volt. Ezen belül a tényleges szolgálatra kötelezetteket két évi tényleges szolgálat után tartósan szabadságotlák. Az 1946-ban a bevonultak leszerelése többnyire minden fegyvernemnél már 1 évi szolgálat után megtörtént.

A Honvédelmi Miniszter 1946-ban szervezési rendeleteket adott ki, melyekben – a gazdasági helyzetre tekintettel – a honvédség létszámának csökkentéséről határozott. Így az alakulatok felállítása abbamaradt.

A volt szövetséges és társult hatalmak 1947. február 10-én írták alá Magyarországgal a békeszerződést Párizsban, s ezt az Országgyűlés július 25-én iktatta törvénybe (1947. évi XVIII. tc.). A békeszerződés szerint Magyarország 65000 főnyi szárazföldi erővel (beleértve a határvédelmet, a léghárítást és a folyami flottillát), valamint 5000 főnyi légi haderővel (90 repülőgép) rendelkezhetett

1948-tól új fejlesztési terv kezdődött el, melynek célja a tömeghadsereg kialakítása volt. A megvalósítás érdekében bevezették az általános *hadkötelezettséget*, valamint hatályba lépett (1948. október elsejével) a *Pilis II.* elnevezésű hadrend, majd később 1949 őszén a *Petőfi* hadrend. A különböző fedőnevek létszám és szervezeti növekedéseket jelentettek, s a tendencia folytatódott, amelyre hatással volt a NATO 1949. április 4-ei megalakulása. Az 1950-ben bevezetett *Kossuth* nevű hadrend szerint a honvédség már 135 654 főt tett ki.

Szervezeti téren a mozgósítási és hadkiegészítési rendszer kidolgozásának előmunkálataihoz hozzájárult a Vezérkar 1949. februári létrejötte. Az un. „írott hadrend” tartalmazta a mozgósítás hadrendjét, a felállító és a felállításra kerülő alakulatokat, valamint azok legfontosabb mutatóit.

Az elvonuló alakulatokhoz szánták a hivatásos tiszti állomány 80 %-át, valamint a tiszthelyettesi állomány és a kiképzett legénységi állomány 90 %-át. A megmaradó 20 % hivatásos tiszt és 10 % hivatásos tiszthelyettes, valamint kiképzett tényleges legénység kerülhetett a pótalakulatokhoz beosztásra. A még kiképzetlen újoncok a pótalakulatoknál visszamaradtak, míg helyükbe tartalékos legénység igénybevételét tervezték az elvonuló alakulatokhoz.

A felállító alakulatok szakma- és számszerinti kimutatással igényelték a tartalékos legénységi szükségletet a területileg illetékes kerületi parancsnokságtól. Az igényelt létszám megállapításánál 100 százalékos biztonsági hányaddal számoltak.

Terv szerint a haderőnek a békelétszámot 1951-1952-re kellett elérni. Úgy vélték, hogy Magyarország erre az időpontra rendelkezni fog a megfelelő személyi állománnyal, a több mint négyszázezer katonát számláló hadsereg mozgósításához. 1951. VI. 16-án a honvédelmi miniszter a mozgósított hadsereg létszámát az alábbiakban hagyta jóvá:

Tiszt 47.530, tiszthelyettes 88.527, honvéd 270.077 összesen: 408.636. Ezen felül a tartalék alakulatok: 52.735 katona.

A mozgósított hadseregbe tehát 461.371 katonának kellett tartozni, az építő csapatok katonáival együtt kevés híján 500.000 volt tervezve. Ekkora mozgósított haderő létrehozása nem volt indokolt. Mindezek a háborús hisztériakeltés következményei voltak és negatív példaként szolgának a mindenkori haderőszervezésnél.

Az 1953-as év kezdetén elsősorban a próbamozgósítás tapasztalatai alapján, nagy lendülettel indult a mozgósítási rendszer és a gyakorlati tevékenység

továbbfejlesztése. Egyes esetekben – így a tartalékos képzésben – még ekkor is túlzott célok meghatározására került sor. Annak ellenére ugyanis, hogy 1951-1952-ben több mint 25 ezer tiszt, 51 ezer tiszthelyettes és 191 ezer honvéd részesült tartalékos kiképzésben, 1953-ban szükségesnek ítélték meg ennek szinte változatlan mértékű továbbfolytatását. Az első lépcső szükségletének biztosításán túl, célul tűzték ki a hadműveletek megindulását követő négy-öt hónap háborús veszteségeinek pótlására szükséges tartalékosok kiképzését. A veszteségeket – a 4-5 hónap alatt – a hadiállomány 20-25 % - ban tervezték. Ezért 1953-ban célként 6.700 tiszt képzését, 10.100 tartalékos tiszt, 36.260 tiszthelyettes, valamint 43.740 harcos továbbképzését tartották szükségesnek (összesen mintegy 97-98 ezer tartalékos).

Ha leszámítjuk ebből a továbbképzett tartalékos tisztek számát, de korszerűen képzettnek minősítenénk azt a kerekén 70 ezer főt, aki 1952-53-ban leszerelt, akkor ez egyidejűleg biztosíthatna volna 1953 végére, az indokolás szerinti 20-25 %-os tartalékot.

Kétségtelenül jelentős mértékű tartalékos képzés szükséges ahhoz, hogy a szinte egészében új harci-technikával felszerelt haderőhöz, hadi-hadrendhez létrejöjjön a megfelelően képzett tartalékos állomány. A feszült nemzetközi helyzetben, – számítva egy lehetséges közeli háborúra – még 1953 elején sem az volt a cél, hogy az elkövetkező három-négy esztendőben a sorévfolyamok leszerelésével hozzák létre a korszerűen képzett tartalékos állomány hátralévő részének zömét. Az egészet egyetlen esztendőre, 1953-ra és a tartalékos képzés keretén belül tervezték megvalósítani.

Más oldalról viszont a próbamozgósítás során szerzett tapasztalatok alapján felismerték, hogy az 1951-52. évben lefolytatott tartalékos tisztképzés csak minimális alapot és felkészültséget adott a tartalékos tiszteknek, csak szám szerint biztosította, de minőségileg nem a mozgósítási szükségletet, ezért elhatározták, hogy már 1953-ban megkezdik a 2-3 hónapos kiképzést kapott tartalékos tisztek továbbképzését. Ennek következtében az 1951-53-as években kiképzett és átképzett mintegy 340 ezer tartalékos, valamint a közel 100 ezer sorállományból leszerelt, szolgálati idejét letöltött tartalékos – papíron – biztosította a Magyar Néphadsereg hadi hadrendje létrehozását.

A háborús-hadrend és a tartalékos képzés üteme összhangot mutatott azzal a feltételezéssel, hogy 1953-ra készen kell állni a két világrendszer közötti döntő háború megvívására. Az 1954-ben kezdődött nyagarányú haderőcsökkentés 1955-re lelassult, de utána, hogy május 14-én megalakult a Varsói Szerződés, s Magyarország, mint az

egyik alapító tag, újra jelentős bővítésbe kezdett. A Honvédelmi Tanács döntése alapján maradt a hadtest - hadosztály - ezred szervezeti felépítés és a hadsereg létszáma jelentősen növekedett, elérte a 450.000 fős hadi létszámot.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után a haderő rendszeresített békelétszáma 63.500 főre csökkent (1955. december 31-én: 141.380 fő), megszűnt a hadsereg parancsnokság. A sorozatos és rövid intervallumban végrehajtott létszámcsökkentések negatívan hatottak a honvédség hatékonyságára.

Ezen gondok megoldására született az a fejlesztési terv a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői Főparancsnokságán, amely a Magyar Néphadsereg részére az alábbi sürgősen végrehajtandó feladatokat határozta meg:

- vezérkar gyors ütemű átszervezése és ütőképessé tétele,
- felderítés megerősítése, hatékony végrehajtása,
- tisztképzés megreformálása és a katonai akadémia átszervezése a korszerű követelmények alapján,
- az egységes légvédelem kiépítésével kapcsolatos felkészülés megkezdése.

A feladatok jogi háttérének biztosítása érdekében 1960-ban az Országgyűlés elfogadta "A honvédelemről szóló" 1960. évi IV. törvényt, amely újrászabályozta a Néphadsereg szervezeti felépítését, létszámát és a kialakításában részvevő politikai, illetve állami szervek feladatait és hatáskörét.

Tartalékosok képzése

Az MSZMP Politikai Bizottságának 1961. március 21-i határozata alapján május 12-én a honvédelmi miniszter előterjesztéssel élt a Honvédelmi Tanácshoz. Ebben rögzítették a határozat lényegét: 1961 őszén meg kellett kezdeni a tartalékos tisztek képzését, illetve a meglévő tartalékos tiszti állomány átképzését úgy, hogy 1965-re a hadsereg 35-40 ezer megfelelően képzett tartalékos tiszttel rendelkezék.

Ennek érdekében a sorkatonai szolgálatra bevonuló érettségizett fiatalok közül 1500 fő esetében 2 éves tartalékos tiszti képzés keretében biztosították a tartalékos csapattisztek kiképzését. Emellett az egyetemet végzett és katonai szolgálatra alkalmas fiatalok közül 1000 fő 6 hónapos kiképzésével kielégítették a hadsereg tartalékos mérnök-, orvos- és technikus tiszti szükségletét. Így 1965 végéig 8500 kiképzett tartalékos tiszttel lehetett számolni, ezzel párhuzamosan pedig a magasabb párt- és állami vezetők tartalékos tiszti kiképzését a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián

(ZMKA) 2 éves levelező oktatás keretében tervezték megoldani. A katonai szolgálatukat letöltött, a párt- és tömegszervezetekben dolgozó funkcionáriusok, valamint a kiváló katonák tartalékos tiszti kiképzésének megkezdését ugyancsak tervezték az elkövetkező 5 évben.

A korábban már rendelkezésre álló, mintegy 30 000 tartalékos tiszti kiképzettsége nem felelt meg a követelményeknek, ezért 5 év alatt át kellett képezni őket. Ennek ideje az előképzetség és beosztás függvényében 1,5–3 hónap volt. Mivel évente 7500 főt tudtak átképezni, így 1962–1965 között a teljes állomány átesett ezen a procedúrán.

A tartalékos tiszthelyettesek képzése elsősorban a tartalékos tiszthelyettesi iskolákon történt csapatgyakorlattal egybekötve, a sorállomány átképzését pedig az időszakos behívások voltak hivatva biztosítani.

A tartalék képzés rendszer 1965 után is tovább folytatódott és tervezése igazodott az 5 éves tervekhez.[17] Kiemelt figyelmet érdemel 70-es évek második felétől a 80-as évek közepéig tartó időszak, amely a magyarországi hadköteles tartalékos rendszer fénykora volt, amikor minőségében és mennyiségében is a legmagasabb volt a tartalékos létszám, a háborús hadrend, a tartalékos képzés és felkészítés. 1986-an a „Rubin hadrend” szervezéssel kezdődött meg a haderő jelentősebb strukturális átalakítása, aminek aztán a rendszerváltás gyorsítást adott.

1.6 A RENDSZERVÁLTÁS HATÁSA A HADERŐ ÁTALAKÍTÁSRA

A rendszerváltás előtt Magyarországnak – mint a Varsói Szerződés tagjának – nem volt saját nemzeti katonai doktrínája. Így az 1990-ig tartó időszakban a magyar haderő fejlesztése, felkészítése, kiképzése alapvetően a VSZ követelményeinek megfelelő hadsereg kiépítését, fenntartását szolgálta. Ennek megfelelően alakították ki a haderő struktúráját, vezetési, szervezeti, fegyverzeti rendszerét, diszlokációját.

Magyarország a koalíciós kötelékben támadó feladatot végrehajtó, a szovjet csapatokat kiegészítő haderő szerepét töltötte be. A támadó jellegből adódóan hadseregünk több területen a honvédelmi feladathoz képest túlméretezett volt. Élőerőben, harckocsikból, légvédelmi eszközökből, és tüzérségi eszközökből

¹⁷ PATAI Endre: *A Magyar Néphadsereg mozgósítási és hadkiegészítési rendszere fejlődésének története 1944. és 1980. között*. Hadtörténelmi Levéltár MN Külön gyűjtemény. 1980.

lényegesen több volt, mint amennyit az ország védelmét ellátni köteles és képes hadsereg szervezeti keretei igényeltek. Az ország légvédelme is a VSZ egységes légvédelmi rendszeréhez illeszkedett. Ugyancsak a támadó tevékenységet erősítette a mobil ellátó rendszer kiépítése, amely a szárazföldi csapatoknak az ország területén kívüli működését biztosította.

Elmondható, hogy a haderő valamennyi fontosabb mutatója, jellemző vonása azt a célt szolgálta, hogy az ország területét elhagyva minél rövidebb idő alatt képes legyen támadó tevékenységet folytatni.

A rendszerváltás „örökségként” Magyarországnak: egy felduzzasztott és elnehezült, a reális lehetőségekkel nem számoló, túlzott követelményektől feszített, gyorsuló ütemben romló anyagi - technikai feltételekkel küszködő, működési nehézségekkel terhes hadereje volt.

Ez a haderő szervezettségét, kiképzettségét, vezettségét tekintve meg tudott felelni a koalíciós követelményekből fakadó elvárásoknak, de nagyságrendje, szervezeti keretei, technikai eszközeinek mennyisége és minősége, területi elhelyezkedése nem volt összhangban a szuverenitását visszanyert ország katonai védelemből a haderőre háruló feladatokkal.

Ilyen mutatók mellett nem lehetett kérdés a rendszerváltás utáni átalakítás azonnali megkezdése. Az átalakítás alapkövetelménye az volt, hogy a haderő átalakuljon egy nemzeti jellegű, a nemzetközi és hazai igényekkel, feltételekkel összhangban álló, az ország védelmét ellátni képes, a társadalom (a parlament) által irányított és ellenőrzött fegyveres erővé.

Az átalakítás a haderő túlméretezettségének leszerelésével indult, (2. számú táblázat) melyhez adottak voltak a kedvező nemzetközi és belpolitikai körülmények is. A haderő csökkentése szervezeti és haditechnikai területre egyaránt kiterjedt. [18]

¹⁸ BOMBAY László: *A honvédelem négy éve 1990-1994*, 1994. p. 62.

Haderőcsökkentés a rendszerváltozás után (1990 – 1994)

Állományi csoport/év	Tiszt	Tiszt-helyettes	Sorállomány	Polgári alkalmazott	Mind-összesen
1989	17 800	12 700	91 900	33 300	155 700
1990	17 300	12 400	81 000	32 500	143 200
1991	16 800	11 900	65 300	27 600	121 600
1992	14 400	8 500	51 100	26 000	100 000
1993	13 700	8 300	52 340	25 660	100 000
Össz. csökkentés %-ban	24	33	43	23	26

2. számú táblázat

(Forrás: BOMBAY László: A honvédelem négy éve 1990-1994, 1994. p 62.)

Ezek az átalakítások jelentették az első lépéseket a támadó jelleg megszüntetésére. A haderő-átalakítás során a másik nagyon fontos terület a kiképzés, felkészítés alkalmazási elveinek megváltoztatása volt. A tartalékos állomány vonatkozásában is új koncepció alakult ki, amely követte a haderő védelmi jellegének erősítését. A honvédelmi dandárok kialakítása a határok védelmének erősítését volt hivatva szolgálni, igaz ez csak alig kettő dandár létrehozásáig terjedt ki.

A területvédelmi jelleg domborodott ki a haderő alkalmazásának vonatkozásában is. A Területvédelmi Kerület Parancsnokságok létrehozása, amelynek alapját a múltbeli területvédelmi csapatok alkották az akkori tartalékos állomány alkalmazásával a területvédelem Varsói Szerződés kori elvét valósították meg azzal változással, hogy nem az elvonult haderőt helyettesítették, hanem azzal együttműködve az ország védelmét kellett biztosítani.

A Magyar Honvédség védelmi jellegű haderővé történő átalakítása keretében megtörténtek a törvényességi, és a gazdasági helyzet adta eszközalapok létrehozásának első, de nagyon fontos lépései. Egy korszak zárult le mindezzel, de egyidejűleg körvonalazódtak azok a további lépések is melyek hozzájárultak a haderő valódi Honvédséggé történő átalakításához.

Az 1995-ös év volt az, amikor az Országgyűlés első ízben rögzítette a fegyveres erők, s ezen belül a Honvédség rendszeresített létszámadatait (3. számú táblázat).

Haderőváltás (1994 – 1998.)

Időpont	Tiszt	Zászlós tiszt-helyettes	Sor-állomány	Közalk. Köztiszt.	Összesen	Megjegyzés
1994. 12. 31.	16 320	10 682	47 336	24 910	99 248	Rend- szeresített létszám
1995. 08. 01.	16 321	10 682	40 964	21 208	89 175	85/1995. (VII. 6.) OGY határozat
1995. 12. 31.	14 386	9 713	37 959	19 208	81 266	93/1995. (X. 13.) OGY határozat
1996. 12. 31.	11 770	10 280	29 430	14 450	66 872	106/1996. (XI. 20.) OGY határozat
1997. 12. 31.	11 450	11 600	25 600	11 350	60 000	OGY határozat
1998-től	11 350	11 200	27 070	11 800	61 500	124/1997. (XII. 18.) OGY határozat

3. számú táblázat

(Forrás: MÉSZÁROS Károly (szerk.): *A honvédelem négy éve [19] 1994-1998, 1998. p. 79.)*

Ezt követően évenként határozták meg a létszámokat, lehetőséget adva a költségvetés átgondolt tervezése valamint a szervezet- és létszámcökkentés ütemezett megvalósítására,[20] melynek során törekedtek a nyugati gyakorlatban elfogadott 1:3 tiszt - tiszthelyettes arány kialakítására, de ennek megvalósítása a mai napig várat magára.

Ezen időszak változásai kihatottak a tartalékos állomány helyzetére is. A haderő csökkentése következtében fokozatosan szűntek meg a területvédelmi csapatok, a tartalékosok képzése továbbképzése a minimumra csökkent, melynek okai között a romló gazdasági helyzet mellett a megváltozott biztonságpolitikai körülmények és a biztonságról alkotott politikai nézetek változásai is ott voltak.

1997. június 8-án a NATO legfőbb döntéshozó szerve az Észak-atlanti Tanács madridi csúcstalálkozóján megszületett a döntés: a Szövetség első körben *Magyarországot, a Cseh Köztársaságot és Lengyelországot* hívja meg a tagjai sorába. A Kormány erőfeszítése megerősítést nyert, hiszen a magyar lakosság az 1997. november 16-án megtartott népszavazáson a szavazáson résztvevők túlnyomó többséggel (85,33 %) a NATO-csatlakozás mellett voksolt.

¹⁹ MÉSZÁROS Károly (szerk.): *A honvédelem négy éve 1994-1998. 1998. p. 79.*

²⁰ A 88/1995. (VII. 6.) OGY határozat a Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról.

1.7 AZ ÖNKÉNTES HADERŐ LÉTREHOZÁSÁNAK FOLYAMATA

A Magyar Honvédség a rendszerváltás utáni 20 évben számos olyan átalakításon esett át, amely alapjaiban érintette a haderő struktúráját, diszlokációját és képességeit.

Az átalakítások részint a biztonságpolitikai környezet átalakulásából, a hidegháború befejezéséből, a Varsói Szerződés felbomlásából, illetve a Magyar Köztársaság NATO (1999) és Európai Unió [(EU), (2004)] tagságából, a globális biztonsági kihívások változásaiból eredtek, másrészt pedig a hadkötelezettség békeidőben történő megszüntetéséből és az ország pénzügyi lehetőségeiből, valamint a honvédelem polgári irányítását is ellátó Országgyűlés által meghatározott nemzetgazdasági prioritások honvédelmet érintő hatásaiból vezethetőek le.

Gyakorlatilag teljesen átalakult a haderő szűkebb és tágabb környezete, működési feltételrendszere, sőt megváltozott a funkciója is.

A funkcióváltás erőteljes kihívásaként áttevődött a hangsúly a „megelőzésre”, amely már nem a korábbi évtizedek fegyverkezési elrettentését jelenti, hanem konkrétan a konfliktusok kezelésének új katonai tevékenységi formáit, mint a béke kikényszerítése, fenntartása, vagy más béketeremtő tevékenység a konfliktusok kiszélesedésének megelőzése érdekében

Ebben a folyamatban a szükséges eszközrendszeren túl már az egyes katona szerepe is jelentősen módosul, mely új vezetési, működési kultúrát is igényel. Ennek egyik fontos következményeként indult meg a 90-es években az önkéntes típusú rekrutációra való áttérés a fejlett országok hadseregei többségében. Már a 90-es évek (délszláv beháborúk utáni) biztonsági kockázatelemzése is megállapították, hogy Magyarországot belátható időtávon nem fenyegeti olyan fegyveres konfliktus, „az egész országra kiterjedő” háborús küszöböt nem tartottak valószínűnek. A társadalom demokratikus átalakulásának fejlődésével, intézmény-rendszerének megszilárdulásával lehetővé és szükségessé vált a nemzetközi együttműködésünk újragondolása. Az ország vezetése már a 90-es évek elején deklarálta euro - atlanti integrációs törekvéseinket, az ország csatlakozási szándékát a NATO és az EU szervezetéhez.

E folyamat egyik első lépése a NATO Partnerség a békéért (PfP) kezdeményezésben való részvétel volt 1994-ben, amelynek keretében a Magyar

Honvédség közös gyakorlatokon, illetve béketeremtő műveletekben (IFOR, SFOR) felkészült a NATO-eljárások alkalmazására, végső soron a NATO-tagságra.

A NATO (PfP 1994) együttműködésbe való bekapcsolódás felgyorsította az euro-atlanti értékrend befogadását, az angolszász katonai kultúra elterjedését, adaptációját és a szövetség katonai szervezetéhez való csatlakozás szakmai megalapozottságát. Magyarország NATO-tagként a korábbi lehetőségeihez képest lényegesen fontosabb tényező lett a globális konfliktusok kezelésében is. A NATO-hoz történt csatlakozás hazánk számára a biztonsági garanciák és kötelezettségek új dimenzióját nyitotta meg, ami többek között a haderő minőségi átalakításának szükségességét is előrevetítette.

A NATO-hoz való csatlakozást, illetve a 2004. május elsején az EU-ba történő belépést követően Magyarország geopolitikai helyzete, biztonsága alapvetően megváltozott, megerősödött (*1. számú ábra*). Ugyanakkor a globalizálódó világban a szövetség, illetve az EU tagjaként határainktól távoli régiók is közvetlenül érintik a magyar érdekeket. Magyarország NATO-tagságából adódóan egyidejűleg részese és kedvezményezettje is a globális biztonság politikai és katonai rendszernek.

Magyarország NATO tagságából eredő kompatibilitási követelmények teljesítése jelentős kihívást jelentett a haderő és az egész magyar társadalom számára. Ezt deklarálta a honvédelmi tárcánál 2000-ben végrehajtott Stratégiai Felülvizsgálat, amely a haderő modernizálását tűzte ki célul, továbbá a 2002/2003-ban lefolytatott Védelmi Felülvizsgálat, amely az új magyar „ambíció szintek” – a nemzeti és nemzetközi feladatok végrehajtásához szükséges katonai képességek – meghatározására irányult. Mindkét vizsgálat megerősítette a haderő átalakításának szükségességét, egy létszámában kisebb, reguláris (élethivatásos és szerződéses katonákból álló professzionális) haderő létrehozását. Bár a fenti alapkérdésben egyetértés mutatkozott a pártok között, a különbözőség az önkéntes haderőre való áttérés ütemében, jogi és szervezés technológiai kérdéseiben mutatkozott. A viták egy sajátos magyar megoldást: a sorozáson alapuló hadkötelezettség békeidőszakban történő felfüggesztését eredményezték.

A haderő átalakítás folyamata annak változása szorosan kapcsolódott a mindenkori kormányzathoz. Minden kormányzat célkitűzése volt a kisebb, modernebb, gazdaságosabb haderő létrehozása, de mindenkor csak egy valósult meg igazán, hogy a Magyar Haderő *kisebb és kisebb lett*. A nagy átalakítások közepette pedig egyre kevesebb figyelem fordítódott a haderő tartalékos állományára, ami a

2000-es évek végére, a modern hadseregekre egyáltalán nem jellemző állapotokat eredményezett.



1. számú ábra

(Forrás: BENKŐ Tibor: Az MH. ÖHP tájékoztató jelentés, prezentációs anyag, Székesfehérvár, 2008.10.20.)

Stratégiai felülvizsgálat

A politikai döntéshozó testületek által meghatározottaknak megfelelően a haderő-átalakítás mintegy egy évtizedre kiterjedő, és három fő szakaszra megtervezett folyamata olyan egymásra épülő szabályozási, tervezési, végrehajtási és elemző tevékenységet feltételezett, amely a Magyar Honvédség és a honvédelmi ágazat teljes vertikumát átfogja. Végeredményként a tömeghadsereg maradék jellemzőit megszüntető, de az ideiglenesen megmaradó vegyes rendszerű katonai állománystruktúra meghatározóan befolyásolta volna a megtervezett, a *képességeken alapuló* új haderőszervezet kialakítását.

A három időszakra felosztott haderő-átalakítási folyamatban alapvetően meghatározó szerepet kapott az első, 2003 végéig terjedő időszak. A haderő-átalakítás tízéves folyamata első harmadának ugyanis elsődleges célja volt, hogy a honvédelmi kormányzat humánpolitikája és a honvédelmi tárca humán erőforrás-gazdálkodása révén – az Országgyűlés által meghatározott létszámkereten belül – kialakításra kerüljön a Magyar Honvédség legkedvezőbb személyi összetétele.

A haderő-átalakítás elvi koncepciója abból indult ki, hogy a Magyar Honvédség összetett és sokoldalú feladatainak rendeltetés szerinti végrehajtása érdekében szervezeti struktúrájában a szerződéses állománnyal rendelkező katonai szervezetek mellett még belátható ideig továbbra is szükség lesz a sorállománnyal is feltöltött békeszervezetekre, illetve háborús fenyegetettség esetén – csökkentett háborús szervezetüknek megfelelően – a tartalékos hadkötelesekkel kiegészített csapatokra.

E céloknak megfelelően 2002-től kezdődően fokozatosan el kellett volna érni, hogy a haderő kisebb létszámú, főleg hivatásos tiszti, ennek mintegy kétszeresét kitevő, zömében szerződéses zászlósi és tiszthelyettesi, végül egyenlő nagyságrendű szerződéses és hadköteles legénységi állományú katonákból tevődjön össze.

Az előbbiekkal párhuzamosan el kellett kezdődnie egy olyan humán és technikai fejlesztési folyamatnak, amely 2010-re megteremti nem csak a Honvédség korszerű állapotát, de a hivatásos haderőre való áttérés összes feltételeit is.

A fenti területekre vonatkozó, 2010-ig – azaz hosszú, több kormányzati ciklust átívelő távra – szóló elgondolást a Magyar Köztársaság Kormánya a 2234/2000. (IX. 29.) számú határozatában alakította ki. Az elgondolás a Magyar Köztársaság honvédelmének egészét érintő Stratégiai Felülvizsgálat koncepciójáról szóló 2322/1999. (XII.7.) kormányhatározat döntési pontjain alapulva tartalmazta azokat a célokat és tennivalókat, amelyek megvalósítása szükséges a haderőreform eredményeként kialakított – mintegy *45 ezer fős béke-* és megközelítőleg *70 ezer fős hadilétszámú* –, hadkötelezettségen és önkéntességen alapuló (azaz rövidtávon továbbra is vegyes rendszerű) haderő sor- és tartalékos katonai szolgálati és kiképzési rendszerének a megváltozott követelmények szerinti átalakításához, valamint a szerződéses katonai szolgálati rendszer további építéséhez és stabilizálásának biztosításához. [21]

²¹ LAKATOS László: *Megváltozó sorkatonai szolgálat, vagy csak szolgálatiidő-csökkenés*, 2001. pp. 16-18.

Védelmi felülvizsgálat

A 2002 tavaszán hivatalba lépett kormány programjában úgy ítélte meg, hogy az ország gazdasági teherbíró képessége szempontjából előnyösebb lehetőséget biztosít az önkéntes haderőre történő mielőbbi áttérés, amely jó alapja lehet egy professzionális haderő kialakításának.

A tervezett haderő átalakítás deklarált célja volt a nemzeti és szövetségi követelményeknek, az információs társadalom kihívásainak egyaránt megfelelő, meghatározott elvek, eljárások és doktrínák alapján felépülő képesség alapú haderő létrehozása, amelynek feladatrendszere, szervezeti felépítése, felszerelése és fegyverzete, valamint személyi állománya és annak kiképzettsége koherens rendszert képez. Az önkéntes haderőre történő áttérés valójában korunk biztonságpolitikai kihívásaira való reális reagálás, hiszen lényeges strukturális változást, új típusú katonai kiképzést, döntően nemzetközi feladatokra való felkészülést, és így egy új katonai kultúra meghonosítását jelenti.

Az így létrejövő haderő a jövő kihívásainak megfelelő szervezetté válik, amely magában hordozza a modernebb haditechnikára és vezetési módokra való áttérés lehetőségét, személyi állományának feltöltöttsége, kiképzettsége magas színvonalú, megfelel a NATO előírásainak, hosszú távon költség-hatékony megoldást jelent a hadkötelezettségen alapuló haderővel szemben.

A haderő rendeltetésszerű működésének egyik legfontosabb tényezője, hogy mindig megfelelő szakmai és rendfokozati arányokban álljon rendelkezésre a szükséges személyi állomány. Ezt hatékony toborzással, szervezett beléptetéssel, professzionális kiképzéssel, az egyén számára belátható pályamoddellel, sikeres pályán tartással és a kiválás biztonságának megteremtésével lehet biztosítani.

Az Országgyűlés 2004. november nyolcadikai ülésnapján elfogadta a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló új törvényt, [22] valamint ezzel összefüggésben módosította a Magyar Köztársaság Alkotmányának egyes cikkelyeit. A törvény alapvetően az önkéntes haderőre történő áttéréshez, valamint az új összetételű haderő megváltozott feladatrendszeréhez (ambíció szintekhez) szükséges szabályokat tartalmazza. A Magyar Honvédség új feladatrendszerének meghatározása során az eddigiéknél nagyobb hangsúlyt helyez a nemzetközi együttműködési

²² 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről

feladatokra. A szabályok többfokozatú átmenetet tesznek lehetővé a békeidőszaki működéstől az alkalmazási tevékenységig. [23]

A Magyar Honvédség szervezeti átalakítása 2006-2007.

Az elmúlt időszak egyik legjelentősebb módosulását a szervezeti felépítésben azonban kétségtelenül a 2006-2007. évben végrehajtott szervezeti átalakítás eredményezte.

A Kormányprogram célul tűzte ki a haderő átalakítását oly módon, hogy az önkéntes haderő megfelelő szervezetben, jobb képességekkel és felszereltséggel védelmezze az ország szuverenitását, az ország nagyságával és teherbíró képességével arányosan legyen képes eleget tenni a nemzetközi kötelezettségeinknek. Az átalakítás elsődleges feladatszabását a 2117/2006. (VI. 30.) Korm. határozat tartalmazta, amely a Honvédelmi Minisztérium létszámát 2006-ban 499 főre csökkentette.

2007. január 1-jével megalakításra került az MH Összhaderőnemi Parancsnokság, amely a korábbi három középszintű katonai vezető szervezet (MH Szárazföldi Parancsnokság, MH Légierő Parancsnokság, MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság) és két további, más magasabb szintű parancsnokság (MH Híradó és Informatikai Parancsnokság, MH Egészségügyi Parancsnokság) jogállású szervezet integrálódásával jött létre. Az új vezetési rendszer létrejötte, – amely egyedülálló a NATO tagországok viszonylatában – zavarokat okoz a kapcsolattartásban, mivel eltűntek az együttműködést biztosító elemek.

Átalakításának keretében 2007. január 1-jén az addig öt minisztériumi háttérszervezet, illetve katonai vezető szerv által ellátott feladatok egységes irányítására létrejött a HM Fejlesztési és Logisztikai Ügynökség (HM FLÜ). Szervezetében és feladatrendszerében – egységes szakirányítás mellett – elkülönült a termelői és fogyasztói logisztikai terület, átalakult a korábbi szakági biztosítási rendszer. Az ágazatokra elaprózott logisztikai szakterületet egy integrált szervezet váltotta fel a termelői logisztika terén, míg a fogyasztói logisztikai szervezetek a hadrendbe kerültek.

2007-ben befejeződött a Magyar Honvédség további szerveinek strukturális átalakítása is. Az önkéntes haderőre való áttérés következtében megváltozott

²³ VARGA József: *Az önkéntes haderő első évfordulóján*, 2006. pp. 8-14.

feladatrendszerre figyelemmel, 2007. január 1-jével megtörtént a hadkiegészítési és toborzó rendszer átalakítása is. A honvédelmi igazgatás területi és helyi szervezeti rendszerének átalakítása eredményeképpen a korábbi 19 megyei és a fővárosi hadkiegészítő parancsnokság helyett két területi illetékességű szervezet került felállításra Szolnok és Veszprém központtal. A katonai igazgatási feladatok centralizálása hivatott biztosítani a hadkötelezettség minősített időszakai bevezetéséből adódó hadkiegészítési szakfeladatok végrehajtását. [24]

KÖVETKEZTETÉS

Az 1948-tól napjainkig vizsgált időszak alapján levonható általánosítható következtetés, hogy a Magyar Haderőben a tartalékos szolgálatnak megvannak a történelmi gyökerei, az ország aktuális politikai berendezkedésétől és az államhatalom döntési szuverenitásától függően a haderő mindig rendelkezett meghatározott arányú személyi tartalékokkal.

A béke haderők létszámához viszonyított arányszámok lényeges különbséget mutatnak. Békeidőszakban legnagyobb volt a mozgósítható tartalékosok aránya akkor, amikor közvetlenül a háborús hadrend megalakítása volt a cél. Az Osztrák–Magyar Monarchiának 1914-ben a lakossága 51,4 millió volt, amelyhez a haderő 414 679 főnyi békelétszámához 1800000 fő hadiállomány tartozott. A trianoni békediktátum után, de már a „rejtett” haderőszervezés időszakában is fontosnak tartották a kiképzett tartalékosokat. A hadsereg 63 százalékát kitevő ténylegesen toborzott békekerethez tartozott 37 százalék „K” toborzott. A vezérlő szándék az volt, hogy minél előbb meginduljon a tartalékosok rendszeres képzése, mivel egyre fogyott a kiképzett tartalék.

Az 1950-60-as évektől kezdődően a 140000-150000 fő békelétszámhoz 450000-500000 fő volt a mozgósítható haderő létszáma.

A jelenlegi haderő állományszerkezetének meghatározásához hasznos következtetéseket lehet levonni az 1999-2003 időszak történéseiből. A megközelítően 40-45 000 fős békehaderő hadilétszámra történő feltöltésére a vonatkozó számvetések 25-30000 fő tartalékosal számoltak, amelyből 5-6000 fő önkéntes tartalékos. Ez az időszak azért is fontos, mert elfogadásra kerültek a jelenleg is érvényes biztonság és

²⁴ KÁDÁR Pál: *A Magyar Honvédség 2007. évi átalakítása és a Honvédelmi Minisztérium új szervezete*, http://WWW.kulso/hadtudomany,2008_e4pdf. Letöltés 2009.06.17.

védelempolitikai elvek, amelyek már számoltak a NATO tagságunk előnyeivel és feladataival. Ebből kifolyólag a haderő jelenlegire lecsökkentett létszáma és a még formálisan számolható tartalékosok együttesen nem biztosítják az érvényes stratégiai dokumentumokban deklarált biztonsági kockázatok elhárítására és haderő alapfeladatainak teljesítéséhez szükséges létszámot. Kvázi az ellentmondás feloldására két alternatíva lehetséges: növelni a béke haderő, vagy a tartalékosok létszámát.

A tartalékosok képzése preferenciáinak meghatározása szempontjából jelenleg is figyelemre érdemesnek és hasznosítható tapasztalatnak gondolom – politikai rendszerektől függetlenül – a különböző időszakokban a tartalékos tisztek fontosságának megítélését. Nevezetesen 1961-65. között 35-40 ezer tartalékos tiszttel végezték a képzést Magyarországon, de ide sorolhatók a Magyar Királyi Honvédségben a tartalékos tiszti állományban az 1882. évi XXXIX. Törvénycikk felhatalmazásával biztosított kedvezmények is.

2. AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOS SZOLGÁLAT KIALAKULÁSA

2.1 AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOS SZOLGÁLAT A NEMZETKÖZI KITEKINTÉS TÜKRÉBEN

Az egyes államok eltérő közjogi berendezkedése és történelmi hagyományai országonként különböző haderőstruktúra és más tartalékos rendszer kialakulását segítik elő. A patriotizmus eszméje és az abból következő pozitív nemzeti érdekérvényesítő képesség hangsúlyosan egészítheti ki a rendelkezésre álló forrásokat, jól példázzák ezt a balti államok, ahol a közelmúlt fenyegetettsége okán feléledő nemzeti öntudat és a polgárok ehhez kapcsolódó honvédelmi szerepvállalása önmagában jelentős méretű szervezetek felállításának feltételeit és igényét teremtette meg.

Szinte valamennyi NATO-tagországban csökkentették és csökkentik a reguláris haderő létszámát, de ezzel párhuzamosan a Tartalékos Erők szerepe jelentősen felértékelődik.

Az Egyesült Államok haderejének 44 százalékát tartalékosok alkotják. Nagy-Britannia haderejének 48 százalékát teszik ki a tartalékos katonák, Kanadában 36 százalékát, Franciaországban is 10 százalékát, Hollandiában pedig 9 százalékát, sőt, van arra is példa, hogy nemcsak a honi terület védelmére tervezik használni a Tartalékos Erőket, hanem bizonyos békemissziókban is.

Az Egyesült Államok haderejének vagy a britek hadseregének tartalékosai jelentős létszámban vesznek részt például Irakban vagy Afganisztánban is békemissziós feladatokban. A különböző veszélyek kezelésében egyre inkább szükségessé válik az időtényező, a haderő gyors kiegészítése, utánpótlása azonban csak kiképzett tartalékosokkal lehetséges.

Azokban az országokban (például USA, Anglia, Németország, Franciaország, Törökország), amelyekben a modern kori államfejlődés során a haderő mindenkor domináns szerepet játszott, a katonai tevékenység prioritást élvez, a katonai szakmának magas a társadalmi presztízse, s a polgárok többsége elfogadja a jelentős védelmi költségvetési szintet.

Ezekben az államokban a fejlett reguláris haderőt jól felszerelt, magas szinten kiképzett, törvényileg szabályozott, anyagilag és erkölcsileg megbecsült tartalékos

rendszer egészíti ki. Erre talán legjobb példa az Egyesült Államok Tartalék Hadereje és Nemzeti Gárdája, melynek egységeit a belföldi feladatok szakszerű ellátása mellett a világ számos válságövezetében bevetették már.

Az országok egy másik csoportját a semleges, illetve a semlegességre törekvő államok (például Svájc, Ausztria, Svédország) alkotják. Mivel ezek az országok nem tartoznak egyetlenegy katonai szövetségi rendszerbe sem, ez megköveteli tőlük, hogy ütőképes, az ország védelmét maximálisan biztosító reguláris és tartalékos erőket tartsanak fenn, megfelelő finansziális keret biztosításával, békeállományuk pedig gyakorlatilag nagyrészt „keretként” funkcionál a tartalék erők számára.

A következő államok (például Csehország, Szlovákia, Belgium) a biztonságuk garantálását elsősorban nem a nemzeti haderőtől várják, hanem a diplomáciai-gazdasági kapcsolataik rendezettségétől, illetve a különböző szövetségi rendszerekben elfoglalt tagságuktól. Mind a politikai elit, mind pedig a társadalom tagjai kevésbé tartják szükségesnek a nagy létszámú Tartalékos Erők békeidőben történő fenntartását, illetve finanszírozását, ugyanakkor ezekben az országokban is történtek előrelépések a tartalékos szisztéma megerősítésére. A már működő rendszerek tapasztalatainak felhasználása érdekében célszerű azon országok gyakorlatát külön is vizsgálni, amelyek egyes releváns jellemzőik tekintetében közel állnak a magyar viszonyokhoz. *(1. számú melléklet)*

A vizsgált országoknál a Tartalékos Erők döntően a védelmi minisztériumok alárendeltségébe tartoznak, alkalmazás esetén (minősített időszakban) a haderőnemi vezérkarok alárendeltségébe kerülnek, kialakításuknál a területi szervezés elvét veszik figyelembe.

A Tartalékos Erők általános feladataikat tekintve ugyanazokat a feladatokat látják el, mint a reguláris haderők, de országonként más szervezeti rendszerben és sajátosságokkal.

Így megkülönböztetünk olyan országokat, ahol tartalékos-alakulatokat, a mozgósítás után már korábban kiképzett tartalékos állománnyal töltenek fel és betagozódnak a haderő állományába (Románia, Szlovákia).

Találunk olyan országot, ahol az önkéntes alapon szervezett Tartalékos Erők, a főerőkkel közel azonos feladatokat ellátó katonai szervezetek és meglehetősen nagy önállósággal rendelkeznek (Egyesült Államok).

Más országokban az önkéntes alapon működő, a kötelező katonai szolgálat mellett vállalható szolgálat (Dánia Svédország).

Végül találunk olyan országokat, ahol szintén önkéntesség alapján szerveződő, a társadalom igen széles rétegét átfogó, a tágabb értelemben vett védelmi feladatokat ellátó szervezetek (Balti államok).

Az önkéntes tartalékos szervezetek feladatrendszerével kapcsolatban elmondható, hogy fejlett önkéntes tartalékos rendszerrel, esetleg nemzeti gárdákkal rendelkező országok más szempontból is megkülönböztethetők a tisztán a hadsereg támogatására felállított tartalékos rendszerrel rendelkezőktől.

A nemzeti gárdákra (gárda jellegű erőkre) jellemző, hogy főleg az anyaország biztonságát támogató feladatrendszerrel rendelkeznek, nagyobb hangsúlyt kapnak a nem tisztán katonai feladatok, katasztrófavédelem, a rendvédelmi szervezetek támogatása stb., a határokon túli szerepvállalásuk azonban másodlagos jelentőségű.

2.2 AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOS SZOLGÁLAT BEVEZETÉSÉNEK HAZAI TAPASZTALATAI

2.2.1 AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOS SZOLGÁLAT JELLEMZŐI 2000-2004. KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN.

A legtöbb régi NATO-tagállamban már működik önkéntes tartalékos szolgálat, és ahol már jól működik, ott annak költségei töredékét képezik az állandó állomány költségeinek a tartalékosok. Az önkéntes tartalékos fenntartási költsége 1/8-a a tényleges állományú katonáénak. Például az Egyesült Államok hadereje képességeinek csaknem felét, a haderő költségvetésének kevesebb, mint egy tizedéből biztosítják az önkéntes tartalékosok.

Természetesen ehhez helyesen kell megválasztani az önkéntes tartalékos beosztásokat. Elsősorban olyan beosztásokban lehet kihasználni a rendszer előnyeit, ahol alapozni lehet a polgári szakképzettségre, ebben az esetben az alkalmazhatóságban nincs sok különbség a szerződéses állományhoz képest.

Ezt mutatják az elmúlt időszak hazai és nemzetközi természeti csapások következményei felszámolásának tanulságai, amely szükségessé teheti a lokális erőkön túl nagyobb szervezett erők hosszabb igénybevételét a természeti csapások elhárításában, a következmények felszámolásában, humanitárius feladatok ellátásában.

Hasonló a helyzet a közelmúlt, és a jelen hazai, valamint a nemzetközi téren előforduló váratlan események következtében fellépő kiterjedtebb feladatok megoldására való gyors reagálás lehetőségének biztosítása esetén (a terrorizmus, gazdasági problémák, járványok, katasztrófák megelőzésében, illetve felszámolásában

való részvétel, tömeges elégedetlenség, tömegmegmozdulások következtében bekövetkezett károkozások stb.).

Az állampolgárok honvédelmi elkötelezettsége tudati fenntartásának, befolyásolásának szükségessége képezheti egyik legfontosabb küldetését az önkéntes tartalékosoknak.

A prevenciós tevékenység kiterjesztésével (a szervezet tagjainak felkészítése a biztonságot veszélyeztető problémák felfedése, megelőzése érdekében) el lehet érni, hogy az önkéntes tartalékos szolgálat létrehozásával egy felkészített erő segítse az aktív állomány munkáját veszély esetén.

A haderőből kikerülő hivatásos és szerződéses, illetve a haderő rendelkezésére álló önkéntes tartalékos katonák összefogásának, fizikai, szakmai felkészültségének fenntartása, a magyar katonai értékmegóvás szükségességével, a nemzetközi együttműködési kötelezettséggel összhangban kell, hogy megvalósuljon.

Az önkéntes tartalékos szolgálat hazai bevezetésének kísérletét két időszakra bontva célszerű vizsgálni:

Az első időszakban (2000-2004.) az önkéntes tartalékos állományt, a NATO szövetségi rendszerébe tartozó, de még általános hadkötelezettségen alapuló haderő részeként tervezték alkalmazni, míg a második időszak (2005-2009.) a tisztán önkéntességen alapuló haderő működésének időszaka, amely az önkéntes tartalékos szolgálat vonatkozásában is eltérő igényeket generál.

Az önkéntes tartalékos szolgálatot megalapozó koncepciót 1999-ben fogadta el a Honvéd Vezérkar Katona Tanácsa, amely a további kidolgozó munka alapját képezte. Az önkéntes tartalékos szolgálat kialakításának indokai és az elérendő szakmai célok a szolgálatot megalapozó törvények indokolása alapján az alábbiak szerint foglalhatók össze:

- a sorkatonai szolgálat időtartamának fokozatos csökkentése miatt 2001-re a korábbiakban jellemzőnek mondhatónál objektíve alacsonyabb felkészültségű sorkatonák szereltek le, és a kiképzettségük kevésbé elégítette ki a tartalékosokkal szembeni követelményeket, a hadköteles tartalékos katonák békeidőben csak önkéntes jelentkezés alapján voltak vezényelhetők az országhatáron kívüli feladatra, ami a NATO ilyen jellegű elvárásainak nem felelt meg, így az új követelmények teljesítése a tartalékos hadkötelesek igénybevétele mellett csak önkéntes tartalékos katonákkal volt megvalósítható,

- a tartalékos katonai szolgálat teljesítésének új módját döntően befolyásolta, hogy a 2001-ben megtervezett szervezeti átalakítás után a haderő mozgósításához (a katonai szervezetek feltöltéséhez) szükséges tartalékosok létszáma prognosztizálhatóan nem haladta meg a 40 000 főt, ami az ezt megelőző szükséges mozgósítandó létszámnak megközelítően harmadát tette ki. Az önkéntes tartalékos szolgálati rendszer létrehozatalának deklarált célja a hivatásos haderő kiegészítésének és utánpótlásának biztosítása volt.

A kidolgozói munka 2000-ben, a sorkatonai szolgálati idő hat hónapra történő csökkentésének és ezzel együtt a tartalékos szolgálati idő további lerövidítésének előkészítésekor gyorsult fel.

A kidolgozói munka során meg kellett találni azt a motivációs rendszert, amely elfogadható, elégségesen vonzó illetménnyel, egyéb juttatásokkal, jogosultságokkal és kedvezményekkel ellentételezte volna az önkéntes szolgálattal vállalt többletterheket. Meg kellett találni azt az ütemet is, melynek során az önkéntes katonai szolgálat bevezethető és rendelkezésre állnak a bevezetéshez szükséges többlet költségvetési források is.

Az önkéntes tartalékos szolgálat 2002. január 1-jei törvényi bevezetése előtt a régi Hvt. (a honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény) tartalmazta az önkéntes vállalás szerinti tartalékos katonai szolgálatteljesítést. A régi Hvt. 125. § (1) bekezdése a tartalékos parancsnoki képzés keretében lehetővé tette önkéntes jelentkezés alapján a tartalékos tiszt- és tiszthelyettesi képzést, azonban a Hvt. ezen rendelkezése nem klasszikus értelemben vett önkéntes tartalékos szolgálat, mivel a törvény az egyetemet végzettek esetében a tiszti, még a középfokú képzettségűek részére tiszthelyettesi képzésben való részvétellel a sorkatonai szolgálatteljesítést váltotta ki. Gyakorlatilag ez a képzésben való részvétel egyfajta sorkatonai szolgálatteljesítést jelentett.

A törvény 124. §-ának (6) bekezdései további kvázi-tartalékos szolgálat teljesítésére adtak lehetőséget önkéntes alapon. A (6) bekezdés a törvényben meghatározott tartalékos szolgálati időn felül legfeljebb 6 hónapig tartó különleges katonai szolgálat teljesítésére, továbbá a (7) bekezdés a honvédelmi érdekből a hadkötelezettség teljes időtartama alatt időbeli korlátozás nélkül lehetővé tette önkéntes jelentkezés alapján a katonai szolgálatot.

Az önkéntesen vállalt tartalékos szolgálat e lehetőségek mellé került be a régi Hvt. szabályai közé a sor- és tartalékos katonai szolgálat teljesítése rendjének változásával érintett törvények módosításáról szóló 2001. évi XLIV. törvény alapján, amely 2002. január 1-jével lépett hatályba. E törvény rendelkezéseivel került a Hvt-be az önkéntes tartalékos szolgálatteljesítés lehetősége, illetőleg megfogalmazásra került a Honvédség személyi állományának keretében az **„önkéntes tartalékos” kategória.** ***Ettől kezdve beszélhetünk önkéntes tartalékos szolgálatról.***

A jogalkotói szándék és a szakmai koncepció szerint az önkéntes tartalékos szolgálatteljesítési formát, tekintettel a NATO tartalékos állománnyal szembeni elvárásaira, a csökkentett szolgálatteljesítési idő miatt az objektíve alacsonyabb felkészültségű tartalékos katonákkal szemben egy magasabban képzett állomány biztosítása tette szükségessé. Nem zárta ki továbbá a külföldi missziókban tartalékos katonai szolgálatvállalás lehetőségét sem.

Önálló rendeletként a 22/2002. (IV. 10.) HM rendelet szabályozta az önkéntes tartalékos jogviszony egyéb kérdéseit. A ma már nem hatályos rendelet meghatározta az önkéntes tartalékos jogviszony létesítésének eljárását (a Honvédség nevében az állományilletékes parancsnok szerződéskötési jogkörével). Megjelölte azt is, hogy a tartalékos állományt toborzás útján kell biztosítani. Az önkéntes tartalékos szembeli fizikai, pszichikai és egészségügyi követelmények megegyeztek a szerződéses állományra vonatkozó követelményekkel. E jogviszony csak a hadkötelezettség felső korhatáráig tarthatott.

Az érvénybe lépő jogszabályok, és a hadseregen belüli részletes feladatokra kiadott vezérkari főnöki intézkedések alapján 2002 novemberében kezdődött meg az első 500 önkéntes tartalékos megszerzésére irányuló toborzó munka.

Az önkéntes tartalékos jogviszony önként jelentkezés alapján, kérelemre a tartalékos katona és a Honvédség között megkötött szerződéssel jöhetett létre, a tartalékos katonai szolgálat teljesítésének időszakára (tényleges katonai szolgálat) és a katonai szolgálat teljesítésével nem járó rendelkezésre állás időszakára tagozódott. Az önkéntes tartalékos katonák által betölthető beosztásokat a Honvéd Vezérkar Főnöke határozta meg.

Az új szolgálati formában azonban kevesen jutottak el a szerződéskötésig. Az egészségügyi beosztások feltöltése érdekében megszólított több száz orvos közül egy sem jelentkezett szolgálatra. A toborzó kampány során meghirdetett beosztások mindössze 20 százalékát sikerült feltölteni.

A beosztások feltölthetlenségének okai több összetevőre vezethetők vissza, például a meghirdetett, önkéntes tartalékosokkal feltölthető beosztások zöme a szinthez igazodóan, alacsonyabb rendfokozatokkal volt rendszeresítve.

Az önkéntes tartalékos beosztásokba ebben az időszakban a volt hivatásos, szerződéses katonák jelentkeztek nagyobb számban. A szolgálati hierarchia és a rendfokozat tekintélyének védelme érdekében kialakított szabályrendszer alapján az aktív szolgálatban viselnél legfeljebb egy rendfokozattal alacsonyabb szintű beosztásokat lehetett betölteni, így a magasabb rendfokozattal jelentkezőket el kellett utasítani.

A jelentkezők egy részét a külföldi szolgálat, az ott elérhető, az itthoni fizetésekhez képest magasabb anyagi juttatás, az idegen országok megismerésének lehetősége motiválta. A külföldi szolgálatba vezényelttekkel kapcsolatos személyügyi feladatokról és jogállásuk egyes kérdéseiről szóló 26/2002. (IV. 12.) HM rendelet azonban csak azok számára biztosította a külföldi missziókba történő felkészítést, akik a Magyar Honvédség valamely szervezetének állományába tartoztak, azaz nem volt lehetőség kizárólag missziós feladatra történő jelentkezésre.

Az önkéntes tartalékosok számára és a hivatásos-szerződéses katonák részére biztosítható juttatások/jogosultságok közötti feszültséget okozó különbségek nem kizárólagosan pénzübeli jellegűek voltak. Az önkéntes tartalékos ruházati ellátmányra csak aktív szolgálata alatt volt jogosult, társasági egyenruhát egyáltalán nem kapott, hadigyakorló egyenruháját nem vihette haza, azt a katonai szervezet tárolta.

Az önkéntes tartalékos csak a katonai szolgálat alatt volt jogosult a katonai egészségügyi szolgáltatások igénybe vételére, az nem terjedt ki a rendelkezésre állás időszakára, és családtagjaira sem.

Megítélésem szerint az egyik fő problémát a rendszernek az jelentette, hogy az önkéntes tartalékos rendszert a polgári élet oldaláról nem támogatta hatékony, a munkáltatók számára kialakított kedvezmény/támogatási csomag, amely motiválta volna a civil szféra munkáltatóit, hogy önkéntes tartalékosokat foglalkoztassanak.

A rendszer bevezetésének kezdeti időszakában komoly kihívásként jelentkezett, hogy ez a fajta szolgálatteljesítési mód és állománycsoport korábban ismeretlen volt a magyar honvédelem rendszerében, így nem csak a társadalom egésze, hanem a hivatásos, valamint a szerződéses állomány körében is fokozott erőfeszítést kellett fordítani az új típusú tartalékos rendszer bemutatására, a rendszer hasznosságának megértésére.

A parancsnoki állomány körében általánosságban kérdésként merült fel, hogy az önkéntes tartalékos szolgálat alkalmazható-e egy sorozásra alapuló hadseregen belül, és amennyiben igen, milyen feladatra vehető igénybe egy évente 15 nap kiképzésben részesülő katona, akinek valós feladat esetén képesnek kellene lennie ellátni a mellette szolgáló állandó állományba tartozó kollegáihoz hasonló feladatokat.

Figyelemmel arra, hogy a Magyar Honvédség rendszerében – hasonlóan bármely más ország hadseregéhez – a parancsnok felelőssége a katonai szervezet hatékonyságának és működésének biztosítása, az állományilletékes parancsnokok meghatározó befolyással bírnak szervezetük feltöltésére.

A parancsnokok elsődleges érdeke pedig mindenkor az, hogy az általuk vezetett szervezet folyamatosan legyen képes ellátni feladatait, így elsősorban a meglévő állomány kiképzése és alkalmazásra történő felkészítése kapott prioritást.

Hangsúlyozandó, hogy habár a katonai szervezeteink békestruktúrája nem volt azonos a minősített időszak felépítéssel, a békében kizárólag a rendszeresített állomány igénybevételére volt folyamatosan lehetőség, míg az önkéntes tartalékos csak limitált időtartamra állt rendelkezésre.

Mindezek együttes hatása azt eredményezte, hogy a rendszeresített önkéntes tartalékos helyek feltöltésére a hadkötelezettség fennállása időszakában a katonai szervezeteknél nem jelentkezett széleskörű igény, ahol mégis felvetődött a szükségszerűségük, ott költségvetési engedély hiánya jelentette az akadályt. Így az önkéntes tartalékos státuszok csak alacsony hatékonysággal kerültek feltöltésre és a tényleges katonai feladatok ellátása szinte kivétel nélkül az állandó állományt terhelte.

Figyelemmel az önkéntes tartalékosok alacsony számára, az alkalmazási szempontból a vizsgált időszakban az általuk képviselt elhanyagolható katonai képességre, a kapcsolódó kiképzési programok és a rendszer fejlesztésének kérdései 2005-öt megelőzően kevesebb figyelmet kaptak. Ez az általános hadkötelezettség időszakában nem jelentkezett komoly problémaként, hiszen a Magyar Honvédség feladatainak képes volt eleget tenni a rendelkezésre álló létszám keretein belül. *(4. számú táblázat).*

Nem szabad elmenni kritika nélkül a szaktárca tevékenységét illetően. A Védelmi Felülvizsgálat 2003. július elsejével megszüntette a tartalékos rendszerért is felelős Hadkiegészítő és Kiképző Parancsnokságot. A Védelmi Felülvizsgálatról szóló rendelkezés egyik első intézkedésével felfüggesztette az önkéntes tartalékos helyek rendszeresítését és feltöltését. Megállították tehát a toborzást, és először

befagyasztották, csaknem teljes egészében felszámolták a rendszeresített beosztási helyeket, és felmondták az önkéntes tartalékosok szerződését. Megmaradt ugyan néhány tartalékos hely az állománytáblákban, de nem folytattak rá toborzást, és a Védelmi Felülvizsgálat befejezésétől 2008-ig terjedő időszakban nem akadt a vezető szervek között egy sem, amelyik különösebben erőltette volna ezeknek a körülményeknek a megváltoztatását.

Ezeknek a lépéseknek a következményeként, az önkéntes tartalékos rendszer éppen csak megindult kiépítése a kezdeteknél szakadt meg, és ezáltal nem volt lehetőség a gyerekbetegségek felismerésére és orvosolására, amire minden gyökeresen új rendszernek szüksége van.

**A szerződéses legénységi és a sorkatonai állomány rendszeresített létszáma
2001.12.31.-2008.08.01. között**

Idő	Továbbszolgáló/ Szerződéses	Sor	MH létszáma
2001.12.31.	6 268	12 364	47 088
2002.12.31.	7 384	9 885	44 728
2003.12.31.	9 841	6 229	43 899
2004.06.01.	10 753	2 507	39 993
2004.07.01.	11 094	0 ^[25]	37 183
2004.12.31.	10 812		36 386
2005.12.31.	10 469		34 407
2006.12.31.	9 704		29 529
2007.01.31.	7 104		28 569
2008.01.01.	7 090		23 681
2008.08.01.	7 096		23 711 ^[26]

4. számú táblázat

(Forrás: HM előterjesztés a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról
2008)

²⁵ A hadkötelezettség megszüntetésének előkészítése során ezzel a hatállyal törlésre kerültek a sorállományú státuszok.

²⁶ A 106/2007. (XII. 6.) OGY határozat alapján 2008. december 01-i hatállyal az alábbi békelétszámokat határozta meg: 24 950 (van 21404), 2009. 08. 31.

2.2.2 AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOS SZOLGÁLAT JELLEMZŐI 2005–2008. KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN

Az önkéntes haderőre történő áttéréskor a törvényhozó és végrehajtó hatalom elsődleges célja az általános hadkötelezettség megszüntetése és a professzionális haderőre való áttérés feltételrendszerének kialakítása volt. Kevésbé figyeltek ugyanakkor arra, hogy a megváltozó haderő-szervezési követelmények és a rekrutációs lehetőségek módosulása az önkéntes tartalékos szolgálat korszerűsítését is megkívánják.

Az önkéntes haderőre való áttérés széleskörű társadalmi támogatása 2004-ben minden kétséget kizáróan megvolt, ez a támogatás azonban elsődlegesen a kötelező sorkatonai szolgálat megszüntetésének szólt, nem feltétlenül foglalta magában az állampolgárok hajlandóságát az önkéntes tartalékos szolgálatteljesítésre, vagyis valójában az nem nyert támogatást.

Utólag – ismerve az eredményt – nem lehet csodálkozni, hogy a 2002-től kialakított önkéntes tartalékos rendszer a kialakításkor fennálló körülmények (vegyes – sorozott és önkéntes – haderőszervezet) alapvető megváltozása, nem váltotta be az akkor kialakított szakmai elképzeléseket.

Hangsúlyozni szükséges, hogy az önkéntes tartalékos szolgálat a katonai vezetés szempontjából eredetileg alapvetően a mozgósításhoz illeszkedő, azt támogató rendeltetéssel került kialakításra, azonban a 2004 végén elfogadott alkotmánymódosítás nyomán hatályba lépett, a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény a személyi állomány mozgósítását, mint fogalmat is törölte a magyar jogrendszerből.

2005. január 1-től hatályos az önkéntes haderőre történő áttérés jogszabályi alapját megteremtő, a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény (Hvt.), amely alapján a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény (Hjt.) is módosításra került. A Hvt-vel összhangban elkészültek a személyi állomány élet- és munkakörülményeit érintő végrehajtási rendeletek módosításai is. A Hjt. módosítása, már az új állománykategóriát, az önkéntes tartalékos állományt is megjeleníti, illetve e tekintetben sajátos szabályozást is ad.

2005-2009. között az önkéntes tartalékosok toborzásának lendülete még a kezdeti időszakhoz képest is visszaesett. A Magyar Honvédség toborzó tevékenysége az önkéntes tartalékos célcsoportra kiemelten nem terjedt ki, a katonai szervezetek

átszervezése, az önkéntes tartalékos beosztások szinte folyamatos változása megnehezítette a célirányos munkát. Az érdeklődők jelentkezése csupán szórványosnak mondható, a regisztráltak száma országosan 24 fő, melyből 17 fő jelentkezett szolgálatra, közülük 16 fővel kötöttek szerződést a katonai szervezetek parancsnokai.

Az önkéntes haderőre történő áttéréskor a jelenlegi formáját elnyerő önkéntes tartalékos szolgálat a Magyar Honvédség kiegészítő részét képezi, illeszkedik ugyan annak feladatrendszerébe, szervezeti struktúrájába, de működésének hatékonysága nem felel meg a vele szemben támasztott követelményeknek.

A Magyar Honvédség jelenlegi önkéntes tartalékos szolgálati rendszerére vonatkozó komplex elemzése alapján ki lehet mondani, hogy az önkéntes tartalékos szolgálati rendszer a Magyar Haderő, ezzel együtt Magyar Honvédség integráns része, alapvető rendeltetése a Magyar Honvédség Hvt. 70. § [27] szerinti alapfeladatainak ellátásában történő részvétel.

Ugyanakkor kimondható az is, hogy a jogalkotás és a végrehajtás szintjén az elmúlt időszak elsődleges feladata az önkéntes haderő megteremtése volt, melynek önkéntes tartalékos eleme a kapcsolódó szabályozás, tervezés és a kommunikációs-toborzó tevékenység terén kevesebb figyelmet kapott.

A fentiek ismeretében nem meglepő, hogy habár a Magyar Honvédség hadrendjében rendszeresített önkéntes tartalékos státuszok száma a hasonló országokéhoz viszonyítva alacsony, a rendszeresített beosztások feltöltése ennek ellenére sem biztosított. A vizsgált időszakban az átalakuló haderő részéről rendszerszerű hadműveleti igény nem fogalmazódott meg az önkéntes tartalékosok alkalmazására. Alapvető hiányossága az ez irányú gondolkodásnak, hogy csak személyi kiegészítést vizsgálta, a Tartalékos Erők önálló létrehozása háttérben maradt.

A tények egyértelműen bizonyítják, hogy az önkéntes tartalékos katonák pedig jelenleg sem létszámukban, sem kiképzettségükben nem jelentenek számottevő katonai képességet, ennek megfelelően az erre a célra fordított kiadások jelentéktelenek.

²⁷ 2004. évi CV. Törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről 70. § (1) A Honvédség feladatai.

2.3 KUTATÁSI TÉMÁVAL ÖSSZEFÜGGŐ FOGALMAK ÉRTELMEZŐ RENDSZEREZÉSE

Az elmúlt évek során a haderő átalakítással összefüggésben sok eddig nem használt, vagy tejesen új fogalom került előtérbe. Ezek használata azonban sok esetben nem fejezi ki pontosan a tartalmi összefüggéseket, mivel nincs egyértelmű definíció, ami sok esetben téves értelmezéshez vezetett. Ezért fontos ezen fogalmakat egységes rendszerben foglalni, hogy ez által a továbbiakban a kor követelményeinek megfelelő értelmezést kapjanak.

A fogalmak értelmezésénél felhasználtam mindazon tudományos megfogalmazásokat, amelyeket a szakirodalom jelenleg használ. Ezek többsége, a rendszerváltás előtt került definiálásra, ezért a jelenlegi körülményeket, valamint az új szövetségi rendszer ez irányú meghatározásait figyelembe véve pontosítottam, vagy újra értelmeztem azokat, illetve az eddig nem definiáltakra az általam helyesnek vélt meghatározást adtam. Természetesen azon meghatározásokkal foglalkozom részletesebben, amelyek a Tartalékos Erők létrehozása vonatkozásában kiemelt jelentőséggel bírnak. A kutatási témával összefüggő fogalmak rendszerét a *2. számú melléklet* tartalmazza.

A Tartalékos Erők definiálása vonatkozásában mindenképpen vizsgálni, elemezni, értelmezni szükséges azokat a kapcsolódó fogalmakat, amelyekből levont következtetések alapján egyértelműen meghatározható az értekezés központi elemét adó Tartalékos Erők fogalma, úgy, hogy az a tágabb környezetét adó fogalmi rendszerbe beilleszkedjék, azok pedig igazolják annak helyességét.

Mindenekelőtt érinteni szükséges azon eddig használt definíciókat is, amelyek szakmailag nem pontosan fejezik ki a fogalom tartalmát. Ilyen például az „önkéntes” haderő megnevezés, amely valójában nem fejezi ki fogalmilag a haderő jellegét, így beszélhetnénk önkéntes orvosokról, vagy akár önkéntes tanárokról, mivel ők is önként választották hivatásul a pályájukat. A jelenlegi Magyar Honvédség tagjai munkaszerződés alapján egyrészt hosszabb határozatlan időre életpályaként, másrészt rövidebb határozott időre kötött szerződés alapján teljesítenek szolgálatot. *Tehát így a reguláris Magyar Honvédség önkéntesen szolgálatot teljesítő hivatásos állományból áll.*

A reguláris – hivatásos (élethivatásos és szerződéses) katonákból álló – haderőrendszer, a sorozásos haderőrendszerhez képest minőségi eltérést jelent.

Érvényesül, az az elv, hogy békében csak azok teljesítenek katonai szolgálatot, akik azt önként vállalják. Ennek legfőbb jellemzője, hogy a katonai feladatok teljesítésében békében megszűnik a katonai szolgálat kötelező, kényszer jellege, ezt felváltja az önként vállalt igen magas állandó követelményrendszer teljesítése.[28]

Az önkéntességen alapuló reguláris haderőt jellemeznie kell professzionálisnak, a profizmusnak – vagyis a magas szintű kiképzettségnek és szakszerűségnek, a nagyfokú jártasságnak és hozzáértésnek és utoljára, de nem utolsó sorban elhivatottságnak, elkötelezettségnek – az „igazi profi” jellegnek. Ezek hiányában az önkéntességen alapuló reguláris haderő elveszítené szinte minden előnyét és létrehozásának értelmét.

Ezen az alapon azt is mondhatnánk, hogy a hivatásos (élethivatásos és szerződéses katonákból álló) haderő egyben professzionális is. Nagyon nem helytálló ez a megállapítás, mert egyrészt a hivatásos katonák egyrészt automatikusan nem rendelkeznek az eszközök kezeléséhez és alkalmazásához szükséges ismeretek teljes körével, másrészt egy haderőt aligha lehet kizárólag élethivatásos és szerződéses állományra építeni. A haderők zöme, így a Magyar Honvédség is rendelkezik közalkalmazotti, köztisztviselői állománnyal, az ő minőségük nem függ attól, hogy a katonák sorozottak-e vagy sem. A tartalékosok kérdésköréből nézve pedig aligha érdemli meg a professzionális minősítést az a haderő, amely nem rendelkezik megfelelő létszámmal, és mindenekelőtt megfelelő színvonalon kiképzett tartalékosokkal. A tartalékos állomány összetétele és „lebiztosítása”, a minőségi kiképzése és a rendszeres továbbképzése az egyik legnehezebben megoldható feladat.

A jelenlegi körülmények között a Tartalékos Erők szempontjából lényeges fogalom, a tartalékos szolgálatnak az értelmezése, amely tulajdonképpen alapjául szolgál további meghatározásoknak. Így az önkéntes tartalékos szolgálat fogalmát következőképpen határozom meg:

Önkéntes tartalékos szolgálat: *Az önkéntes tartalékos katonai szolgálat tulajdonképpen rövidített, ciklikus szerződéses katonai szolgálat, amely békeidőben önkéntes felkészítést és rendelkezésre állást foglalja magában.*

Az önkéntes tartalékos katona békében és minősített időszakban is a szerződésének megfelelően, a kiképzettsége és beosztása szerinti szolgálatot kell, hogy

²⁸ HÁBER Péter, KISS Jenő: *Professzionális, hivatásos vagy önkéntes*, 2002. pp.43-51.

teljesítsen. Ez a viszony különbözteti meg a hadkötelestől. Természetesen a szerződése felbontása, vagy annak lejárt utáni viszony külön jogszabályban kell, hogy rögzítésre kerüljön.

Mindezek után az előző és a kapcsoló fogalmak értelmezése alapján a Tartalékos Erők fogalmát az alábbiak szerint definiálom:

Tartalékos Erők: A Tartalékos Erők (Reserve forces) a reguláris erő, tartalékosokból szervezett alakulatai a NATO szóhasználatban a tartalékos állomány egészére is vonatkoztatott fogalom, tehát a reguláris erő kiegészítését is magába foglalja.

A Magyar Nemzeti Haderő Tartalékos Erői (békében önkéntes tartalékosok, minősített időszakban kiképzett hadkötelesek), egyrészt biztosítják a Magyar Honvédség kiegészítését, hadiállományra történő feltöltését, másrészt, mint önálló eleme a Magyar Haderőnek béke időszakban önállóan, minősített időszakban a Magyar Honvédség szerves részeként, vagy önállóan képesek a törvényben rögzített feladataik teljesítésére.

Az elmúlt időszakban Magyarországon éles vita folyik a Tartalékos Erők és a területvédelemmel kapcsolatos kérdésekben és sok esetben elvi tévedések képeznek akadályt hasznos javaslatok elfogadásához, amelyek kivételesen nem a politika, hanem a hadtudomány számlájára írható.

A területvédelemnek és a kapcsolódó fogalmaknak a *Hadtudományi Lexikonban* található leírása frazeológiai szempontból problémás, mert nem meghatározó (definiáló), hanem leíró jellegű. Terjedelmes, de mégis alapvető elemek hiányoznak belőle, amelyek egyértelműen és kizárólagosan beazonosíthatóvá tennék a fogalom tárgyát. [29]

Az abban leírt feladatok kizárólagosan nem definiálják sem a területvédelmet, sem a területvédelmi erőket, hiszen ilyen feladatokat láthatnak el más reguláris erők is, a védelem más formái és feltételei között. Az előzőekben említett hiányosságok szerintem nem egyszerűen csak frazeológiai problémaként jelentkeznek, hanem konkrét gyakorlati következményei is vannak.

Valójában az anomáliák egyik okának jelölhető meg a területvédelem helytelen értelmezése, tudományos megalapozatlansága, illetve magának a fogalom

²⁹ SZABÓ József (szerk.) *Hadtudományi Lexikon*, 1995. p. 1325.

definiálásának hiánya. Komplex módon viszonyulva a problémához, saját megfogalmazásként az alábbi definíció alkalmazását javaslom:

A területvédelmi erők: Az országvédelem komplex rendszerét alkotó és működtető védelmi erők azon elemei, amelyek alaprendeltetésük által meghatározott feladataikat az állandó diszlokációjukhoz tartozó működési területen végzik.

A területvédelem: Az ország biztonságát veszélyeztető tényezők szerint kialakítandó működési körzetekben a különböző védelmi feladatokat ellátó területvédelmi erők együttes tevékenységét területvédelemnek nevezzük.

A területvédelmi elv: azok az elméleti alapok összessége, amelyek alapján a területvédelem megszervezésre és lefolytatásra kerül, területvédelmi elvnek nevezzük.

Természetesen az elhelyezkedés szempontja szerint állandó diszlokáció nem jelenti azt, hogy a különböző szintű és feladatú területvédelmi szervezetek a működési területük határán kívül nem hajthatnak végre feladatokat. Ezeket az eseteket a vonatkozó katonai terminológia manővernek nevezi, ilyenek például az átcsoportosítás, váltás, stb.

KÖVETKEZTETÉSEK

A tartalékosok nemzetközi kitekintésben történő vizsgálatából általánosan levonható következtetés, hogy az egyes nemzetállamok haderejéhez tartozó Tartalékos Erők struktúrája, funkcionális feladataik, létszám arányaik, működési feltételeik tekintetében sajátosak. Egy-egy haderő tartalékos rendszere egészében a hazai környezetbe nem illeszthető, de számos eleme részeiben adoptálható a Tartalékos Erők fejlesztése során.

Egységesnek tekinthető viszont a NATO országokban az a haderő szervezési filozófia, hogy a **reguláris haderő és a tartalékos erők létszám változása fordított arányosságot mutat**. Szinte valamennyi NATO-tagországban csökkentették és csökkentik a reguláris haderő létszámát, de ezzel párhuzamosan a Tartalékos Erők létszáma növekszik, szerepük felértékelődik, de azt is ki kell hangsúlyozni, hogy a reguláris erők létszáma egy bizonyos szint alá nem csökkenthető.

A hazai Tartalékos Erők fejlesztése szempontjából eldöntendő alapkérdésnek kell tekinteni, hogy milyen legyen a béke haderőt megtestesítő Magyar Honvédség és a Tartalékos Erők feladatrendszerének viszonya, amely végső soron determinálja az összes többi alrendszer jellemzőit, egészen a rendszer építő alapelemének tekintett tartalékos katonák státusz meghatározóit is.

Az előzőekkel összefüggésben a külföldi példákból összegezhető következtetés:

- közöttük találunk olyan országot ahol az önkéntes alapon szervezett Tartalékos Erők, a főerőkkel közel azonos feladatokat látnak el – természetesen nagyságrendjüket illetően különböznek – és meglehetősen nagy önállósággal rendelkeznek (Amerikai Egyesült Államok),

- vannak országok ahol a tartalékos-alakulatokat, a mozgósítás után már korábban kiképzett tartalékos állománnyal töltik fel és betagozódnak a reguláris haderő állományába (Románia, Szlovákia),

- más országokban az önkéntes alapon működő, a kötelező katonai szolgálat mellett vállalható szolgálat (Dánia Svédország). Dánia minimális létszámú reguláris erőt tart fenn, de válsághelyzetben 110 000 fő kiképzett tartalékos mozgósításával számol. A gárda tagjai szolgálatukat a lakóhelyükön vagy annak közelében diszlokáló, döntően területvédelmi feladatot ellátó alegységekben teljesítik.

- figyelemre méltónak gondolom a Csehországban és Szlovéniában a fegyveres erők – benne a tartalékos rendszer – jelenleg folyamatban lévő átszervezésének tapasztalatait. Különösen a szlovén fegyveres erők területvédelmi jellegének átalakítását, feladatainak kibővítését, válságkezelési, többnemzetű szövetséges műveletekben való tevékenységhez és a befogadó nemzeti támogatáshoz kapcsolódó képességek biztosítása céljából. Mindkét országra vonatkozólag fontos és hasznosítandó következtetésnek gondolom, hogy a hivatásos reguláris haderő valamint a Tartalékos Erők átszervezését egyidejűleg és egységes rendszerben végzik.

Az értekezésem ebben a fejezetében a témával releváns kérdésekre vonatkozó hadtudományi fogalmak rendszerezése kapcsán az alábbi következtetéseket javaslom befogadásra:

Az általam észrevételezett terminológiai problémák közül azok, amelyek „csak” frazeológiai problémák – úgymint önkéntes haderő, hivatásos haderő, stb. – a közel jövőben tisztázandó feladat. De azok, amelyek a Tartalékos Erők fejlesztésére gyakorlati következményekkel bírnak – például a területvédelemhez kötődő fogalmak – a szakterületnek sürgősen állást kell foglalni, mert elemi fogalmak különböző értelmezése, nem képezheti a politikai akarat megszerzésének akadályát az ország biztonságát érintő kérdésekben. A megalkotott új fogalmakkal ehhez kívántam hozzájárulni.

3. A TARTALÉKOS RENDSZER KORSZERŰSÍTÉSÉNEK KIEMELT SZERVEZÉSI KÖVETELMÉNYEI, A SZERVEZET RENDELTETÉSE ÉS FELADATAI TÜKRÉBEN

3.1 HADERŐ-SZERVEZÉSI ALAPELVEK

A magyar tartalékos rendszer korszerűsítése nem egy alapjaiban új haderő létrehozását jelenti, hanem a meglévő haderő struktúrájának a bővítését. Tekintettel viszont a tartalékok jelenlegi helyzetére, a bővítés gyakorlatilag új szervezetépítést jelent, amely kedvező hatást gyakorolhat a jelenlegi hivatásos haderő alkalmazási képességeire is, vagyis a tartalékos rendszer korszerűsítése egyben a haderő korszerűsítését is jelenti. Azonban napjainkban ismételten a haderő korszerűsítésével előhozakodni, már csak némi keserű szkepticizmussal lehet, s ez még a volt honvédelmi miniszter nyilatkozatából is kiderül.

"Lassan húsz éve húzódo folyamatos reformok, átszervezések a Magyar Honvédségnél olyan kudarc sorozatot idéztek elő, amelyek spiráljából nagyon nehéz, nemzeti közmegegyezés híján pedig lehetetlen kivezetni az államiság egyik kulcsintézményét, a hadsereget. A rendszerváltozás óta nem, vagy csak nehezen tudtuk meghatározni a Magyar Honvédség helyét, szerepét a társadalomban, szövetségi rendszereinkben, kevés értelmes feladatot adunk katonáinknak és nem tudjuk hasznosan felhasználni a költségvetésből kapott adófizetői forint százmilliárdokat."[30]

Receptként alkalmazható haderő-szervezési elvekről nem beszélhetünk, minden országnak más és más biztonsági kockázatai és igényei vannak, illetve az egyes társadalmak érzékenysége is különböző a saját biztonságuk megítélésében, de felelőtlenség lenne nem felhasználni mások nem csak pozitív, de negatív tapasztalatait is, nem is beszélve a saját történelmünk sokszínű példáinak elemzéséről.

Különösen ellentmondásos helyzeteket kell kezelni a biztonság garancia rendszerének meghatározó elemét képező katonai védelem kérdésköreinek. Kérdés az, hogy miképpen lehet az emberek meglévő biztonságérzetét, nyugalmát megtartani, és

³⁰ JUHÁSZ Ferenc: *Az úton a XXI. század hadserege felé* (Rekorverzió Konferencia). A Honvédelmi Minisztérium Kommunikációs Főigazgatósági kiadvány előszava, 2003. p 2.

egyidejűleg a haderőfejlesztés szükségességét indokolni? Vajon mennyire befolyásolja az emberek véleményét – aktuális társadalmi-gazdasági viszonyok között – olyan fontos dokumentumokban deklarált sommás kockázatelemzések, mint: „*hazánkat – történelmében szinte példátlan módon – nem fenyegeti másik ország, régióink helyzete is stabil... belátható időn belül nem kell számítanunk arra, hogy Magyarország szuverenitását, területi épségét más ország fenyegetné.*”[31]

Ez a kijelentés még hat évvel később is rányomja bélyegét az újonnan megfogalmazott NKS-ra.

Ráadásul egy magyarországi haderőfejlesztés az ország történelmileg kialakult geopolitikai helyzetből következően nem csak belpolitikai kérdés, hanem szomszédjaink irányába is megfelelő indoklást igényel. Az ilyen tartalmú interpretációk eszköztárában fontos szerepet töltenek be a különböző nemzeti stratégiák, doktrínák és biztonságpolitikai elvek.

Ha kiindulási alapként elfogadjuk, hogy a tartalékos rendszer korszerűsítése haderőfejlesztés szintű kérdés, akkor ahhoz fontosságának megfelelő figyelemmel kell viszonyulni minden érintett résztvevőnek. Kétségtelenül hasznosítani szükséges, más országok ezen a területen szerzett tapasztalatait, de legalább ilyen fontos, hogy okuljunk saját kudarcainkból. Az értekezés előző fejezeteiben elvégzett elemzések bázisán levont következtetések, az aktuális hazai társadalmi viszonyok, Magyarország geopolitikai meghatározottságának opciói alapján, ezek szintéziseként a tartalékos rendszer fejlesztésére vonatkozólag 3 elvi követelményt definiáltam, amelyeket a rendszer előkészítési fázisában tartom szükségszerűen érvényesíteni.

Konkrétan:

1. Reális védelmi szükségletek biztosításának elve
2. Rendszer orientált működés elve
3. Fenntartható működtetés biztosításának elve

³¹ Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiája: GYURCSÁNY Ferenc előszó, 2009. p. 2.

3.1.1 REÁLIS VÉDELMI SZÜKSÉGLETEK BIZTOSÍTÁSÁNAK ELVE

A védelmi képességek fejlesztését indokoló biztonsági kockázatok

A lexikonok a biztonságot, mint fogalmat a veszélyektől vagy a fenyegetésektől mentes állapotként határozzák meg. Az UNESCO meghatározása szerint a biztonság a fizikai veszély hiányát, a veszéllyel szembeni védelmet jelenti.

A magyar Hadtudományi Lexikon a biztonságot komplex fogalomként Magyarországra vonatkoztatva úgy határozza meg, mint: *„olyan reális képességeken nyugvó helyzet és állapot, amely magában foglalja az ország lakosságának, területének, állami érdekeinek, nemzeti értékeinek megóvását és védelmét minden olyan külső és belső potenciális veszélytől, fenyegetéstől, amely az emberi és nemzeti létet, az egyén boldogulását, a fejlődést akadályozza”*[32]

A biztonság elsősorban az emberi közösségek sorsára irányul, csak másodsorban szól az egyének személyes biztonságáról. Minekután a mai nemzetközi rendszer központi hatalom nélküli, tehát nem egy világállam, hanem szerkezetileg osztott, anarchikus, így politikai, gazdasági, társadalmi területeken a biztonság fókuszában a legfőbb egységek, a nemzetállamok vannak. Az államok biztonságát is különböző tényezők befolyásolják, tehát a biztonságukat veszélyeztetető kockázatok, és az azokra adandó válaszok is sokfélék lehetnek.

A különböző szakirodalmak kiolvashatóan a kockázatok számbavétele és kategorizálása tekintetében is jelentős eltérést mutatnak. Egyesek túlságosan globális világszemlélettel viszonyulnak a kérdéshez, mások inkább a nemzetállamok jelentőségét hangsúlyozzák.

Az elvi alapon jelentkező különbségek nem jelentenek problémát, sőt inkább hozzájárulnak a téma mélyebb megismeréséhez, azonban ha a biztonság megteremtésének gyakorlatában nyernek teret az ilyen fajta végletek, azok rendkívül károsak. Kétségtelen, hogy a jelenlegi, globalizálódó biztonsági környezetben a külső és a belső biztonság közötti határvonal egyre inkább szűkül, de ez nem jelent automatikus felmentést az egyes nemzetállamoknak saját biztonsági garancia rendszerük működtetésének kötelezettsége alól, különösen a biztonságért viselt felelősség nem hárítható át különböző nemzetközi szervezetekre.

³² SZABÓ József: Hadtudományi Lexikon, 1995. p. 144.

Magyarországon a NATO-hoz történő csatlakozás után, a felmérések alapján nem is kevesen voltak, akik úgy gondolták, hogy nem kell tovább az ország függetlenségével foglalkozni, mert a „nagy hatalmak” úgyis megvédnek minket.[33] (5. számú táblázat)

A biztonsági veszélyeztetettség dimenziói

(Kifejezetten ellenzi + inkább nem ért egyet)	Minősítési szempontok	(inkább egyetért + kifejezetten egyetért)
Egyet nem értők		Egyetértők
3	Országunk függetlenségét mindenáron meg kell védeni	95
35	Semmiképpen nem tudnánk megvédeni magunkat fegyveres konfliktus esetén	58
38	Értelmetlen az ország védelmének fontolgatása, úgyis a szuperhatalmak döntenek a sorsunkról	54
58	Nem kell az ország függetlenségével foglalkozni, a NATO megvéd minket	33

5. számú táblázat

(Forrás: SZABÓ János: Önkéntes haderő szervezeti kultúraváltás, Zrínyi Kiadó, 2006.)

A biztonsági kockázatok csoportosításához megfelelő kiindulási alapnak tekinthetők az alábbi magyar vonatkozású tézisek, a Magyar EBESZ Misszió által kidolgozott lista, amely mintegy szintézisét adja az EBESZ térségben jelentkező, a biztonságot veszélyeztetető kockázatoknak. A lista a következő téziseket tekinti kiindulási alapnak:

a) A biztonság az EBESZ térségben oszthatatlan. Jellegét tekintve átfogó, amely magában foglalja a biztonságpolitikai, katonai, gazdasági és környezeti aspektusait, valamint az emberi dimenzióit. Az ezeken a területeken jelentkező negatív fejlemények összességükben, de egyenként is veszélyt jelenthetnek a biztonságra.

b) Meghatározó jellemzőjük, hogy egy sor elemük kölcsönösen kapcsolódik egymáshoz, ami azt jelenti, hogy az egyik biztonsági dimenzióban jelentkező veszélyforrás a többi területen is érzékelteteti hatását.

³³ SZABÓ János: *Önkéntes haderő szervezeti kultúraváltás*, 2006. p. 1- 99.

c) Az EBESZ térség különböző régióiban az egyes kockázati tényezők nem egyenlő mértékben vannak jelen. A különböző régiók egymástól eltérő, gyakran igen speciális problémákkal küzdenek. Ezzel együtt a biztonság oszthatatlansága megköveteli, hogy a kockázati tényezők teljes figyelmet kapjanak mind az érintett államok részéről, mind pedig az EBESZ egészétől.

Emellett a biztonság az egyes katonai és ökológiai fenyegetések következtében – mivel ezek a földi lét megmaradását fenyegetik – a második értelmezése az emberi közösséget, a globális biztonságot érinti. A biztonságot veszélyeztető tényezők (kockázatok) csoportosítása irányultságuk szerint lehetnek: politikai, katonai, gazdasági, társadalmi és környezeti tényezők, a melyek egy adott ország viszonylatában, kiterjedésüket tekintve lehetnek külső- és belső veszélyforrások, annak hangsúlyozásával, hogy a kockázati tényezők általában nem egymástól elkülönülten, hanem egyszerre és egymást erősítve jelentkeznek

A *politikai biztonság* középpontjában az államok szervezeti stabilitása, a kormányzás fajtái, az azokat működtető eszmék állnak, amelyek leggyakoribb megnyilvánulási formái:

- a nemzeti érdekek túlhangsúlyozása, amely veszélyezteti az együttműködésen alapuló biztonsági rendszer működését;
- befolyási zónák, különböző dominanciák kialakítására való törekvés,
- államok közötti megoldatlan területi viták;
- megoldatlan nemzetiségi, kisebbségi problémák;
- a történelmi hagyományok és a vélt vagy valós sérelmek, melyek térségünk államainak egyik fő kockázati tényezője;
- elhúzódó átmeneti időszak, instabil demokratikus politikai struktúrákkal, amelyek veszélyeztetik a stabilizáció létrejöttét.

A *katonai biztonság* az államok támadó és védekező fegyveres képességeinek hatásrendszereivel, egymás szándékainak megismerésével foglalkozik. A kockázati tényezők megnyilvánulási formái:

- a fegyveres erők összpontosítása egyes régiókban, irányokban;
- a fegyveres erők feletti demokratikus kontroll nem kielégítő mértéke;
- a védelmi rendszerek adaptációs problémái, mint például a hadipar átalakítása;
- fegyverek, nukleáris anyagok, fegyvergyártási technológiák ellenőrizetlen exportja.

A *gazdasági biztonság* a hatalom és a jólét megfelelő szintű fenntartásához szükséges erőforrásokhoz, pénzügyi eszközökhöz, a piacokhoz és az energiahordozókhoz való hozzáférést, valamint a nemzetgazdaság működési feltételeinek bel-, és külgazdasági rendezettségének meglétét jelenti. A gazdasági biztonság problémáinak főbb megnyilvánulási formái:

- az országok, régiók közötti gazdasági aránytalanságok, amelyek destabilizálódó társadalmi feszültségekhez vezetnek;
- a másik országra gyakorolt gazdasági nyomás-gyakorlás (embargó, vámkorlátozások, megkülönböztető hitel, kamat feltételek, az árúk szállításának, vásárlásának bojkottálása, stb.);
- a stratégiai szükségletek veszélyeztetettsége (élelem, ivóvíz, energiaforrások területén jelentkező hiányok, vagy függőség, a stratégiai készletek képzésének problémái);
- nem megfelelő gazdasági szabályozás, tartósan magas munkanélküliség, kezelhetetlen eladósodás, infláció, korrupció, bűnözésből származó gazdasági-pénzügyi erőforrások koncentrációja, stb.;
- bűnözésből származó gazdasági-pénzügyi erőforrások koncentrációja.

A *társadalmi biztonság* a legösszetettebb kategória, magába foglalja az emberi, a szociális, a kultúra, a vallás, a közbiztonság dimenzióit.

A veszélyek megjelenési formái:

- az emberi jogok alapvető megsértése, szélsőségesek térnyerése;
- idegengyűlöletet, antiszemitizmust, vallási fanatizmust hirdető politikai mozgalmak erősödése;
- migráció;
- szervezett bűnözés;
- terrorizmus.

A *környezeti biztonság* a fenntartható fejlődéshez szükséges bioszféra egyensúlyának megteremtésében érdekelt. A környezet tönkretétele a legalapvetőbb biztonságpolitikai kérdés (az ENSZ Környezet és Fejlesztés Bizottságának megállapítása).

A kockázatok megjelenési formái:

- a természeti erőforrások felélése;
- környezetkárosító iparfejlesztések;

- nem biztonságosan működő ipari, katonai létesítmények, veszélyes technológiák;
- demográfiai veszélyek;
- klímaváltozás.

A biztonságpolitika és a biztonsági struktúrák célja a valós biztonság megteremtése, ami az emberek biztonságérzetén keresztül igazolódik vissza. Nagy a felelőssége azoknak, akik döntenek az elégséges és szükséges biztonság mértékéről, mert bűnös felelőtlenség a biztonságérzetet magas szinten tartani a társadalomban, ha az nincs kellően alátámasztva a beavatkozás eszközeivel. Ennek ellenkezője is rendkívül káros lehet, és felboríthatja a társadalom normális működését, ha a biztonsági kockázatokat meghaladó intézkedésekkel az embereket hétköznapjaik során látványosan arra figyelmeztetik, hogy veszély leselkedik rájuk. Jelen értekezésnek nem célja, hogy elemezze és értékelje, hogy az előzőekben felsorolt kockázati tényezők, milyen szintű veszélyt képeznek Magyarország biztonságára.

Tényként fogadom el a vonatkozó dokumentumokban és a különböző szakirodalmakban rögzített megállapításokat, viszont mint potenciális veszélyek jelen vannak és a biztonság fogalmával összhangban, a „veszéllyel szembeni védelem” megteremtése indokolja az értekezés témáját képező területeken a fejlesztéseket.

Az elégséges és szükséges biztonság paramétereit szakszerű kockázatelemzéssel kell meghatározni. A *kockázatelemzés a kockázatmenedzselési eljárásban a lehetséges kockázatok azonosítása, csoportosítása és értékelése/osztályozása a figyelemmel kísért jelenséggel, eseményekkel vagy folyamattal kapcsolatban.*

A bármilyen stratégia akkor lehet sikeres, ha a három alkotó eleme egyensúlyban van. Ez azt jelenti, hogy a *meghatározott, vagy kitűzött cél* eléréséhez olyan *végrehajtási módszert* választanak, amelyhez *rendelkezésre állnak az erőforrások*. Amennyiben ez nem így van, akkor kockázatelemzés során az egyensúlytalanság megszüntetésére olyan *végrehajtási módszert* kell választani, amelyhez a meglévő erőforrásokkal lehetővé teszi az eredeti kitűzött cél elérését. Amennyiben *pótlólagos forrásokhoz* lehet jutni, akkor a már kiválasztott végrehajtási módszer biztosíthatja az eredeti célok elérését. Amennyiben sem a végrehajtási módszer megváltoztatása, sem az erőforrások növelése nem oldja meg az egyensúlytalanságot, akkor nincs más megoldás, mint a *célok mértékének a csökkentése*.

Ezt a kockázatmenedzselési eljárást a hadászati tervezés meghatározott keretek között szintén használhatja. Természetesen akkor, amikor az ország elégséges és szükséges biztonságának megteremtése a tét, belépnek bizonyos korlátozások. Viszont mivel a források végesek, még ez sem jelenti azt, hogy nem kell vállalni kockázatot.

Tehát az elégséges és szükséges biztonság szintjét eredendően is együtt kell értelmezni meghatározott kockázatokkal. Az alapkérdés mindig az, hogy milyen követelményei vannak a reális kockázatvállalás teljesítésének. Katonai vezetői tapasztalatom alapján az elvi választ az alábbiak szerint definiálom:

***Reális kockázatvállalás:** a rendelkezésre álló erők és eszközök felhasználására irányuló döntés előkészítés és vezetői döntéshozatal része, amelynek keretében a kockázati tényezők mérlegelése alapján a vezető dönt a kompetenciájába tartozó erőforrásoknak az általános gyakorlattól eltérő feltételek közötti alkalmazásáról. Reális a kockázatvállalás mértéke akkor, ha a mérlegelés tárgyát képező kockázati tényezők kedvezőtlen alakulása esetére is van kompenzáló alternatíva.*

A válaszból következik, hogy többvariációs számvetéseken alapuló kockázatelemzésre van szükség, vagyis variációnkénti számvetéseken alapuló kockázatelemzést kell, hogy jelentsen az, amikor arról döntünk, hogy szövetségi viszonyok között mekkora és milyen összetételű haderőre van ahhoz szükség, hogy eleget tudjunk tenni annak a szövetségi elvnek, hogy az országvédelem nemzeti ügy!

Tehát az országvédelem szintjén is lehet és szükséges a reális kockázatvállalás, mert például *egy kis létszámú békehaderő kiegészítő alternatívája a megfelelő létszámú kiképzett tartalékos biztosítása.*

A védelmi képességek fejlesztésének stratégiai alapjai.

A XXI. századi társadalmak biztonság igényének megfelelő szintű védelmi képességek létrehozása, a különböző források volumene, vagy akár időigénye miatt is, csak hosszabb távon egymásra épülő feladatok végrehajtásán keresztül valósulhat meg, amely nem nélkülözheti a stratégiai szintű gondolkodást és tervezést.

A védelmi tervezés alapját képezik az Országgyűlés által elfogadott biztonság- és védelempolitikai alapelvek. A fenti dokumentumok tanulmányozása során nem tekintetem célnak, azok tartalmának és minőségének megítélését, az elemzésem az értekezés témájával releváns következtetések megvonására, tények felsorakoztatására irányult, a haderőtartalékok fejlesztése szükségességének az igazolására.

a) A Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelvei

A Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveit tartalmazó dokumentum egy elvi szándéknyilatkozat a Magyar Köztársaság biztonságának szavatolására. A dokumentum súlyát főként az adja, hogy országgyűlési felhatalmazással rendelkezik. Aktualitása is ebből következik, mert függetlenül a dokumentum korára, – az OGY 1998. december 28-i ülésnapján fogadta el – az eltelt időszakban megváltozott biztonsági környezetre, ebben a kategóriában és OGY felhatalmazással újabb nem készült.

A Határozat a biztonsági kockázatokkal összefüggésben – egyben erősítve az előző pontban ismertetett kockázatok létezését – kiemeli:

- minimálisra csökkent egy világméretű fegyveres konfliktus veszélye, ugyanakkor lényegesen megnőtt és összetettebbé vált a kockázatok és veszélyforrások köre, de az ország nem függetlenítheti magát a globális veszélyforrásoktól sem, biztonsági környezetünk sajátossága, hogy az új típusú és a hagyományos kihívások gyakran egyidejűleg és egymást erősítve jelennek meg;

- fontos elvi kötelezettség vállalás, hogy Magyarország a Szövetség politikai és katonai struktúrájának integráns részeként vállalja a közös védelemből rá háruló feladatokat, és az ország biztonságának szavatolásában továbbra is meghatározó szerep hárul a nemzeti önerőre.

A Magyar Köztársaság honvédelmi politikája a szövetség, az együttműködés, a visszatartás és a védelem egységén és egymásra épülésén alapul. A következő alapelvek kinyilatkoztatása a teljes honvédelemre vonatkozólag definiál kötelezettségeket:

- a nemzetgazdaságnak képesnek kell lennie arra, hogy a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikai célkitűzései eléréséhez szükséges gazdasági alapokat biztosítsa. A Magyar Köztársaság biztosítja a meghatározott feladatokat, illetve a fegyveres erők és a működésükre, fejlesztésükre szolgáló erőforrások közötti összhangot;

- a magyar biztonságpolitikának és intézményrendszerének úgy kell működnie, hogy képes legyen időben felismerni, folyamatosan és megbízhatóan értékelni az ország biztonságát veszélyeztető tényezőket, ennek alapján időben meghozni a veszélyhelyzetek megelőzéséhez, illetve elhárításához szükséges döntéseket, és végrehajtani az ezekből fakadó intézkedéseket. Az alapelvek érvényre juttatásának kérdésében a következőt olvashatjuk:

A Magyar Köztársaság Országgyűlése gondoskodik e dokumentumból adódó feladatok teljesítéséhez szükséges feltételek biztosításáról. A Magyar Köztársaság Kormánya felelős a Nemzeti Biztonsági Stratégia és a Nemzeti Katonai Stratégia kidolgozásáért, azok szükség szerinti felülvizsgálatáért, valamint a belőlük fakadó feladatok végrehajtásáért.

b) Nemzeti Biztonsági Stratégia

A Nemzeti Biztonsági Stratégia (NBS) az állami hatalomgyakorlás más eszközeivel összhangban biztosítja a katonai képességek alkalmazásához nélkülözhetetlen általános stratégiai keretet, amelynek bázisán, a Nemzeti Katonai Stratégia meghatározza a célokat és a képességi követelményeket.

A Nemzeti Biztonsági Stratégia az ország nemzeti értékei elemzése alapján készül, azaz abból származik. Magyarország nemzeti értékei jogi, filozófiai és morális alapot adnak a magyar politikai rendszer folyamatos létezéséhez, ezek az értékek biztosítják a magyar életközösség létezésének értelmét. Ezek az értékek több helyen, de mindenekelőtt a Magyar Köztársaság Alkotmányában található. A Nemzeti Biztonsági Stratégiának azonosítani kell az alapvető nemzeti értékeket, mert a magyar nemzeti értékek alapot képeznek a magyar nemzeti érdekek kialakításához.

A nemzeti érdekek a nemzetközi környezethez viszonyítva, az adott nemzet felismert szükségleteit és törekvéseit foglalják magukba. A magyar nemzeti érdekek határozzák meg Magyarország viszonyát a világgal. A nemzeti érdekek irányítják tevékenységünket, illetve kiinduló pontként szolgálnak a közös nemzeti célkitűzések megfogalmazásához, köztük a nemzeti biztonsági politika és stratégia kidolgozásához.

A témához kapcsolódóan, például a haza védelme, mint nemzeti érdek kategória azt jelenti, hogy védelmet kell nyújtani a Magyar Köztársaság területe és lakossága elleni támadással szemben, abból a célból, hogy ne kerüljenek veszélybe az ország alapvető közös nemzeti értékei. Magyarország sok ilyen nemzeti értékkel rendelkezik, amelyek védelméhez nemzeti érdek kötődik, de mivel a források végesek, preferenciákat kell meghatározni, mert a prioritások megállapítása nélkül fennállhat a veszélye, hogy a végcélokhoz nem a megfelelő erőforrásokat párosítják. A fontossági sorrendet kifejező kategóriák arra a kérdésre adnak választ, hogy mi történik, ha az érdek nem valósul meg. Az ilyen kérdés megválaszolásával a szakirodalom az érdekek intenzitásának három szintjét különbözteti meg:

Létfontosságú. – Ha nem teljesül, akkor azonnali következményei lesznek a kritikusan fontos nemzeti érdekekre.

Fontos. – Ha nem teljesül, akkor olyan következményekkel kell számolni, amelyeknek végső fokon negatív hatása lesz a kritikusan fontos nemzeti érdekekre.

Periferikus. – Ha nem teljesül, akkor ugyan lesznek negatív következményei, ugyanakkor nem valószínű, hogy a kritikusan fontos nemzeti érdekek megvalósulása veszélybe kerülhet.

A periferikus érdek léte nem azt jelenti, hogy azt nem kell kijelölni, mindössze a relatív fontosságra utal.

Azonban a fenti ismérvek alapján megválaszolni, hogy a haza védelme melyik kategóriába tartozik, azt profán módon nem lehet, mert fals képet kaphatunk, ezért meg kell azt alapozni az előző pontban kifejtett kockázat elemzéssel. A jelenleg érvényben lévő Nemzeti Biztonsági Stratégia szövegében ilyen előzményre történő utalást nem találtam!

Tekintettel az értekezés e pontjának már említett célkitűzéseire, csak szorosan a témához tartozó következtetések megvonására, tények felsorakoztatására törekszem, és ezeket döntően a dokumentumban megfogalmazott „magyar biztonságpolitika stratégiai feladatai” című rész tartalmazza. Mivel szükségszerűen átfedések vannak az erre épülő Nemzeti Katonai Stratégia (NKS) hasonló tartalmú részei között, terjedelmi megfontolások és az ismétlődések elkerülése miatt a két dokumentumot ebből a célból együtt kezelem.

Mindkét stratégia olyan dokumentum, amelyeknek érvényességi idejét hazánk biztonsági környezete, az országot és szövetségeseinket érő kihívások változása határozza meg, tehát rendszeres aktualizálást igényelnek. Ebből a szempontból az NKS tekinthető frissebbnek. Azonban mielőtt a stratégiai feladatokat értelmezném, szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a politika és a „szakma” képviselőinek megnyilatkozásai a biztonsági kockázatok megítélésében is különbözőek:

Nemzeti Katonai Stratégia a biztonság új felfogását tükrözi. Bemutatja, hogy a Magyar Köztársaságot hagyományos katonai agresszió nem fenyegeti,[34]

A fent említett stratégiákban (NBS, NKS) található alábbi feladatokat a Tartalékos Erők fejlesztésének tervezése során is indokolt figyelembe venni:

- Magyarországnak rendelkeznie kell a NATO keretei között folytatott kollektív védelemhez és a szövetségesek kollektív védelméhez szükséges katonai

³⁴ Nemzeti Katonai Stratégia: SZEKERES Imre honvédelmi miniszter előszó, 2009. p. 3.

képességekkel, valamint a szövetségesek részvételével zajló válságkezelő és békefenntartó műveletekben és a katasztrófa-elhárításban való részvételhez szükséges képességekkel;

- Magyarországnak képesnek kell lennie az EU keretében folyó válságkezelő tevékenységben való részvételre is. A Honvédségnek rendelkeznie kell rugalmasan alkalmazható, expedíciós műveletekre is igénybe vehető, a szövetséges erőkkel együttműködni képes, gyorsan telepíthető és fenntartható erőkkel, amelyek földrajzi korlátozás nélkül alkalmazhatók a válságövezetekben;

- szükséges képességeket a NATO-val egyeztetett módon, a NATO-ban és az EU-ban tett haderő-felajánlásokat összehangolva, továbbá a két- és többoldalú nemzetközi együttműködésben és fejlesztési programokban rejlő lehetőségeket felhasználva kell fejleszteni. A cél egy működési filozófiájában új, a vállalt szövetségi kötelezettségeket teljesíteni képes, finanszírozható, képességalapú és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetén belül *tudatosan szakosodott haderő kialakítása*, amely a társadalom szerves részét képezi és élvezi annak támogatását képes az *ország védelmére*, polgári és demokratikus irányítás alatt áll, és amelyet hazájának és hivatásának elkötelezett, felkészült, megfelelően motivált és társadalmilag megbecsült személyi állomány alkot. Az ezzel kapcsolatos célokat és feladatokat a nemzeti katonai stratégiában kell rögzíteni;

- a Magyar Honvédség alapfeladata az ország függetlenségének és területi sérthetetlenségének védelmezése, alapvetően szövetségi keretekben, de a szövetséges erők beérkezéséig önállóan;

- NATO-döntés és megfelelő közjogi felhatalmazás alapján más országok erőinek hazánkba érkezése, átvonulása, átmeneti vagy tartós állomásoztatása esetén részt vesz a Befogadó Nemzeti Támogatás megszervezésében és biztosításában;

- a Magyar Köztársasággal szomszédos térségekben kialakuló belső válságok, országok közötti konfliktusok esetén szükségessé válhat, hogy a Magyar Honvédség határvédelmi feladatot lásson el. A konfliktus jellegéből adódóan tömeges, egyidejű és illegális migrációval, változó intenzitású, akár hosszú időn át elhúzódó katonai, továbbá rendvédelmi tevékenységgel lehet számolni;

- a Magyar Honvédség feladata, hogy hozzájáruljon a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához a nemzetközi jog keretei között. Erői egy részével részese lehet nemzetközi műveleteknek. Ezekre a műveletekre a NATO és az EU földrajzi határain kívül, szélsőséges éghajlati és terepviszonyok között, Befogadó Nemzeti

Támogatás nélkül is sor kerülhet. A viszonylag rövid idejű, intenzív művelet elhúzódó, változó intenzitású válságkezeléssel, stabilizációs és újjáépítési, katonai segítségnyújtási feladatokkal párosulhat;

- a nemzetközi közösség válságkezelő tevékenységében a katonai műveletek mellett növekvő szerepet játszik a rendészeti, egészségügyi, humanitárius és egyéb, polgári jellegű tevékenység. Megváltozott a műveletek földrajzi eloszlása is; az európai peremvidék (Balkán, Kaukázus) mellett a közép-ázsiai és a közel-keleti térség került a nemzetközi válságkezelési tevékenység fókuszába. Magyarországnak ENSZ-, EBESZ-, NATO- és EU-tagságából adódóan fokozódó és tartós szerepvállalásra kell felkészülnie a válságkezelés és békefenntartás terén.

Bármilyen stratégia csak akkor lehet sikeres, ha a három alkotó eleme – a kitűzött cél, a végrehajtási módszer, az erőforrások – egyensúlyban vannak. A dokumentumban „a stratégia megvalósításának eszközei” fejezet erre ad választ, amelyek közül a téma szempontjából különösen figyelemre méltó: A Magyar Köztársaság ellen irányuló katonai fenyegetettség esetén a békestruktúra elemei kiegészülnek. Megelőző védelmi helyzetben vagy rendkívüli állapot időszakában ismét sor kerül a hadkötelezettség bevezetésére. A Magyar Honvédség hatékony alkalmazásához szükség van az ország egyéb erőforrásai mozgósításának és a védelem szolgálatába állításának előkészítésére is. Mindehhez szükséges a hazai védelmi igazgatási rendszer továbbfejlesztése, megfelelő jogszabályok és tervek kidolgozása, valamint az állami szervek, intézmények és egyéb szervezetek bevonása.

A védelmi képességek fejlesztésének indokoltsága a jelenlegi haderő képességek tükrében, kiemelten a tartalékok helyzetére.

Az önkéntes reguláris haderő léte mellett a magyar honvédelemnek szüksége van olyan kiegészítő képességekre, amelyek meghatározott feltételek mellett békében és minősített időszakban védelmi feladatok teljesítésére igénybe vehetők.

A fenti megállapítás az ország biztonságának, valamint az ország katonai védelmének stratégiai elképzelésén alapul. Csak a biztonság és a védelem stratégiai elképzeléseinek messzemenő figyelembe vételével lehet a honvédelem, ezen belül a Honvédség feladatait, s ebből eredően a szervezeti struktúráját, illetőleg a szervezeti struktúra létrehozatalának feltételrendszerét érintő további kérdéseket megválaszolni.

A honvédelmet és haderőt nem lehet általában fejleszteni, azt mindig a valóságos fenyegetésekhez kell igazítani.

A biztonsági kockázatok elemzését és értékelését az Országgyűlés által elfogadott biztonság- és védelempolitikai alapelveknek, a Kormány által meghatározott Nemzeti Biztonsági Stratégiának és az erre épülő Nemzeti Katonai Stratégiának kell elvégezni.

Nagyon nehéz egzakt módszerekkel – például matematikai, statisztikai módszerekkel – megválaszolni, hogy milyen szinten vannak a jelenlegi haderő képességek, mivel ezek a képességek nem önmagukért vannak, hanem csak a biztonsági kockázatok relációjában értelmezhetők, amelyek viszont napjainkra egyre kevésbé parametrizálhatók. Gondoljunk az aszimmetrikus hadviselés jellemzőire.

Úgy gondolom, ha nem is lehet teljesen egzakt eredményt kimutatni, a témával összefüggő adatok – létszám, haditechnikai eszközök száma, készlet adatok, stb. – de facto rendelkezésre állnak, és korrekt válaszokhoz segíthetnek abban kérdésben, hogy milyen mértékben indokolt fejleszteni a Tartalékos Erőket. Tényeken alapuló számvetések nélkül vagy kevés, vagy túl sok tartalékos katonát, szervezetet akarunk majd készenlétben tartani, éppen ezért a kockázat és veszélyelemzések alapján szükség van a szakemberek általi számvetések elkészítésére.

Viszonyítási referencia pontnak a jelenleg is érvényben lévő biztonság- és védelempolitikai alapelvek elfogadásának éve, illetve releváns paraméterei tekinthetők, mivel az NBS-ben és az NKS-ben nevesített kockázatoknak és feladatoknak még mindig az a közös bázis dokumentuma. Természetesen a vizsgálat, főként a következtetések során nem hagyható figyelmen kívül, a Magyar Honvédség akkori és jelenlegi állapota és feladatrendszere.

3.1.2 RENDSZER ORIENTÁLT MŰKÖDÉS ELVE

A lexikonok a rendszer fogalmára vonatkozólag viszonylag egységes tartalmú értelmezést adnak: [35]

- a rendszer a meghatározott cél érdekében működő egység;

- a rendszer olyan entitás, mely legalább két elemből áll és rajta egy olyan reláció (kapcsolat) értelmezett, mely az entitást képező halmaz minden egyes eleme és legalább egy másik elem között fennáll, azaz a rendszer minden egyes eleme közvetlenül vagy közvetve kapcsolatban áll a rendszer összes többi elemével. A rendszert nem önmagában, hanem a környezetéhez illeszkedő – abban kiterjedt és cél szerint determinált – elemek halmazaként értelmezzük.

Másképpen fogalmazva a rendszer célkitűzések elérésére koordinált elemek halmaza.

Entitás: valamely dolog, elem tulajdonságainak összessége.

Elem: fizikai vagy fogalmi entitás, mely kölcsönhatásai révén részt vesz a rendszerhez tartozó új minőségek létrehozásában. A rendszer elemének azt a legkisebb részét tekintjük, amelyet már tovább nem bontunk, s hogy mennyire bontjuk le, az teljes egészében a rendszer létrehozásának céljától és szempontjaitól függ.

A rendszert nem képzeljük el felbonthatatlannak, ezért alrendszerei vannak, sem elszigeteltnek, önmagában lévőknek, mert környezet veszi körül.

A rendszer a környezet révén él, a környezet is meghatározza a rendszert. A környezettel a rendszer kapcsolatban áll, ahhoz illeszkedik, az illeszkedés, alkalmazkodás sikere döntő lehet a rendszer jövője szempontjából. Minél jobban értjük a környezetet, annál jobb rendszert lehet tervezni bele, ezért tudnunk kell, hogy a környezetben lévő rendszerek milyen viszonyban vannak a mi rendszerünkkel. Az értekezés céljának nem tekintem a tartalékos erők rendszer igényű, részletes leírását, annak hangsúlyozásával, hogy ezt a feladatot a szervezet létrehozása előtt el kell végezni.

A fenti rendszerelméleti fogalmak és követelmények tükrében a Tartalékos Erők a nemzeti haderő szervezeti rendszerébe, annak strukturális elemeként – mivel önálló stratégiai feladattal rendelkezik – a honvédelem működési rendszerébe tartozik,

³⁵ SZABÓ József (szerk.) *Hadtudományi Lexikon*, 1995. pp. 1159-1160, Révai Nagy Lexikona (KOLLEGA Tarsoly István (főszerk.), XVI. kötet, p. 163.

és rendszer környezetét a Magyar Köztársaság integrált biztonsági környezete képezi.
(2. számú ábra)



2. számú ábra

(Készítette: Szerző)

A Tartalékos Erők vizsgálati működési modell leírásának, minimum tartalmaznia kell azokat a rendszer elemeket, (alrendszereket) amelyek nélkül a rendszer nem működik. Kiemelten ezek közé tartoznak: védelmi igazgatás, hadkiegészítés, mozgósítás, irányítás - vezetés és a képzés.

A felsorolt területek összehangolását a jelenleg tervezés fázisában lévő önkéntes tartalékos szolgálati rendszer koncepciójával is indokolt elvégezni. A rendszer szintű ellentmondásokra a témával foglalkozó Kormány előterjesztés [36] is érintőlegesen utal, érthető okok miatt hezitál a rendszer várható működési zavarainak prognosztizálására.

Az új Hvt. 2005. január 1-i hatályba lépése a katonai nyilvántartás kezelését békeidőszakban a honvédség központi adatfeldolgozó szerve (MH KIAK) hatáskörébe helyezte. Az önkéntes tartalékos szolgálati viszonyát és nyilvántartásának szabályait a jogalkotók az elmúlt években „áttelepítették” a Hjt. Szabályozási körébe. A Hjt. 225. § (1) előírja, hogy az önkéntes tartalékos katonákról személyügyi alapnyilvántartást a katonai szervezetek vezetnek. Az önkéntes tartalékosokról a Hjt. 225. § (3) alapján a hadkiegészítő parancsnokságon adat, csak az érdekvédelmi nyilvántartásban

³⁶ Előterjesztés a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról szóló jelentés elfogadásáról, valamint a fejlesztési javaslatok Országgyűlés elé terjesztéséről, 2008, pp. 12-13.

kezelhető. Az intézkedések következtében kialakult helyzet alapján megállapítható, hogy az érvényben lévő szabályozók egymásnak ellentmondóak, az önkéntes tartalékosok behívási rendszere átdolgozásra szorul. Az önkéntes tartalékos a rendelkezésre állás időszakában a Honvédség hadkiegészítési állományába tartozik, tehát meg kell teremteni azt a jogszabályi háttérrel, hogy a hadkiegészítő parancsnokságok a szükséges nyilvántartási és behívási feladataikat végre tudják hajtani.

Elvileg bizonyos relációkban és létszám határok között korrektnek tekinthető a szakértői jelentés alábbi megállapítása: *„Az önkéntes haderő léte mellett a magyar honvédelemnek szüksége van olyan állománycsoportba tartozó személyekre, akik meghatározott feltételek mellett (békében és minősített időszakban) katonai szolgálat teljesítésére igénybe vehetők”*. [37]

Tulajdonképpen a tartalékok képzésének a minősített időszaki hadkötelezettség alapján fennálló kötelező szolgálatból igényelt létszámról van szó, valójában milyen nagyságrendű létszámot takar ez az igény, akár több tízezret?

A védelemigazgatás oldaláról már több tanulmány, köztük disszertációk – Dr. Simicskó István, Dr. Kladek András – szerintem igazolták a honvédelmi rendszer működési zavarait.

Hasonló következtetésre juthatunk a képzési alrendszer konkrét vizsgálatából, mert közelítőleg sincs megalapozva az a koncepció, hogy a sorozott haderőben rövid időn belül, szinte azonnal megindulhat a kiképzés, amely lehetővé teszi – a valószínűsített támadásban résztvevő erők nagyságától és szerkezetétől, harcértékétől (minőség, felkészültség, felszerelés, fegyverzet) függő – megfelelő méretű és felépítésű sorozott haderő hadilétszámra történő feltöltését, illetőleg a kezdeti hadműveletek veszteségeinek pótlására szolgáló tartalékállomány létrehozatalát.

Az önkéntes tartalékosok tényleges kiképzése $\frac{1}{4}$ részben általános katonai-, $\frac{1}{4}$ részben szakmai felkészítésből, míg a fennmaradó idő a konkrét szakbeosztásra történő felkészítésre és gyakorlásra fordítódna. A megfelelő polgári szakképzettséggel vagy katonai ismeretekkel rendelkező önkéntes tartalékos tiszthelyettesi, vagy tiszti

³⁷ Honvédelmi Minisztériumi jelentés a Magyar Honvédség önkéntes Tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról, 2008, p 39.

felkészítésben is részesülhet a tiszthelyettes képzés központi bázisán, illetve a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen.

A koncepció „apró” hibája, hogy nevezett intézmények kevésbé, illetve egyáltalán nem rendelkeznek kiképzői kapacitással!

Úgy gondolom a fenti kiragadott példák is igazolják, hogy a tartalékos erők fejlesztése, olyan nagyságrendű projekt, – okulva a Magyar Honvédség eddigi reform kísérleteiből – amelynek megtervezése nem nélkülözheti egy alapvetően szakmai tényezők bázisán alapuló rendszermodell megalkotását. A rendszermodell egyfajta leírását, beazonosíthatóságát adja a rendszernek. Mindehhez egyértelműen meg kell határozni a rendszer célját, nevezetesen hogy a Tartalékos Erők működtetése a Magyar Honvédség, vagy a honvédelem működési célrendszerének az alkotó eleme?

Sem rendszerelméleti, sem gyakorlati okokból nem elfogadható az a válasz, hogy mindkettőé, mivel a Magyar Honvédség is a honvédelem ügyét szolgálja, de azért sem mert sok egyéb ok mellett, különböző irányítási- vezetési alrendszert igényelnek a Tartalékos Erők egyik vagy másik esetben. A rendszermodellben meg kell határozni a rendszer alkotó elemeit és jellemzőit, valamint részletesen fel kell tárnai az egyes elemek, alrendszerek közötti kapcsolatokat. Meg kell nevezni azokat az erőforrásokat, amelyeket a rendszer működése során felhasznál, korrekten bemutatva az erőforrások megváltoztatásának hatásait.

Úgy gondolom napjaink politikai, társadalmi viszonyai között, csakis nagyon következetes elemzéseken alapuló vizsgálati modellek szolgáltathatnak olyan egzakt eredményeket, amelyek választ jelenthetnek, olyan „naiv” kérdezőknek, hogy egyáltalán szükség van-e a magyar haderőnek tartalékokra?

3.1.3 FENNTARTHATÓ MŰKÖDTETÉS BIZTOSÍTÁSÁNAK ELVE

Napjainkban a fenntarthatóság kifejezéssel legtöbbször az emberiséget fenyegető, globális ökológiai veszélyekkel kapcsolatos tanulmányokban találkozhatunk, amelyek az emberiség fejlődését veszélyeztető kockázatokra hívják fel a figyelmet. Néhány évtizede még mindenki a fenntartható fejlődésről beszélt.

Az emberiség azonban jelenleg nem fenntartható módon működik: úgy élünk, termelünk és fogyasztunk, ami hosszú távon nem folytatható. Nem tartható fenn az erőforrások elhasználásának üteme, a gazdasági egyenlőtlenségek növekedése és a környezet romlása. A fenntarthatóság eléréséhez szükségesek az új tudományos

ismeretek és a tudáson alapuló új technológiák De milyen szerep juthat ebben a hadtudománynak, illetve még konkrétabban a haderőszervezésnek?

A 20. században a konfliktusok – lokális polgárháborúktól a világháborúkig – óriási veszteségeket okoztak az emberéletben, az intézményekben és az erőforrásokban. A katonai programok még békeidőben is olyan erőforrásokat emésztenek fel, amelyeket egyébként az élelmezésre, egészségügyre, lakásokra és oktatásra fordíthatnánk. Az egész emberiséget megdöbbentő 2001. szeptember 11-i terrorakciók világossá tették, hogy szinte bármikor és bárhol, bárkinek és bárminek békeidőben is lehet okozni rettenetes károkat és szenvedést.

A 21. században a stabilitás és biztonság megközelítésének mértéke is lényegesen befolyásolni fogja a fenntarthatóságot. Konfliktusok keletkezhetnek a táplálék, a víz és az információ megszerzéséért folytatott versenyből. Szükséges tehát megérteni, hogyan kerülhetők el, vagy kezelhetők ezek a fenntarthatóságot veszélyeztető események, hogyan biztosítható az intézmények stabilitása és normális működése.

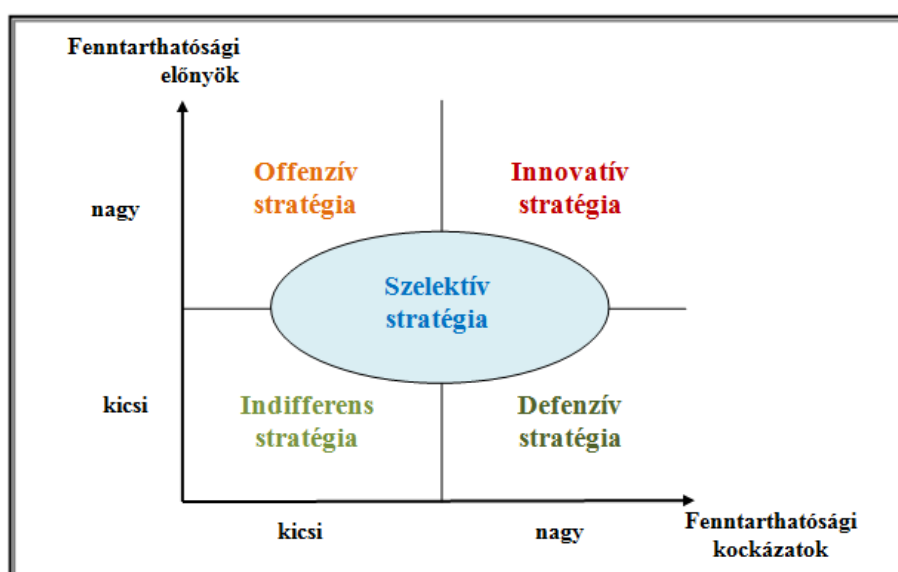
Úgy gondolom, hogy bár globális szinten is a 21. században az emberiség halaszthatatlan feladatai közé tartozik a földi élet fenntartható működésének biztosítása, és ebben megvan a hadtudománynak a maga szerepe, de a témával relevánsabb szintnek inkább olyan kisebb működési egységek tekinthetők, mint például a vállalatok. Az elmúlt évtizedben a vállalatok a fenntartható működés, illetve a fenntartható fejlődés vizsgálatához, mint a létüket meghatározó kérdéshez viszonyultak, ezért is a témában fellelhető szakirodalom – a nagy ökológiai rendszerek mellett – a vállalatok működésével kapcsolatos. Természetesen a vállalatok működési filozófiája számos különbséget mutat a haderőtől, ezért a vállalati szintekre kidolgozott fenntarthatósági stratégiák direkt módon nem másolhatók. A stratégiai orientációjuk alapján is különböző kategóriába sorolhatók, a vállalatok döntően piac- a haderő működtetése társadalom orientált.

Alapvető különbséget jelent, hogy a vállalatok ki vannak téve a piac verseny hatásainak, a haderőnek viszont rendszerszinten nincs konkurenciája, ami nem zárja ki, a belső rendszerlemei közötti versenyt. Lényeges különbség mutatkozik a működéshez szükséges erőforrások biztosításának módjában. *Erőforrás alatt ebben a relációban a szervezeti értékteremtés inputjait értjük.* A vállalatok döntően kitermelik a működésükhöz szükséges erőforrásokat, a haderőnek rendelkezésre áll. Fogalmi szempontból, ha következetesek akarunk lenni, a haderő esetében *fenntartható*

működtetés megnevezéssel kell aposztrofálni a felvázolt témát. A fenntartó státuszát a Magyar Köztársaság mindenkori Kormánya tölti be megosztott hatáskörgyakorlással, az Országgyűléssel. A fenntartói státuszából következik, hogy a haderő fenntartható működtetésére vonatkozó stratégiák kidolgozása a Kormány feladata és kötelessége, amelynek egyik fontos dokumentuma a Nemzeti Katonai Stratégia.

A szakirodalom a vállalatok fenntarthatósággal kapcsolatos stratégiáit különböző szempontrendszer alapján – leginkább a fenntarthatósági *előnyök* és kockázatok viszonylatában – kategorizálja (3 számú ábra).

A fenntarthatósági stratégiák



3. számú ábra

(Forrás. KŐSZEGHY Balázs, A fenntarthatósági követelmények hatása a vállalati magatartás változására, 2004, p. 6).

A teljesség igénye nélkül e megfogalmazásban *innovatív fenntarthatósági stratégiát folytatnak azon vállalatok*, amelyek a lehetséges fenntarthatósági előnyöket stratégiai szintjükön kezelik. Az *aktív vállalatok offenzív fenntarthatósági stratégiát folytatnak*, mivel kockázataik alacsonyak és várható előnyeik magasak. Az *indifferens stratégiát folytató vállalatoknak* kevés érdeke fűződik a fenntarthatóság tárgykörével foglalkozni: *passzív viselkedésük* oka az alacsony előnyökhöz kapcsolódó alacsony kockázat. A *defenzív stratégiát folytató cégek viselkedése* a csekély előnyökhöz kapcsolódó nagy kockázatokkal magyarázható. E vállalatok érdeke „elkerülni” a fenntarthatóság tárgykörét, és csak a minimális kötelezettségeket teljesíteni. *Szelektív fenntarthatósági stratégiát követnek*, azaz *szituációfüggő viselkedéssel* jellemezhetők

azon cégek, amelyek döntéseit nem konzekvensen, hanem az adott szituációtól és annak körülményeitől függően mindig más stratégiának megfelelően döntenek.

A Magyar Honvédségben az elmúlt tíz évben végrehajtott haderő fejlesztési terveinek beazonosítása a fenti stratégiák nevesítésével nem lehetséges. Legfeljebb a működési történetből visszamenőlegesen lehet következtetni, hogy a haderő erőforrásainak tervezésekor a *szelektív fenntarthatósági stratégia* szempontjait követték.

Az alapvető különbség abban mutatkozik, hogy az előző stratégiára utaló jellemzők nem egy tudatosan megtervezett stratégiai modell leképződése, hanem a változó működési környezetre történő spontán reagálások következménye, vagyis nem értelmezhetők a stratégia részének. A szelektív fenntarthatósági stratégiának lényeges eleme a változó környezethez való rugalmas alkalmazkodás, ennek érdekében a stratégiába tudatosan beépítik azokat a hatásmechanizmusokat, amelyek adekvát válaszokat jelentenek a megváltozott feltételekre.

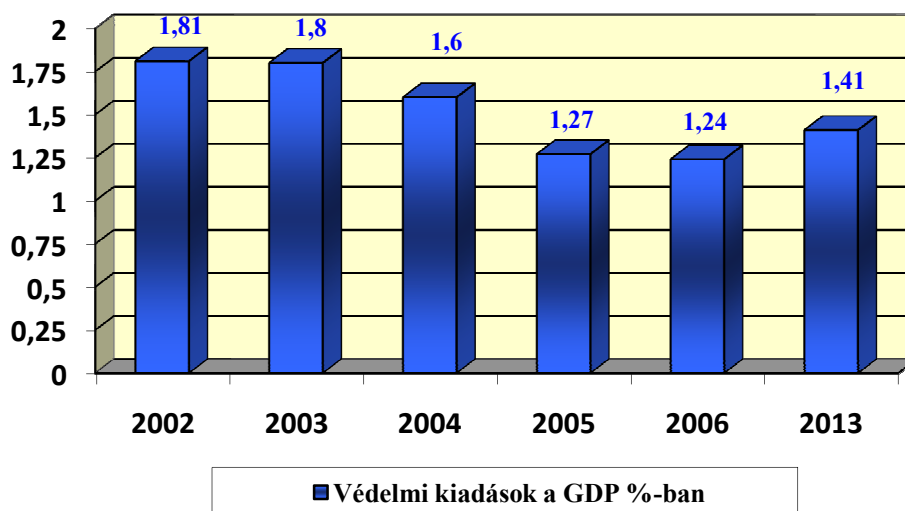
A 2004-2013. közötti időszakra tervezett haderőreform nem számol a stratégiai feltételek változásával, például a költségvetési erőforrások drasztikus csökkentésével. Egyrészt erre utalnak az időközbeni történések, másrészt nincsenek fellelhető kormányzati szintű dokumentumok, stratégiák a haderőreform tervezett időtartamára. A rendelkezésre álló dokumentumokból nem tűnik ki a kormányzati kezdeményező készség, sem a fenntartói követelmények érvényesítésének igénye. Viszont a reform menetében, belső helyzetismeret nélkül, a stratégiák hiányában jelentős forrást kivonni rövid idő alatt, csak fűnyíró elv alapján lehetséges, amelynek egyenes következménye, hogy eskalálódnak a fenntartható működés kockázatai.

Az előzőekkel kapcsolatban szükségesnek gondolom megjegyezni, hogy a haderőreform előkészítése során tapasztalható kormányzati passzivitás nem kifejezetten az *indifferens stratégia* melletti tudatos elkötelezettségből ered, hanem a kormányzati szinten honvédelmi ügyekben mutatkozó szakmai kompetencia hiányokra vezethető vissza. Erre hívta fel a figyelmet Dr. Simicskó István is értekezésében, továbbá Dr. Tóth Péter több írásában.

„A kormányzati irányítási rendszerben a védelmi szektorral kapcsolatos előkészítő és döntéshozatali munka hatékonyságának növelése érdekében.... létre kell hozni olyan védelmi tudásközpontot, amely szakértői háttérrel biztosíthatja a mindenkori

*Kormány*nak”[38]

A Kormány 2004 májusában elfogadta a Magyar Honvédség 2004-2013. közötti időszakra vonatkozó fejlesztésének és új szervezeti struktúrája kialakításának 10 éves tervét (2113/2004. (v.7) Korm. Határozat), amelyet 2004. május 1-től kezdődően kellett végrehajtani. A terv finanszírozhatóságának alapját a 2002. novemberi prágai csúcstalálkozón tett önkéntes magyar felajánlás képezte, miszerint védelmi kiadásainkat 2006-ra több lépésben a GDP 2,01 %- ára emeljük föl, ami a honvédségre vonatkoztatva 1,81%-os részesedést jelentett. Azonban rövid idő alatt szembesülni kellett a valósággal, hogy a prágai csúcson az ország gazdasági teljesítőképességével összhangban nem álló ígéretet tettünk a védelmi költségvetés növelésére, holott ezen ígéret alapozta meg a védelmi felülvizsgálat költségvetési becsléseit (6. számú táblázat).



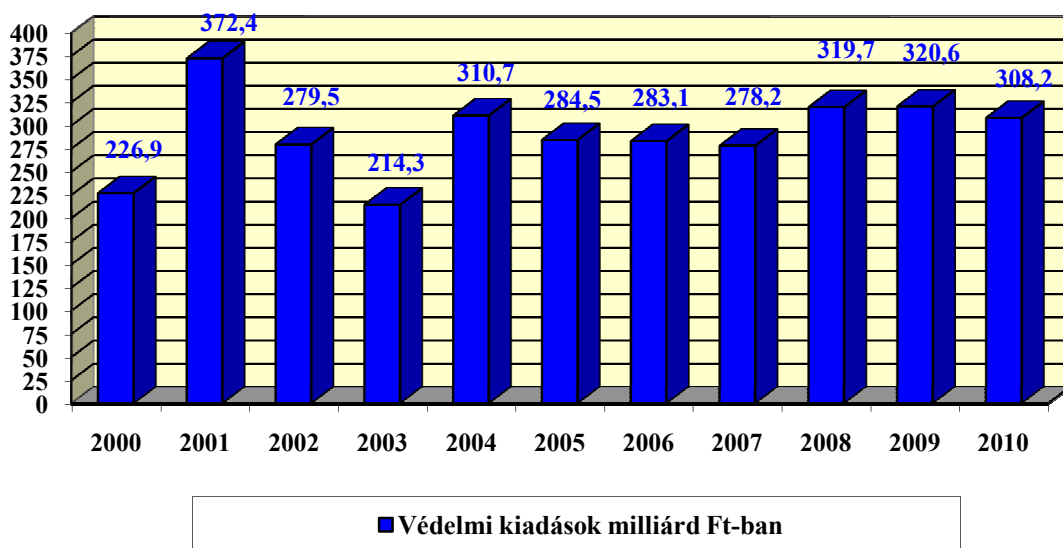
6. számú táblázat

(Forrás: költségvetési beszámolók, az adatok a KSH interneten is hozzáférhető adatbázisából származnak.)

Ehhez igazodott az MH 2004-2013 közötti időszakra vonatkozó átalakításának és új szervezeti struktúrájának kialakításáról szóló 2236/2003. (X. 1.) Korm. határozat, amely a haderő működtetésére 2004-ben a GDP 1,71%-át, 2005-ben az 1,76%-át, 2006-tól pedig az 1,81%-kát tervezte fordítani.

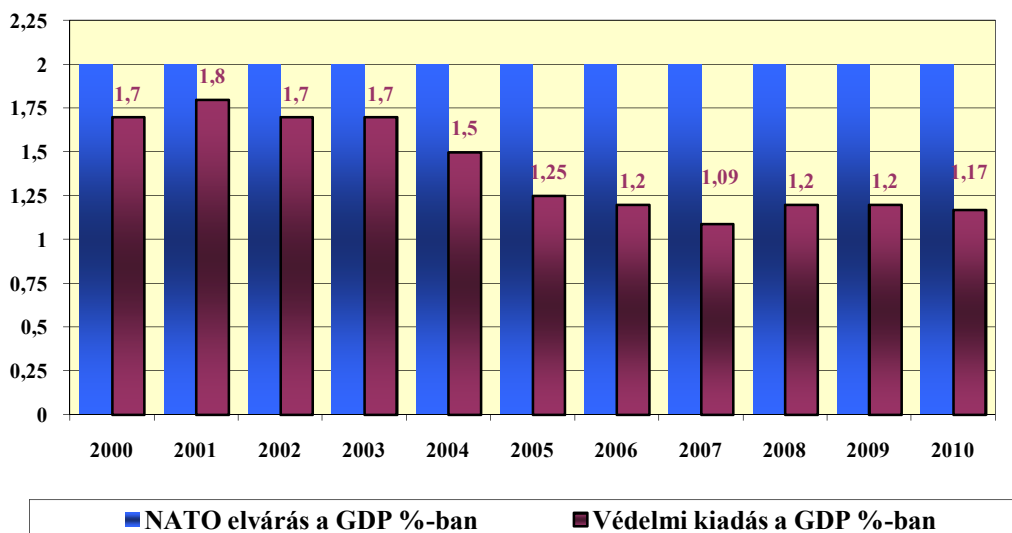
³⁸ SIMICSKÓ István: Az országvédelem és országmozgósítás szervezeti, hatásköri, irányítási rendszere minősített időszakokban, Történelmi korokon át napjaink hatályos jogi szabályozásáig, 2009.

Ugyanakkor a tárca 2005. évi költségvetési kiadási főösszege 288,1 Mrd Ft-ban lett megállapítva, amely a tervezett GDP mintegy 1,27%-a. A támogatás aránya nem érte el az 1997. évi 1,44%-os szintet. Az már csak hab a tortán, hogy a 2006-os évben a tárca nominálisan sem kapja meg a 2005. évi támogatást és figyelembe véve az inflációt és a GDP növekedését is a százalékos arány már 1, 20% alá kerül. (7-8. számú táblázat)



7. számú táblázat

(Forrás: költségvetési beszámolók, az adatok a KSH interneten is hozzáférhető adatbázisából származnak.)



8. számú táblázat

(Forrás: költségvetési beszámolók, az adatok a KSH interneten is hozzáférhető adatbázisából származnak.)

A haderőben elmúlt időszakban elkezdett, de valójában máig befejezetlen reformok kudarcainak ok-okozati összefüggésére hívja fel a figyelmet a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről szóló 2009. évi ÁSZ jelentés:

„A tárca működési kockázatai – feladatainak sajátosságai miatt – egyben stratégiai kockázatokként is értékelhetők, mivel a fejlesztési forrásokhoz igazodás általában megváltoztatta a koncepciókat felborították a tervek egyensúlyát, törekennyé tették a programok konzisztenciáját”. [39]

A haderő folyamatosan fenntartható működtetésének biztosítása megalapozott stratégiai tervezést és irányítói döntéseket, valamint konzekvens végrehajtást igényel, mert ugyancsak az ÁSZ jelentés alapján is, *„az egyensúlyi tartalékok felhasználására épülő hosszú távú stratégia veszélyes és tarthatatlan” [40]*

3.2 A TARTALÉKOS ERŐK LÉTREHOZÁSÁNAK CÉLJA, RENDELTETÉSE, FUNKCIONÁLIS FELADATAI

3.2.1 A TARTALÉKOS ERŐK LÉTREHOZÁSÁNAK CÉLJA, RENDELTETÉSE

Magyarországon a hadkötelezettség békeidőszakban történő megszüntetésével 2004. november 3-án felszámolásra került a sorkatonaság intézménye, ami önmagában egy örömteli történelmi esemény, mert egyfelől jó, hogy megszűnt egy már korszerűtlen intézményrendszer, amely hosszú időn keresztül fiatal generációk életét, egzisztenciáját sújtotta, nem beszélve arról, hogy hosszabb távon elviselhetetlen terhet rakott a nemzetgazdaságra.

Ebből a szempontból megfontolandók a francia köztársasági elnök szava: *„Mire lenne jó egy túlméretezett katonai gépezet, ha ugyanakkor a működtetés feltételrendszerének biztosításában megmutatkozó társadalmi megosztottság és a deficités államháztartás a hanyatlás útjára vinné az országot?” (Jacques Chirac) [41]* Katonai szakmai szempontok és az emberi jogok oldaláról egyaránt mindannyian abban vagyunk érdekeltek, hogy a rossz emléké sorkötelezettség soha többé ne térhessen vissza Magyarországra, viszont nyomatékosan hangsúlyozni szükséges,

³⁹ Állami Számvevőszék jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről, 2009. I. fejezet, p. 15. (www.asz.hu)

⁴⁰ Állami Számvevőszék jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről, 2009. I. fejezet, p. 16. (www.asz.hu)

⁴¹ In: MAGYAR István, *Haderőreformok az európai államok hadseregeiben*. 1996. p. 22.

hogy a honvédelem jelenlegi állapotában még sok tennivalónk van a korszerű professzionális haderő követelményeinek teljesítéséhez.

Tény, hogy a világon a legnagyobb és leggazdagabb országok sem engedhetik meg maguknak, hogy a biztonságukat veszélyeztető valamennyi konkrét és potenciális veszély elhárítására teljesen feltöltött állandó reguláris haderőt tartsanak készenlétben, de ez a totális megközelítés ma már nem is cél. A honvédelem nemzeti ügy, amelyben az egész társadalomnak részt kell vállalnia.

Ezt teszi a környezetünkben elhelyezkedő valamennyi ország, ahol a béke reguláris hadseregük mellett megfelelő létszámú és kiképzett Tartalékos Erők állnak rendelkezésre.

Egy esetleges minősített időszakban a Honvédelem rendszerének újra indítására, illetve a hivatásos haderő személyi kiegészítési rendszerének működtetésére 2004-ben csak elnagyolt elgondolások készültek, ráadásul, amelyeket ez idáig nem követte cselekvés. Az alapkoncepció lényege az volt, hogy válság esetén a békében meglévő alakulatok, a korábban kiképzett „tartalékosokkal” kerülnének kiegészítésre.

Vajon milyen szinten képes teljesíteni a haderő a fenti új megváltozott feladatait azokkal a személyi kiegészítésre tervezett tartalékosokkal, akik *korábban fegyvernemi és szakcsapat* – gépesített-lövész, harckocsizó, tüzér, stb. – igények alapján, *alapvetően csak harci alkalmazásra lettek kiképezve*? Szakmailag hozzáértő és az ügy súlyának megfelelő felelősséggel bíró honvédelmi vezetés nem statisztálhat egy ilyen csak formálisan létező Tartalékos Erőkhöz, mert ennek következménye nem marad a Tartalékos Erők keretein belül, hanem alkalmazás esetén a rendszer egészére, köztük a teljesen professzionális szervezeti elemek működését is akadályozza. A katonai szervezetek szigorúan rendszerelvű működési igényéből következik, hogy a haderő strukturális elemei között – különösen kiképzettségben – nem lehet lényeges különbség, mert az, saját csapatainkon belüli „interoperabilitási” problémákhoz vezet.

Ezért szükséges kidolgozni és létrehozni egy egységes haderő struktúrát, amely arányos az ország teherbíró képességével és biztonságpolitikai környezetünk alacsony szintű fenyegetettségével, de reálisan számol a potenciális kockázatokkal, vagyis az *elégéses és szükséges szinten* szavatolja a nemzet biztonságát.

A honvédelem olyan nemzeti ügy, amelyben senki és semmilyen szervezet egyoldalúan nem vindikálhatja magának a jogot megalapozatlan döntések hozatalára és nem sajátíthatja ki a haza sorsa iránt viselt felelősséget. Az elmúlt években a

meghirdetett haderőreform keretében jelentős létszámleépítés történt, miközben a honvédelem működése szempontjából nélkülözhetetlen tartalékerők pótlás hiányában gyors ütemben lenullázódnak. A lenullázódás ebben az összefüggésben sajnos nem egyszerűen egy szóvirág, hanem a honvédelem ügyére valós veszélyt kifejező, valós számtani érték.

A folyamat prognosztizálásához nem szükséges bonyolult modellezést végezni, egyszerű logikával megérthető, hogy a sorozásos rendszer békeidőszakban történő megszűnéssel egyidejűleg a személyi tartalékok az élet rendje szerint automatikusan fogynak, sőt a tartalékos korhatár 40 évre történő levitelével és a demográfiai sajátosságok miatt a rendszerből egyre nagyobb ütemű a korosztályos kiáramlás. Reális viszonyulást és számvetést igényelnek a közelmúltban történt – országunkat ugyan elkerülő – terrorcselekmények és katasztrófák, amelyek saját országunk biztonságára is konkretizálható veszélyeket jelentenek és ezek elhárítására, illetve kockázatainak csökkentésére adekvát védelmi képességeket kell fenntartani.

A haderő folyamatos zsugorítása ellentételezés hiányában nem arányos a fenyegetettség csökkenésével, illetve biztonsági környezetünk 90-es évek közepétől jellemző javulásának ütemével. Ebben az összefüggésben vizsgálva biztonságunkat, a Tartalékos Erők – *nevezzük Kiegészítő Haderőnek, Nemzeti Gárdának, Nemzetőrségnek vagy bárminek* – létrehozása változatlanul aktuális. Szükségességének hangsúlyozásakor a honvédelem rendszeréből levezetett szakmai érveken kívül megfogalmazható egy általánosabb elvi üzenet is. Nevezetesen: *a honvédelem változatlanul állami ügy, amelynek keretében a hon minden polgárának alkotmányos joga és erkölcsi kötelessége, hogy lehetőségei valamint képességei szerint vegyen részt a haza védelmében.* Erre a feladatra már békeidőszakban fel kell készülni. Az önkéntes haderők korszakában egy új alapokra helyezett „tartalékos haderőelem” ennek szervezeti és szakmai feltételeit biztosítja.

Úgy gondolom a tartalékos rendszer valódi céljának a honvédelem rendszerébe illeszthető, meghatározott alapfeladattal rendelkező, a haderő strukturális elemét képező szervezet létrehozása tekinthető.

A fenti meghatározásból fontos a honvédelem rendszerszemléletű értelmezése. Ebben a kérdésben a honvédelem alábbi definícióját tekintem kiindulási alapnak.

„A honvédelem a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikai alapelveire épülő, jogszabályok által meghatározott integrált védelmi rendszer, amely

magában foglalja az ország honvédelmi képességeinek megteremtését, fenntartását, szükség szerinti mozgósítását és alkalmazását a válsághelyzetek kezelésére.”[42]

Részletesebb tartalmi interpretációja a definíciónak:

- a Magyar Köztársaság Biztonság- és Védelempolitikai alapelveit az 94/1998. (XII. 29.) határozat fogalmazza meg. A dokumentum szerint a Magyar Köztársaság a biztonságot átfogó módon értelmezi. A hagyományos politikai és katonai tényezőkön túl kiterjeszti a széles értelemben vett dimenzióira (gazdasági, emberi jogi, környezeti, kisebbségi stb.).

Megfogalmazza a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának fő céljait, és a célok elérésének módját. A biztonságot két pillérre – a kollektív védelem elvére és a nemzet önerejére – építi:

- honvédelmünk működésének szabályozására a jogszabályi hierarchia teljes vertikuma szolgál. A kifejlesztésre kerülő Tartalékos Erők jövőbeli működésének szabályozása előrevetíti ezek kiegészítését, illetve újak megalkotását;

- a honvédelem integrált rendszer-igénye kiterjedt rendeltetéseiből, feladataiból következik, amely megköveteli a társadalom által fenntartott különböző rendszerek (alrendszerek) erőforrásainak felhasználását az egységes nemzeti célok teljesítése érdekében. A Tartalékos Erők létrehozásával az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésével összefüggésben kiemelten fontos aláhúzni, hogy az ne a Magyar Honvédség, a hivatásos, szerződéses szolgálat alternatívája, vagy ellenpontja legyen, hanem a Magyar Haderő, erőforrás-igényének valós tartalék komponenseként kell létrejönnie. A két rendszernek egymással szoros kohézióban kell működni;

- a honvédelmi képességek megteremtése az országot veszélyeztető kockázati tényezőkkel arányos és releváns védelmi erőforrások (különböző szempontok szerint csoportosítható, úgymint: katonai, polgári, emberi, szervezeti, gazdasági, szellemi, politikai, diplomáciai stb.) összessége. A honvédelmi képességek között meghatározó elem a katonai védelem alapját képező, szövetségi rendszerben működő nemzeti haderő. Ezt hivatottak a hiányzó képességekkel kiegészíteni a Tartalékos Erők;

- a honvédelmi képességek fenntartása megköveteli az erőforrások működőképességének megőrzését és folyamatos fejlesztését;

⁴² SIMICSKÓ István: Az országvédelem és országmozgósítás szervezeti, hatásköri, irányítási rendszere minősített időszakokban (Történelmi korokon át napjaink hatályos jogi szabályozásáig): 2009.

- a mozgósítás a honvédelem elemeinek, valamint erőforrásainak különböző szintű aktivizálását jelenti a törvényben meghatározott minősített időszakok és a honi válságkezelési követelmények szerint.

A kockázatok/konfliktushelyzetek megoldásának/elhárításának egy jelentős része, nem igényel hagyományos értelemben vett katonai védelmet. Ezek a feladatok önálló feladatként is tervezhetők a Tartalékos Erőkre, békében és minősített időszakban egyaránt, *amennyiben erre a megfelelő felkészítést időben megkapták. Ezen logika mentén alakulhat ki egyfajta munkamegosztás, a haderő strukturális elemei között, – a haderő gerincét képező hivatásos és a tartalékos erők között – és e gondolkodás mentén optimalizálhatók a védelmi költségek is.*

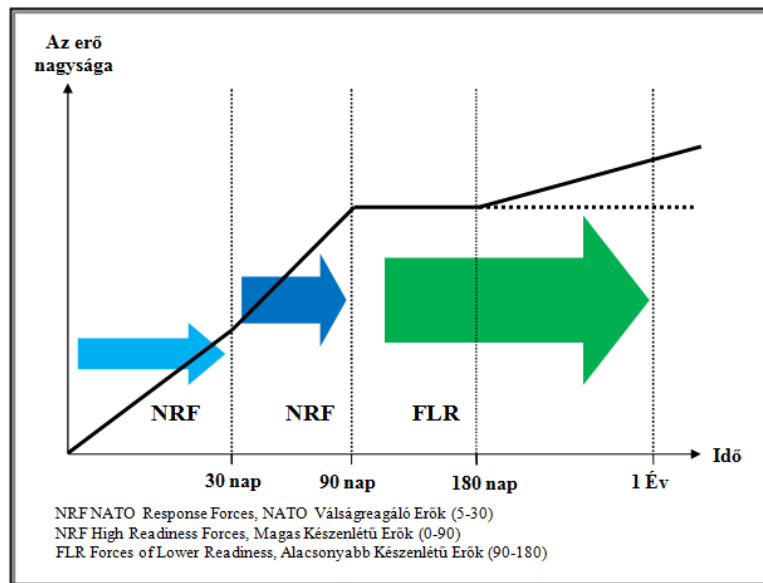
A Tartalékos Erők rendeltetése: a haderő strukturális elemeként erőforrásaival hozzájárulni az ország integrált védelmi rendszerének szükséges és fenntartható működtetéséhez béke és minősített időszakban. A szervezet rendeltetését feladatain keresztül tölti be.

3.2.2 A TARTALÉKOS ERŐK FUNKCIONÁLIS FELADATAI

A Tartalékos Erők feladatai tervezésének kiinduló pontjául a Magyar Honvédség jelenleg meghatározott feladatait és képességeit kell alapul venni.[43] Figyelembe véve a Magyar Honvédség béke hadrendjét, valamint jelenlegi képességeit, a feladatai közül számosat csak nagyon limitált intenzitású és időtartamú veszélyeztetettség esetén képes ellátni. A Nemzeti Katonai Stratégiában reális tervekkel és képességekkel szükséges alátámasztani a Magyar Honvédség alapfeladatának ellátására vonatkozó kinyilatkoztatásokat, amely szerint alapvetően szövetségi keretekben, de a szövetséges erők beérkezéséig önállóan kell ellátni. De mennyi is ez az időtartam? Természetesen, ha létezik is valamilyen szintű elvi válasz, az további kérdéseket generál, mert a vonatkozó NATO elvek szerint ez lehet *30 nap, vagy akár 1 év*, illetve az eddigi tapasztalatok alapján több is (*4. számú ábra*). A Tartalékos Erők fejlesztésével kapcsolatos anomáliákra adandó válaszoknál ez egy megkerülhetetlen szempont.

⁴³ A 2004. évi CV. Törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, 70.§, 1.

Az erők alkalmazása (dandár)



4. számú ábra

(Forrás: SZTERNÁK György, Válságkezelő műveletek (vázlatalbum) Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2006.)

Mint ahogy a világon egyetlen ország sem engedheti meg magának, hogy biztonságát kizárólagosan hivatásos haderejével garantálja, nyilvánvalóan a Magyar Honvédség esetében is vizsgálni kell, hogy melyek azok a feladatok, amelyeket nem célszerű hivatásos katonákkal végeztetni. Ebből következhet a haderőn belüli egyfajta munkamegosztás a Magyar Honvédség és a Tartalékos Erők között, valamint a védelmi szektor többi elemeivel való együttműködési feladatok tekintetében

A Tartalékos Erők feladat végrehajtását befolyásoló körülmények.

A feladatok végrehajtásának feltételeit alapvetően befolyásolja, hogy *béke*- vagy *minősített időszakban* kerülnek végrehajtásra. A béke időszakban esedékes feladatokra, állománykategória vonatkozásában, csak az önkéntes tartalékosokkal számolhatunk, azonban rögvest ide kívánkozik, hogy rendkívül sokat kell tenni annak érdekében, hogy ez a kategória megfelelő létszámot képviseljen. A jelenlegi helyzetben ugyanis a tartalékosok alacsony száma, nem csak a jelentkezők viszonylag alacsony szintű érdeklődésére utal, hanem arra is, hogy a jelenlegi rendszerben a honvédelmi vezetés nem határozta meg kellő konkrétsággal azokat a feladatokat, amelyeket a Tartalékos Erők, az önkéntes tartalékosok békében célszerűbben,

hatékonyabban, vagy gazdaságosabban tudnának ellátni, mint a reguláris erők. Ma a feladatok teljes spektrumát a meglévő állományra terhelték, a végrehajtás pedig több mint kétséges.

Úgy gondolom az önkéntes tartalékos szolgálat vállalásának lehetőségével minősített időszakban is, – a hadkötelezettség visszaállítása után is – számolni kell és lehet, (bár vannak a szakmában, akik ezt kategorikusan kizárják) mindenekelőtt azon személyek közül, akiknek a reguláris szolgálat vállalását a koruk, nemük miatt a jelenleg hatályos honvédelmi törvény nem teszi lehetővé. Az önkéntesség pedig igazán a hadkötelezettség bevezetése után teljesülhet ki és nyerheti el valós tartalmát. A honvédelemben történő személyes részvétel kérdésében osztom azok véleményét, akik azon alapelvet hangsúlyozzák, hogy, *minden felnőtt, cselekvőképes állampolgár képessége és lehetősége szerint vállalhasson részt a honvédelem feladataiból!*

A Tartalékos Erők alapfeladatainak kategorizálása céljuk és tartalmuk szerint

Hadkiegészítési feladatok

A hadkiegészítési rendszer magában foglalja a fegyveres erők személyi állományának, hadfelszerelésének és ellátásának, valamint egyéb anyagi szükségletei biztosításával kapcsolatos (hadkiegészítési módok, fajták, formák, ágak), továbbá a hadkiegészítő szervezetek és a hadkiegészítésre vonatkozó rendszabályok összességét. A hadkiegészítés gyakorlati megvalósítása terén, mind a hazai, mind pedig a külföldi gyakorlat szerint, különbséget tehetünk a béke- illetve a háborús szükségletek biztosítása között. Ennek megfelelően:

- a haderő békeidőszaki szükségleteinek kielégítésével kapcsolatos tevékenység a béke-kiegészítés;

- a haderő háborús szükségletei biztosításával kapcsolatos tevékenység, a háborús működésre való áttérés: a mozgósítás; a fegyveres küzdelem során bekövetkező veszteségek jellegétől függően a háborús kiegészítés, illetőleg a veszteségpótlás.

Úgy gondolom az alkalmazott terminológiát illetően, az utóbbi helyett indokolt lenne a *minősített időszakok szerint differenciált kiegészítésről* beszélni, hangsúlyozva azok egységét a béke-kiegészítéssel. A két tevékenység szerves kapcsolata

szükségessé teszi azok egységes rendszerként való felfogását és egységes irányítását a haderő valamennyi szintjén. Ezt indokolja többek között az is, hogy:

- a háborús (mozgósított) haderő megalakításának feltételeit már békében elő kell készíteni, s azt csak a béke-kiegészítés bázisán lehet végrehajtani,

- a mozgósított haderő kiegészítési szükségleteit a békehaderő képességei alapvetően befolyásolják,

- a béke-kiegészítés és mozgósítási tevékenység számos eltérő vonása ellenére is több közös tevékenységgel rendelkezik, amely egységes rendszerben jobban érvényesíthető (pl. a katonai alkalmasság elbírálása, bevonultatás, személyi nyilvántartás stb).

A hadkiegészítés feladatai eléggé komplex jellegűek, így azokat nem lehet egészében a Tartalékos Erőkre testálni, hiszen abban a teljes honvédelmi rendszer érintett, azonban a fejlesztésre kerülő szervezetnek ez egy fontos feladatát kell képeznie. Különösen a szervezet magját képező önkéntes tartalékos állományra jelentős feladat hárul a megelőző védelmi helyzethez, és a hadkötelezettség bevezetéséhez, valamint a védelmi igazgatás minősített időszakos működéséhez kapcsolódó feladatok végrehajtásában való közreműködés. Kiemelten ilyen tevékenységek:

- hadkiegészítési adminisztráció, adategyeztetési és alkalmassági protokoll lebonyolítása, kiképzetlen hadkötelesek alapkiképzésében való közreműködés, objektumok előkészítése a hadkötelesek fogadására;

- a kormányzat, a védelmi igazgatás és egyéb a minősített időszakos működésének biztosításában történő közreműködésben, a védelmi bizottságok munkájának támogatása;

- logisztikai támogatási feladatok végzése, anyagi-technikai eszközök fenntartása, eszközkarbantartás, technikai eszközök időszakos technikai kiszolgálása, felkészítése.

Az önkéntes haderő tartalékos (kiegészítési) szükségletét a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a következő három formában lehet biztosítani:

- békeidőszakban önkéntes tartalékos állomány;

- minősített időszakban – a hadkötelezettség visszaállítása után – kiképzett tartalékos állomány;

- minősített időszakban – a hadkötelezettség visszaállítása után – kiképzetlen potenciális tartalékos állomány, melynek felkészítését a visszaállítandó kiképzési rendszer biztosítja.[44]

Kritikus infrastruktúra védelme

Nemzetbiztonsági vonatkozásban először 1998-ban az USA elnöki irányelvekben találkozhatunk azzal a meghatározással, amely úgy összegzi a címben foglaltakat, hogy: mindazon fizikai vagy virtuális rendszerek és berendezések, amelyek olyan mértékben létfontosságúak az Amerikai Egyesült Államok számára, hogy azok korlátozása vagy megsemmisülése meggyengítő hatással lenne a nemzetbiztonságra és a nemzetgazdaság biztonságára, a közegészségre, közbiztonságra vagy ezek bármely kombinációjára. Hasonló megfogalmazással találkozhatunk a hazai szakirodalomban:

A nemzeti, szövetségi és uniós infrastruktúra azon létfontosságú elemei, melyek jelentős károsodása, üzemzavara vagy megsemmisülése súlyos következményekkel járna a nemzet vagy a nemzetek biztonságára, a gazdaságra, a környezetre és közegészségre, illetve az egyes kormányok, az állam hatékony működésére.”[45]

A fogalom egyszerű elemzéséből is levonható következtetés, hogy a kritikus infrastruktúra védelme nemzetbiztonsági szintű komplex védelmi szakfeladat, amelyből a Tartalékos Erőkre a képességeiknek megfelelő feladatok tervezhetők. Ezek közé sorolhatók az őrzés-védelmi, és biztosítási feladatok ellátása minősített időszakban a kormányzati, államigazgatási, energetikai, távközlési, közlekedési, élelmiszer és vízellátási, kiemelt ipari létesítmények, honvédelmi és rendvédelmi létesítmények infrastruktúrái.

⁴⁴ SZIGETI Lajos: *A hadkiegészítés rendszere*, Hadtudomány X. évfolyam, 3. szám, pp. 24-29

⁴⁵ KOVÁCS Ferenc: *A kritikus infrastruktúra elméleti alapjai*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. 2008.

Befogadó Nemzeti Támogatás

A XXI. század biztonságpolitikai környezetében már teljesen természetes a problémák kollektív megközelítése és szükségszerű az együttműködésre épülő feladatmegoldás. Európa válságmentes részeiben sem kivételes eset ma már a külföldi fegyveres erők más államban tartózkodása, amelynek egyik fő célja a NATO alapidokumentumaiban rögzített egyéni és kollektív védelmi feladatokra való felkészülés.

Az ilyen formában megnyilvánuló két- vagy többoldalú programok közös kiindulópontja, hogy feltételezik a küldő és a fogadó ország fegyveres erejének és szükség szerint más hatóságainak összehangolt, szoros együttműködését mind a tervezés és előkészítés, mind pedig a végrehajtás időszakában.[46]

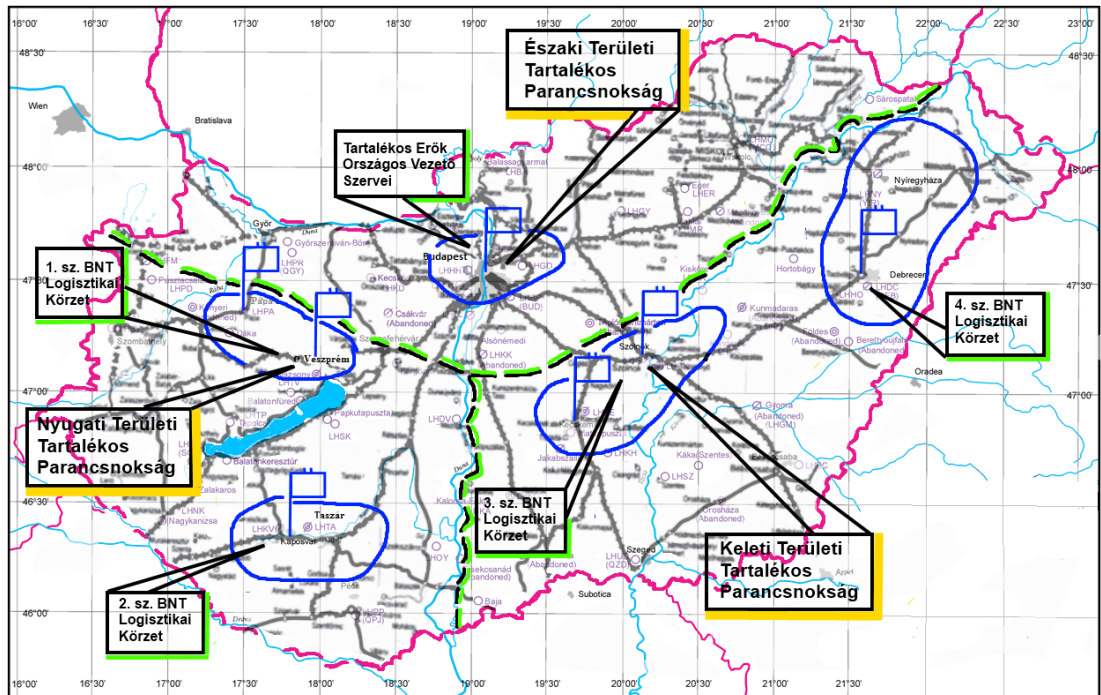
A Befogadó Nemzeti Támogatás: *egyezményeken alapuló kötelezettségvállalás, amelynek keretében a fogadó nemzet polgári, valamint katonai támogatást nyújt a területén diszlokáltatott, vagy átvonuló szövetséges erők és szervezetek részére, a működési feltételek megteremtése céljából.*

Mit jelent ez a gyakorlatban? A teljesség igénye nélkül címszavakban felsorolva: laktanyákat ahol el lehetne szállásolni őket, a kiépített üzemanyag ellátó helyeket, az előkészített szerződéseket, az élelmezésük biztosítására, megfelelő közúti és vasúti infrastruktúrát, kiépített híradó és informatikai vonalakat a csatlakozási pontokkal.

Jelentheti átadott, vagy megosztott repülőtereket fedezékekkel, ahol a repülő eszközöket oltalmazni lehetne, de olyan több ezer létszámú biztosító erőt is, amely adott esetben képes ezen erők fegyveres közelbiztosítására és oltalmazására. Erre azért van szükség, mert egy idegen ország katonaságának nincs szabad fegyverhasználati joga akkor, amikor nem áll harcban az ellenséggel. Az értekezés témája szempontjából ez az egyik leginkább releváns feladat, amely parancsoló szükségszerűséggel veti fel a megfelelő létszámú Tartalékos Erők kifejlesztését. Az 5. számú ábra elvi változatként szemlélteti a Befogadó Nemzeti Támogatásba bevonható infrastruktúrát, amelyek egyidejűleg a kritikus infrastruktúra kategóriájába tartozó védelmi feladatokat is generálnak.

⁴⁶ VARGA Attila: *A befogadó nemzeti támogatás aktuális jogi kérdései a NATO gyakorlat tervezés tükrében.* 2007.

Tartalékos Erők Befogadó Nemzeti Támogatás alkalmazási lehetőségei (elvi vázlat)



5. számú ábra

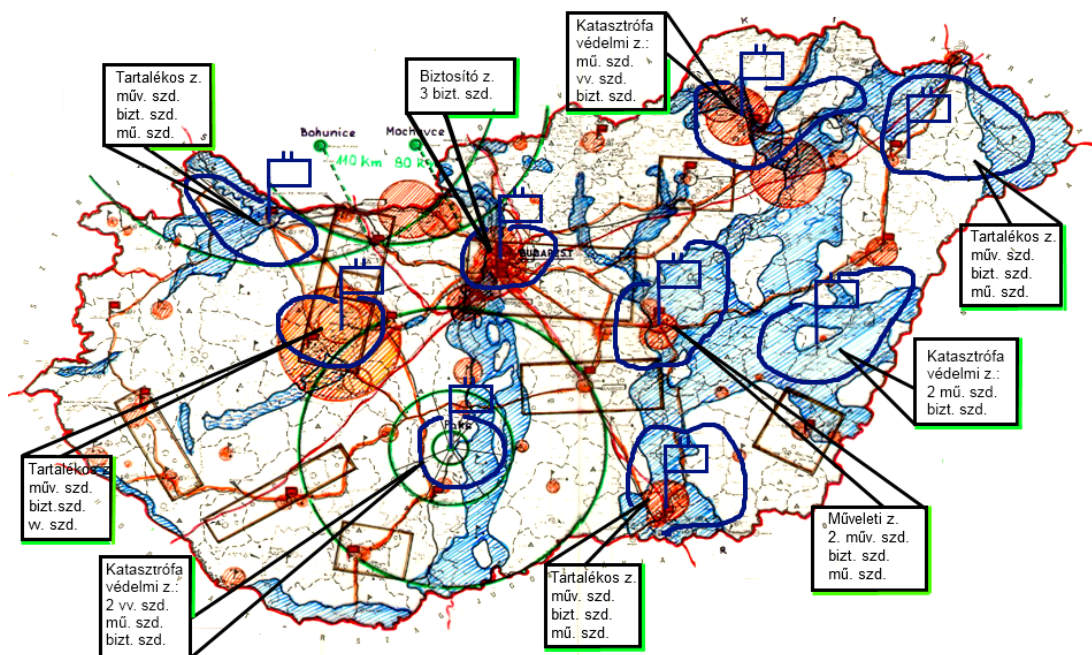
(Készítette: Szerző)

Közreműködés a katasztrófa védelemben (6. számú ábra)

Magyarország területe természetföldrajzi értelemben "mérsékelt veszélyes" a természeti jelenségek által keletkező veszélyek, katasztrófák tekintetében. A civilizációs katasztrófák szempontjából a legnagyobb figyelmet a különösen veszélyes ipari üzemekre, tevékenységekre, a veszélyes anyagok szállítására, illetve a természeti környezet állapotába való emberi beavatkozások következményeire kell fordítani. Nem hagyhatók figyelmen kívül az ország határain kívül keletkező, globális vagy regionális hatásokat okozó katasztrófák sem, sőt az elmúlt években külföldön végrehajtott terrorcselekmények hatásait sem zárhatjuk ki.

Tartalékos Erők alkalmazásának lehetőségei katasztrófák esetén

(elvi vázlat)



6. számú ábra

(Készítette: Szerző az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság helyzetértékelése alapján.)

A 2006. évi VIII. törvénnyel módosított 1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a személyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéstről az 1.§ kimondja:

A katasztrófák megelőzése és az ellenük való védekezés nemzeti ügy. Továbbá a törvény hangsúlyozza: "minden állampolgárnak, illetve személynek joga van arra, hogy megismerje a környezetében lévő katasztrófa veszélyt, elsajátítsa az irányadó védekezési szabályokat, továbbá joga és kötelessége, hogy közreműködjön a katasztrófavédelemben."

A törvénynek ez a része a honvédelmi törvényhez hasonló szellemiségben közelíti meg az állampolgárok jogait és kötelességeit, amiből nagyon egyértelműen következik, hogy a Tartalékos Erőknek számolni kell a védekezés feladataiban való közreműködésben, ahogy ez jelenleg a Magyar Honvédségnek is feladata.

A katasztrófák elleni védekezés irányítása a Kormány feladata. A Kormány a katasztrófavédelem érdekében megszervezi a katasztrófák elleni védekezés irányítását és a végrehajtás összehangolását, adminisztrációt működtet, amely végzi a tervezés kormány szintű feladatainak megvalósítását, a katasztrófák következményeinek

felszámolására való felkészülést, a megelőzés és a végrehajtás feladatainak tárcák közötti koordinációját.

A Kormány a veszélyhelyzet kihirdetését igénylő katasztrófa helyzetben, rendeletben kihirdeti a veszélyhelyzetet és dönt az ország egész területének vagy meghatározott részének katasztrófa sújtotta területté nyilvánításáról, a veszélyhelyzetet meghaladó méretű katasztrófa esetén kezdeményezi a szükségállapot kihirdetését.

A Magyar Honvédség katasztrófavédelmi feladatait a hatályos törvények szabályozzák, a katasztrófavédelmi törvény felsorolja a katasztrófavédelemben részt vevők körét, köztük a Magyar Honvédséget: „a védekezést és a következmények felszámolását... a Magyar Honvédség... bevonásával, illetve közreműködésével kell elhárítani.” A törvény meghatározza a Honvédelmi Miniszter és a honvédelmi ágazat feladatait (14.§, 53.§), melynek nyomán ez bekerült a honvédelemről szóló 2004. évi CV. törvénybe:[47]

A törvényi felhatalmazás alapján a Honvédelmi Minisztérium 23/2005. (VI. 16.) HM rendeletben szabályozta a Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszer működését, meghatározta a feladatra kijelölt vezetők feladatait.

A HKR szervezeti működését illetően felkészülés és a megelőzés időszakában a honvédelmi tárca feladatait a HM Tervezési és Koordinációs Főosztály szervezi. A területi védelmi irodák katasztrófavédelemmel kapcsolatos egyes feladatait a felkészülés, megelőzés és védekezés időszakában a HM Védelmi Hivatal koordinálja.

Megfelelő képességekkel rendelkező Tartalékos Erők létrehozása, egyrészt meghatározott feladatok átvételével tehermentesítheti a Magyar Honvédség állományát, másrészt a jelenlegihez képest többlet erőforrásokat biztosíthat a katasztrófák elleni védekezésben. Azonban bármennyire is szükséges és nemes cél – *nemzeti ügy* – szolgálatának szándékával valósul meg a tartalékosok pozicionálása ezekre a feladatokra, gondolni kell arra, hogy főként „bajmentes” időszakban ez hatásköri feszültségeket is generálhat. Több más oknál fogva is, de a Tartalékos Erők

⁴⁷ „70. § (1) A Honvédség feladatai: *h*) hozzájárulás a katasztrófavédelmi feladatok megoldásához 72. § (1) bekezdés szabályozza az igénybe vehető létszámkereteket és az időtartamot: „A 70. § (1) bekezdésének *(h)-(j)* pontjában meghatározott feladatok teljesítésére alárendelt szervezeteitől legfeljebb 100 fő 21 napi időtartamot meg nem haladó igénybevételéről a Honvéd Vezérkar főnöke, az ezt meghaladó létszámú vagy időtartamú igénybevételről a honvédelemért felelős miniszter dönt. A 3000 főt meghaladó igénybevételről a honvédelemért felelős miniszter - a döntéssel egyidejűleg - az Országgyűlést tájékoztatja.”

beemelése az országos katasztrófa védelmi rendszerbe, szükségessé teszi a katasztrófavédelmi törvény módosítását, sőt még ennek megtörténte esetén is megfelelő empátiával és mértékletességet kell tanúsítani a feladatokban való közreműködés igényének felvetésében, valamint újra szabályozásában a haderő és az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság viszonylatában. Mindenekelőtt reálisan fel kell mérni – és ezen a ponton is hangsúlyozni szeretném, az értekezés haderő szervezési elvek pontok alatt megfogalmazott követelményeket – a megalakítandó szervezet valós induló képességeit.

Érdemes ebből a szempontból áttekinteni a katasztrófák lehetséges típusait.

A veszélyhelyzetek felsorolása a polgári védelemről szóló 1996. évi XXXVII. Törvény 2.§(2) bekezdésében található. Eszerint a katasztrófák lehetséges típusai a következők:

- a) természeti (elemi) csapasokkal összefüggő (vizek áradása, rendkívüli időjárási helyzet, földrengés, stb.) katasztrófák;
- b.) nukleáris tevékenységgel összefüggő katasztrófák;
- c) ipari, vegyipari üzemekkel, anyagokkal összefüggő katasztrófák;
- d) veszélyhelyzeti szintet elérő környezetkárosodás, illetve közlekedési balesetek (legi, közúti, vasúti, vízi);
- e) human járványügyi katasztrófák;
- f) humanitárius segítségnyújtás tömeges méretű migráció esetén;

A különböző katasztrófahelyzetek eltérő létszámú, összetételű, felszerelésű és felkészültségű szervezetek tevékenységét igénylik.

A fenti katasztrófa típusok közül a Tartalékos Erők elsősorban természeti (elemi) csapasokkal összefüggő katasztrófák elhárításában vehetnek részt, akár a Magyar Honvédség alakulatainak személyi kiegészítéseként, vagy önállóan, a polgári életből bevont technika alkalmazásával. Különösen az árvízi védekezés jelölhető meg preferálandó feladatként, mivel Magyarországot több nagy vízhozamú folyó szeli át, ezért hazánk területéből mintegy 21 300 km² árvíztől veszélyeztetett.

További területvédelmi alapfeladatként jelölhető meg a humán járványügyi katasztrófák és a humanitárius segítségnyújtás tömeges méretű migráció esetén kialakuló helyzetek kezelése.

A többi katasztrófa típusok esetében a Tartalékos Erők a nagy létszámot igénylő terület ellenőrzési, járőrözési, zárási, őrzésvédelmi feladatokra kerülhetnek alkalmazásra. [48]

3.3 TARTALÉKOS ERŐK SZERVEZETI STRUKTÚRÁJA, VEZETÉSI RENDSZERE, DISZLOKÁCIÓJA

3.3.1 SZERVEZETI STRUKTÚRA

Az egyes nemzeti megközelítésekben alapvető eltérések léteznek a tartalékosok szervezeti felépítésének, mennyiségének, típusának, finanszírozásának, rendelkezésre állásának, kiképzésének, behívásának és használatának tekintetében. Szerepük és valószínű alkalmazásuk a jövőben várhatóan három feladattípusból – kollektív védelemből, konfliktus-megelőzésből és válságkezelésből, valamint a stabilitás kivetítéséből – fog következni.[49]

Ez adódik abból is, hogy a tartalékos személyi állomány és kötelek hatékony integrálása és kihasználása megnövelik a teljes haderők képességeit, és megfelelően illeszkednek a válságkezelési eszközök spektrumába. Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy békeidőben a tartalékosok költség-hatékony alternatívát képeznek a nagy létszámú reguláris erők fenntartásával szemben.

A feladatrendszer által meghatározott szervezeti struktúra kialakítása során fontos követelmény rendszer racionális és gazdaságos működtethetősége, ennek érdekében fel kell tárni és számba kell venni a teljes honvédelmi rendszer meglévő, illetve még meglévő, de kihasználatlan szervezeti és infrastrukturális elemeit. A Hvt. a szervezeti felépítésre a 73. §-ban utal.[50]

A Tartalékos Erők szervezeti struktúráját a Hvt. 70. § (1) bekezdésében rögzítettekkel (Magyar Honvédség feladatai) összhangban a hon védelme prioritása mellett kell kialakítani.

⁴⁸ SZOMBATI Zoltán, FÖLDI László: *Az MH katasztrófavédelmi feladatokra kijelölt erői, különös tekintettel az MH 93. Petőfi Sándor vegyvédelmi zászlóalj lehetőségeire.* 2008.

⁴⁹ NATO Katonai Bizottság MC 441/1 dokumentuma és a NATO tartalékosokra vonatkozó politikai irányelvei is adnak útmutatót. (2. számú függelék)

⁵⁰ 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről 73. § (1)

A struktúrát három szintre javasolom tervezni:

- az *Országos Koordinációs Szerv*, amely a stratégiai tervezés és irányítás színtere;

- a *Területi Tartalékos Parancsnokságok*, amelyek az alárendeltségébe tartozó – alkalmazási célok és igények alapján differenciált – szervezetek működéséhez szükséges feltételek folyamatos biztosításának koordinálását végzik,

- a *Zászlóalj (önálló századok)*, amelyek a végrehajtási szintet képviselik.

A központi vezetési szintet képviselő *Tartalékos Erők Országos Koordinációs szerve* a Honvédelmi Miniszter, vagy a Vezérkari Főnök alárendeltségében, azok szakterületeivel együttműködve és infrastruktúrájukra támaszkodva, irányítási feladatait a szervezetébe integrált *Koordinációs és Tervező Központtal, Műveleti és Kiképző Központtal* valamint a *Logisztikai és Támogató Központtal* látja el.

A Koordinációs szervezet az előzőekben felsorolt alárendeltségeinek szervezeti szintjére utaló központ elnevezés természetesen a teljes körű elemzések birtokában változhat, ugyanúgy, mint a koordinációs szervezet megnevezés is. A *Területi Tartalékos Parancsnokságok* az operatív tervezésen és irányításon kívül a különböző szakfeladatok végrehajtásának koordinálását végzik, együttműködve a haderő és a katonai közigazgatás, valamint a védelmi szféra különböző szerveivel.

A *Zászlóalj (önálló század) Parancsnokságok* az alárendeltségükbe tartozó alegységek vezetését végzik békében és minősített időszakban. Ezért a zászlóaljoknak a tervezett feladatokkal adekvát szervezeti képességekkel kell bírniuk, és ennek biztosítása differenciált felkészítést igényel. Különösen nagy kihívást jelent a csapatok kiegészítését biztosító tartalékosok kiképzése, akiknek komplex harcászati felkészültséggel kell rendelkezni. Ilyenek például a NATO-nak felajánlott erők.

A zászlóalj felépítése a feladatrendszerből adódó sajátosságokat tükrözne, ami azt jelentené, hogy szervezeti elemei különbözőek lennének, figyelembe véve a helyi igényeket és sajátosságokat.

A *biztosító alegységek* alaprendeltetése például a kritikus infrastruktúrák, az objektumok védelme, a Befogadó Nemzeti Támogatás biztosításának végrehajtása lenne, amelyek mellett a közlekedés és szállítás biztosítása is kiemelt helyet foglalna el.

A *speciális feladatokat ellátó alegységek* a reguláris erő szakfeladatai kiegészítése mellett ellátnának olyan feladatokat is, amelyek elsősorban az elhelyezési

körzetekben váratlanul adódnak, és gyors beavatkozást igényelnek. Ezek adódhatnak árvízi vészhelyzetekből, vegyi katasztrófákból, illetve a lakosság ellátásának biztosításából stb.

A műveleti alegységek alapvetően harci feladatokra készülnek, így békében és minősített időszakokban egyaránt felkészültek lennének a reguláris erők támogatására mind hazai környezetben, mind országhatáron kívül.

3.3.2 A SZERVEZETEK DISZLOKÁCIÓJA

A vezető szervek elhelyezését alapvetően a feladatrendszerük határozza meg, de mérlegelni szükséges a működési feltételek biztosításának költségeit és a társszervezetekkel való együttműködés feltételeit.

Az Országos vezető szerv elemei közül a Koordinációs és Tervező Központot a HM és a HVK szakmai szerveivel való szoros együttműködés, a vezetési infrastruktúra és egyéb már működő adminisztratív szolgáltatások racionális kihasználása érdekében a HM valamelyik objektumában célszerű elhelyezni. A műveleti, kiképzési és a logisztikai rendszert irányító központok decentralizált elhelyezése indokolt.

A Műveleti és Kiképző Központ elhelyezésénél figyelemmel kell lenni a zászlóaljok és a kiképző helyek diszlokációjára. A lehetőségek közül a már bezárt, vagy bezárásra tervezett objektumok, továbbá az alacsony kihasználtsággal működő oktatási-kiképzési intézmények jöhetnek szóba.

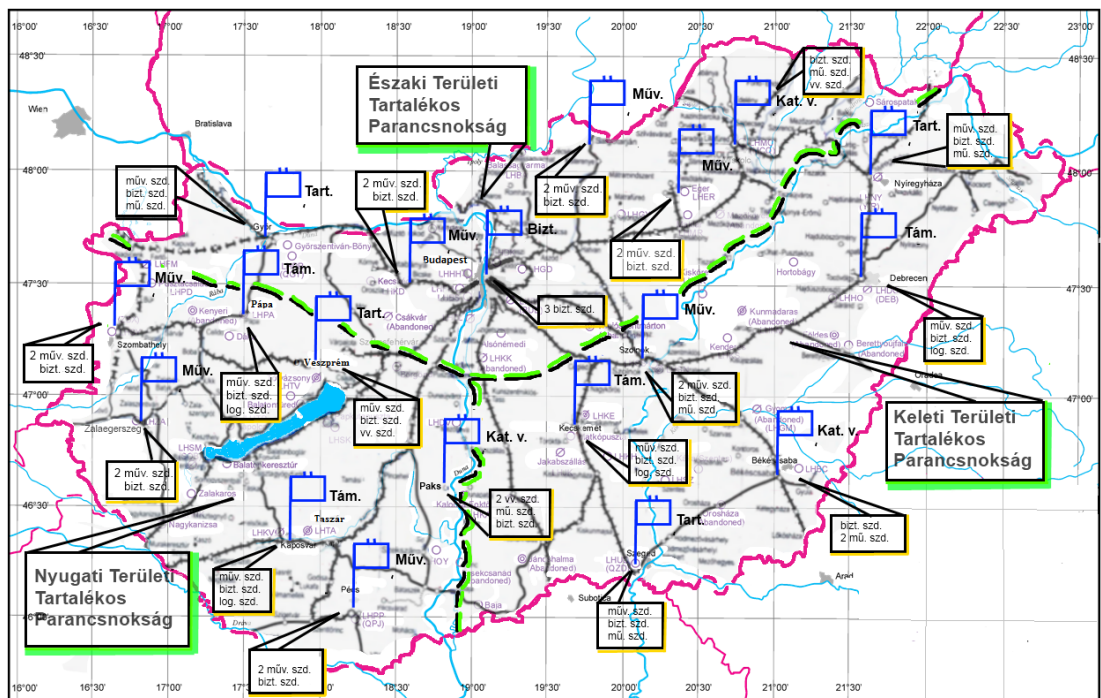
A Logisztikai Támogató Központ elhelyezésére – egy teljesen új megközelítésből vizsgálva – megfelelő feltételeket biztosíthat a HM háttér intézménye. A háttérintézmények bevonása a kiegészítő haderő működtetésébe újszerű gondolat, de nem előzmények nélküli, mivel már jelenleg is széleskörű támogatási feladatokat végeznek a haderő részére. A háttérintézmények látják el a katonai objektumok őrzés-védelmét, üzemeltetését, gyakorlatok biztosítását, logisztikai szállításokat, szállítmányok kísérését, védett objektumok üzemeltetését és biztosítását, tehát mindazon feladatokat, amelyeket a Tartalékos Erők struktúrájába tagolva is végezhetnek a tárca által biztosított források felhasználásával.

A Területi Tartalékos Parancsnokságokat földrajzilag arányos területi eloszlás szerint, és a feladatoktól függően a jelenlegi Hadkiegészítő Parancsnokságok objektumaiba célszerű telepíteni. Érdemes alaposan mérlegelni Budapesten egy önálló parancsnokság létrehozását is. A Zászlóalj és a Század Parancsnokságok

elhelyezésére a katonai objektumok és a Hadkiegészítő Parancsnokságok, valamint a meglévő egyéb objektumok, Toborzó Központok kínálnak megfelelő feltételeket (7. számú ábra)

Tartalékos Erők diszlokációja

(elvi vázlat)



7. számú ábra

(Készítette: Szerző)

3.3.3 A VEZETŐ ÉS VÉGREHAJTÓ SZERVEZETEK ÁLLOMÁNYA LÉTSZÁMA

A központi koordinálás szerve folyamatosan tervező-szerző munkát végez az állandó és a szükség szerint bevont tartalékos állománnyal. A feladatok miatt a betöltött státuszok aránya elérheti a 30-50%-ot, amelyeket hivatásos, nyugállományú, tartalékos tisztek, tiszthelyettesek, valamint közalkalmazottak töltenének be, azonban ez nem jelent újabb és nagyobb létszámot.

A területi parancsnokságok törzseit minimális állandó létszámmal (15-20%) a törzsparancsnok vezeti, és a további kiegészítést (85-80%-ot) tartalékosok alkotják. A parancsnok és a helyettese is lehet tartalékos. A Hadkiegészítő Parancsnokságokkal való szervezeti fuzionálás jelentős előnyökkel járna (kettős beosztások).

A zászlóalj parancsnokságokat 2-3 állandó státusszal, a zászlóaljparancsnok vagy törzsparancsnok vezetésével, és a zászlóalj feladatától, valamint összetételétől

függően meghatározott létszámú tartalékos kiegészítéssel a Hadkiegészítő Parancsnokságok, központok, Toborzó Központok szervezetébe célszerű betagolni.

A század parancsnokságok *teljesen tartalékos*, nyugállományú összetételűek, szükség szerint aktív raktárkezelőkkel.

A tiszti és a tiszthelyettesi állomány az MH aktív és tartalékos állományából biztosítható. Főként a szakalegységek állományának biztosítása érdekében jobban kell alapozni a konvertálható tudással rendelkező polgári szakemberekre és specialistákra.

A legénységi állományt a kezdetben katonai szolgálatot teljesítettekkel és volt szerződéses katonákkal, később a feladatokra célirányosan kiképzett önkéntesekkel lehet feltölteni.

A Tartalékos Erők létszámát, amely magában foglalja reguláris erőket kiegészítő, valamint a tartalékos alakulatokba beosztott állományt, csak a feladatrendszerének teljes kialakítása után lehet konkretizálni. A tervezett általános feladatok és a korábbi stratégiai tervezés adatai, valamint a finanszírozási szempontok figyelembevételével a szükséges és a vállalható létszám *15-20 ezer* főre tehető. A századok állománya a tapasztalati számvetési értékek alapján *100-150* főre tervezhető, és ebből következik a zászlóaljak *400-600* körüli létszáma.

Ez azt jelenti, hogy az ország minden része rendelkezne egy olyan jelentős erővel, amely lehetőséget biztosít a komplex és az adott földrajzi tér által igényelt speciális képességek kialakítására is. A Tartalékos Erők erőforrás igényével kapcsolatban feltétlenül tudatosítani szükséges az egész társadalomban, hogy a szervezet létrehozása reális védelmi igényeken alapszik, az ország és minden állampolgár biztonságának fokozása érdekében. Az ehhez szükséges erőforrások biztosítása összességében nem fogják növelni a komplex védelmi kiadásokat, mert nem alapjaiban új erőforrások képzéséről van szó, hanem a meglévők racionálisabb felhasználásáról, mivel a szervezet jelentősen hozzájárul a honvédelem jelenleg szétszórt és rossz hatékonysággal, vagy csak formálisan működő erőforrásainak egyesítéséhez.

A Tartalékos Erők Koordinációs szerve a Honvédelmi Miniszter (Vezérkari Főnök) közvetlen alárendeltségében végzi a struktúrájába tagolt parancsnokságokon keresztül a zászlóaljok és a központok irányítását és vezetését. Az irányítás, az állami és polgári szervekkel való együttműködés *irányelveit* a Kormány, *a vezetői hatás- és felelősségi köröket* a Honvédelmi Miniszter határozza meg.

3.4 A TARTALÉKOS ERŐK FELKÉSZÍTÉSE

A kiképzés személyi, technikai és infrastrukturális feltételeinek biztosítása a jelenlegi körülmények között a legnehezebben megoldható feladatok közé sorolható.

A személyi feltételek vonatkozásában a kiképzők és kiképzendők körének biztosítása egyaránt jelentős erőfeszítést igényel. A felmérések azt mutatják, hogy az önkéntes szolgálat legfőbb akadálya a munkahely elvesztésétől való félelem. Ezen alapvető ok miatt nem működik az időközben bevezetett önkéntes tartalékos szolgálat intézménye sem. Tényként kell elfogadni, hogy a rendszerváltással erőteljesen átalakult társadalmi és gazdasági környezetben, a piacgazdaság viszonyai között az állam adminisztratív eszközökkel a szolgálatot önként vállaló fiatalokat munkahelyükön nem tudja megvédeni.

A tapasztalatok arra ösztönöznek, hogy a tartalékos képzés rendszerének kialakítása során egyrészt kutatni kell azokat a módszereket, amelyek békeidőszakban a lehető legkisebb terhet és áldozatvállalást követelik a képzést önként vállalóktól, másrészt egy korrekt ösztönző rendszerrel kompenzálni kell erőfeszítésüket.

A Tartalékos Erők állományának képzésére szolgáló programváltozatok eldöntésekor, és azok kidolgozásakor három alaptetermináns jellemzőből kell kiindulni:

- a) Milyen feladatok végrehajtására akarjuk alkalmassá tenni a kiképzendő személyeket?
- b) Milyen az érintett személyek katonai előképzettsége?
- c) Milyen az érintett személyek polgári előképzettsége?

A személyi állomány felkészítésének feladatalapú differenciálása szerint két fő kategóriát különböztetünk meg:

- a Magyar Honvédség szervezeteinek kötelékében az állandó struktúra és állomány kiegészítésére, feladatainak támogatására, szükség szerinti helyettesítésére kiképzendő állomány,

- a Tartalékos Erők szervezeteinek kötelékében általános-és szakfeladatokra, valamint a területvédelmi alapfeladatokra felkészítendő állomány.

Az MH szervezeteinek kötelékében békeidőszakban csak az önkéntes tartalékosokkal számolhatunk, akik elsősorban a katonai végzettséggel nem rendelkezők köréből kerülhetnek ki, azonban számolni lehet katonai végzettséggel rendelkező szerződéses, vagy hivatásos állományból kivált személyekkel is. Ebbe a

kategóriába sorolható tartalékos állomány felkészítésére elég egyértelmű irányelvek kerültek megfogalmazásra a NATO szintjén is.

A felkészítésre vonatkozó követelmények tekintetében a NATO Katonai Bizottság MC 317/1 [51] és MC 441/1 számú határozatainak a NATO tartalékosokra vonatkozó irányelvei a mérvadók. NATO műveletek tartalékosok és tartalékos kötelékek általi támogatásának előfeltétele, hogy megfelelő kiképzést kapjanak. Ennek érdekében a nemzeti kiképzési rendszert úgy kell alakítani, hogy a tagországok olyan szinten képezzék ki a tartalékos erőiket, hogy a rendelkezésükre álló idő leteltével a nekik megfelelő reguláris erők szintjét is elérjék, és az alkalmazás előtti koncentrált kiképzés végrehajtása után átvehessék egyes NATO feladatok végrehajtását.

Mérlegelve az önkéntes tartalékos szolgálatból és a minősített időszakos hadkötelezettség alapján rendelkezésre álló tartalékosok felkészültségét, a Magyar Honvédség a fenti követelményeknek nem felel meg. A kiképzés területén a megfeleltetés érdekében elengedhetetlen az alábbiak végrehajtása, illetve figyelembe vétele.

A Magyar Honvédség kijelölt egységeinek bázisán létre lehet hozni a katonai végzettséggel rendelkező békeidőszaki önkéntes és minősített időszakos tartalékosok kiképzésének szervezeti feltételeit. El kell végezni a szakalapozó- és a szakkiképzési programok kidolgozását az új követelmények figyelembe vételével, valamint a részletes védelmi tervek, harcászati, szakharcászati foglalkozások terveinek átdolgozását.

A katonai előképzettséggel nem rendelkező békeidőszaki önkéntes és minősített időszakos tartalékosok kiképzésének biztosítására át kell dolgozni az alapkiképzési programokat. A békeidőszaki alapkiképzést metodikailag úgy kell korszerűsíteni, hogy a képzési célok és követelmények változatlanul hagyása mellett, a tényleges gyakorlati képzési idő megosztható legyen, és annak együttes időtartama ne haladja meg a 25 kiképzési napot. Az alapkiképzési programnak egységesnek kell lennie a Tartalékos Erők kötelékében területvédelmi alapfeladatokra felkészítésre kerülő állományéval.

A Tartalékos Erők szervezeteinek kötelékéhez tartozó állomány felkészítését a területvédelmi alapfeladatok ellátására teljesen új alapokra kell helyezni. A külföldi

⁵¹ A NATO Katonai Bizottság MC 317/1 határozatának III. fejezete (3. számú függelék)

tapasztalatok, és a témában lefolytatott vizsgálatok alapján a képzési forma tekintetében a katonai képzés követelményeivel összehangolt, a gyakorlati és a távoktatási módszereket meghatározott arányban egyesítő képzési forma alkalmazása jelenthet megoldást. A jelenlegi katonai kiképzés tematikus programjai is arányaiban tartalmaznak olyan ismereteket, amelyek korszerű multimédiás oktató programokkal kiválthatók, illetve alkalmazásukkal olyan szintű ismeretalapok képezhetők, amelyek birtokában lerövidíthető a megkerülhetetlen gyakorlati képzés időtartama és hatékonysága, valamint rugalmasan felépíthető a képzési folyamat időbeosztása.

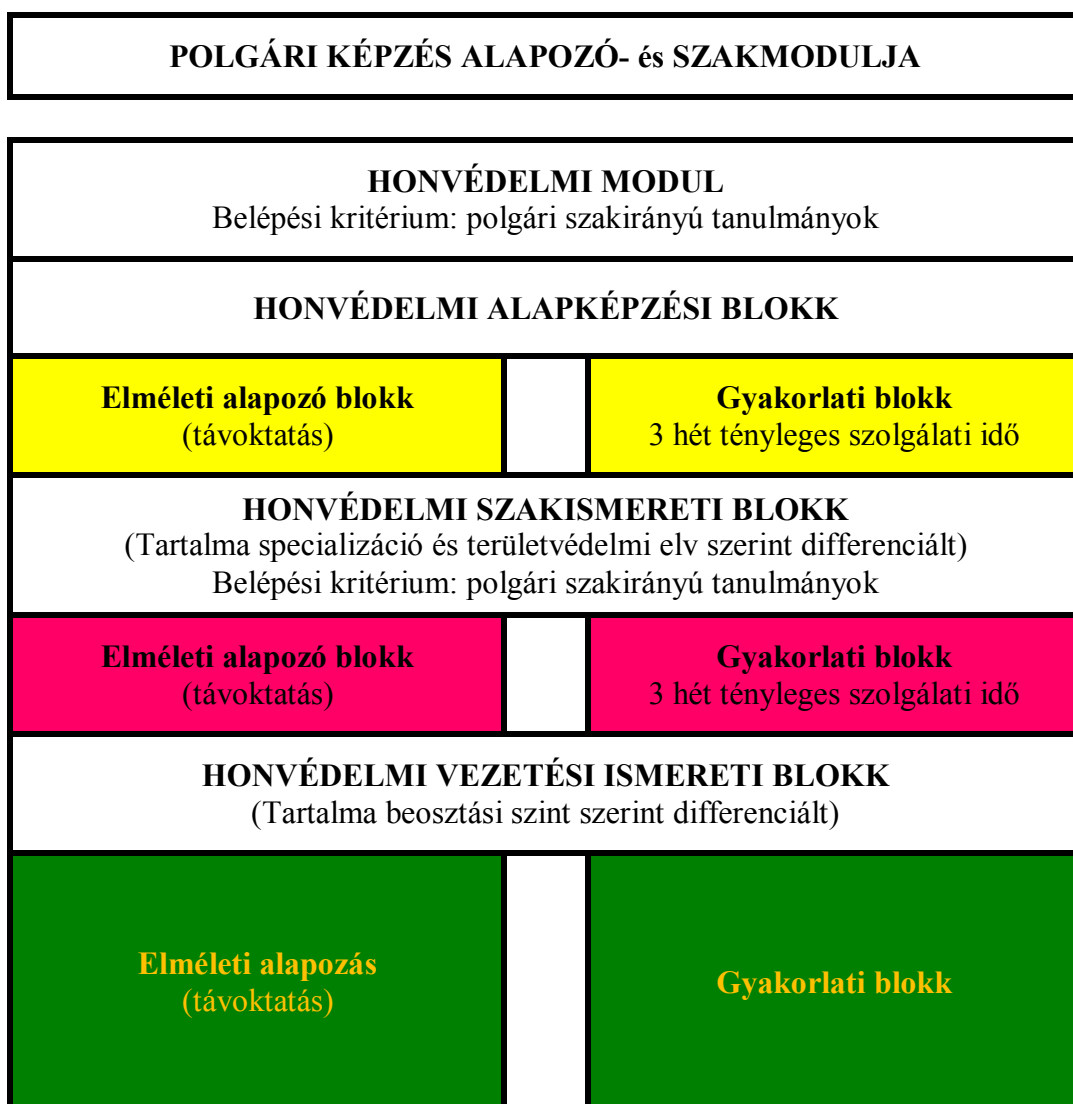
A katonai kiképzésben járatos szakemberek szerint a jelenleginél még egy hatékonyabb kiképzés esetén is, a hagyományos formájú kiképzéssel minimum három hónap idő szükséges az alapvető katonai ismeretek elsajátítására. Sőt, egy 2001-ben elvégzett felmérés alapján a megkérdezettek 64%-a úgy ítélte meg, hogy hat hónap alatt – ennyi volt a sorkatonai szolgálat időtartama – nem lehet megfelelően kiképezni a katonákat.

Naivitás lenne azt feltételezni, hogy ilyen tényleges időtartamú képzésre lenne elegendő önkéntes jelentkező. A távoktatás bevezetése esetén minimálisra csökkenthető a tényleges, (munkahelytől távoli) képzési idő, és ezzel a képzést vállalók egzisztenciális hátránya. Ha egyéb érv nem is szólna a távoktatás mellett, ez már önmagában is elég nyomós indoknak tekinthető, azonban ezen kívül van még egy hatalmas előnye a távoktatásnak, amelyre különösen a katonai oktatásban van szükség. Nevezetesen a követelmények egységes érvényesíthetősége, tartalmilag és minőségileg egyaránt. Főleg az utóbbi, a minőség biztosítás garanciája nő a távoktatásban, hiszen a kidolgozott programokban több és a legjobb szakemberek tudása ötvöződhet és juthat el minden érintetthez.

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen korábbi kutatómunka alapján – bizonyos korrekciókkal – adaptálható koncepció került kidolgozásra a Tartalékos Erők szervezeti és kiképzési feltételeinek előkészítésére. A koncepcionálisan és részében kidolgozott távoktatási projekt arra kínál megoldást, hogy az ország integrált biztonsági rendszerének részét képező területvédelmi szervezetekben legalább elégséges szinten kiképzett személyi tartalékok álljanak rendelkezésre.

Az eredeti koncepció elsősorban tartalékos tisztek képzésére irányult, célcsoportja a felsőoktatásban tanulók, azonban tanfolyam rendszerben más állomány kategóriák képzésére is alkalmazható. Az előzetes elgondolás alapján a képzés szerkezetét tekintve modul rendszerű. A modul rendszerű képzés hivatott biztosítani a

különböző blokkok választásán keresztül azt a tartalmi differenciálást, amelyet a reguláris haderő kiegészítési és a területvédelmi alapon szerveződő Tartalékos Erők igénye képez. Továbbá biztosítja annak a fontos elvi szempontnak az érvényesítését, amely szerint olyan tartalékos rendszert kell létrehozni, amely a képességek tekintetében beilleszthető a haderő többi strukturális elemébe, és meghatározott szervezeteivel önállóan is képes az ország védelmi képességeihez hozzájárulni. A képzés folyamat tervét illetően alapkiképzési és szakismereti modulra tagozódik. A modulrendszerű képzés elvi felépítését a mellékelt folyamatábra szemlélteti. (8. számú ábra)



8. számú ábra

(Készítette: Szerző, a Nemzetőrség helye, szerepe, feladata és kiképzésének formái a haderőreform tükrében szakmai konferencia anyaga alapján. 2001. 2. számú vázlat.)

Az alapkiképzési blokk azokat a katonai alapismereteket tartalmazza, amelyeket minden katonának rendfokozatra és specializációra való tekintet nélkül ismernie kell.

A **szakismereti blokkba** való belépés az alapkiképzési blokk teljesítése után lehetséges. A tantárgyi blokkok tartalma az önkéntes és (potenciális) tartalékos területvédelmi specializációja alapján differenciált. A távoktatási formában feldolgozandó modulokhoz a katonai kiképzés sajátos követelményeinek teljesítése érdekében átlagosan rövid, három hét időtartamú gyakorlati kiképzés tartozik.

KÖVETKEZTETÉS

Az értekezés előző fejezeteiben elvégzett elemzések bázisán levont következtetések, az aktuális hazai társadalmi viszonyok, Magyarország geopolitikai meghatározottságának opciói alapján, ezek szintéziseként a tartalékos rendszer fejlesztésére vonatkozólag három elvi követelményt definiáltam, amelyeket a rendszer előkészítési fázisában szükségesnek tartom érvényesíteni.

1. Reális védelmi szükségletek biztosításának elve
2. Rendszer orientált működés elve
3. Fenntartható működtetés biztosításának elve

A **reális védelmi szükségletek biztosításának elve** az elégséges és szükséges biztonság szintjének meghatározására irányul. Az elégséges és szükséges biztonság paramétereit szakszerű kockázatelemzéssel kell meghatározni.

Természetesen akkor, amikor az ország elégséges és szükséges biztonságának megteremtése a tét, belépnek bizonyos korlátozások. Azonban, mivel a források végesek, még ez sem jelenti azt, hogy nem kell vállalni kockázatot. Tehát az elégséges és szükséges biztonság szintjét eredendően is együtt kell értelmezni meghatározott kockázatokkal. Az alapkérdés mindig az, hogy milyen követelményei vannak a reális kockázatvállalás teljesítésének. Katonai vezetői tapasztalatom alapján az elvi választ az alábbiak szerint lehet definiálni.

***Reális kockázatvállalás:** a rendelkezésre álló erők és eszközök felhasználására irányuló döntés előkészítés és vezetői döntéshozatal része, amelynek keretében a kockázati tényezők mérlegelése alapján a vezető dönt a kompetenciájába tartozó erőforrásoknak az általános gyakorlattól eltérő feltételek közötti alkalmazásáról.*

Reális a kockázatvállalás mértéke akkor, ha a mérlegelés tárgyát képező kockázati tényezők kedvezőtlen alakulása esetére is van kompenzáló alternatíva.

A XXI. századi társadalmak biztonság igényének megfelelő szintű védelmi képességek létrehozása a különböző források volumene, vagy akár időigénye miatt is, csak hosszabb távon egymásra épülő feladatok végrehajtásán keresztül valósulhat meg, amely nem nélkülözheti a stratégiai szintű gondolkodást és tervezést. Ennek a gondolkodásnak és tervező munkának a minőségét olyan stratégiai dokumentumok tükrözik, mint az Országgyűlés által elfogadott biztonság- és védelempolitikai alapelvek, a Nemzeti Biztonsági Stratégia, a Nemzeti Katonai Stratégia.

A Nemzeti Biztonsági Stratégia (NBS) az állami hatalomgyakorlás más eszközeivel összhangban biztosítja a katonai képességek alkalmazásához nélkülözhetetlen általános stratégiai keretet, amelynek bázisán a Nemzeti Katonai Stratégia meghatározza a célokat és a képességi követelményeket.

Nagyon nehéz egzakt módszerekkel – például matematikai statisztikai módszerekkel – megválaszolni, hogy milyen szinten vannak a jelenlegi haderő képességek, mivel ezek a képességek nem önmagukért vannak, hanem csak a biztonsági kockázatok relációjában értelmezhetők, amelyek viszont napjainkra egyre kevésbé parametrizálhatók. Gondoljunk az aszimmetrikus hadviselés jellemzőire.

Úgy gondolom, ha nem is lehet teljesen egzakt módon kimutatni, hogy milyen mértékben indokolt fejleszteni a Tartalékos Erőket, de az optimális politikai döntés meghozatalához szükség van a szakemberek által végzett kockázat elemzésekre és tényeken alapuló számvetésekre.

Viszonyítási referencia pontnak a jelenleg is érvényben lévő biztonság- és védelempolitikai alapelvek elfogadásának éve, illetve releváns paraméterei tekinthetők, mivel az NBS-ben és az NKS-ben nevesített kockázatoknak és feladatoknak még mindig az a közös bázis dokumentuma. Természetesen a vizsgálat és főként a következtetések során nem hagyható figyelmen kívül a Magyar Honvédség akkori és jelenlegi állapota és feladatrendszere.

A tartalékos erők fejlesztése, okulva a Magyar Honvédség eddigi reform kísérleteiből, olyan nagyságrendű projekt, amelynek megtervezése nem nélkülözheti egy alapvetően szakmai tényezők bázisán alapuló **rendszermodell** megalkotását. A modell egyfajta leírását, beazonosíthatóságát adja a rendszernek. A rendszermodellben meg kell határozni a rendszer alkotóelemeit és jellemzőit, valamint részletesen fel kell tárni az egyes elemek, alrendszerek közötti kapcsolatokat. Meg kell nevezni azokat az

erőforrásokat, amelyeket a rendszer működése során fel fog használni, korrekten bemutatva az erőforrások megváltoztatásának hatásait.

Mindehhez egyértelműen meg kell határozni a rendszer működési célját. Konkrétan azt, hogy a Tartalékos Erők működtetése a Magyar Honvédség, vagy a honvédelem működési célrendszerének az alkotó elemének tekinthető-e.

A rendszerszemléletű működésre irányuló vizsgálatom alapján következtetésem, hogy a Tartalékos Erőknek a nemzeti haderő szervezeti rendszerébe, annak strukturális elemeként – mivel önálló stratégiai feladattal rendelkezik – a honvédelem működési rendszerébe kell tartoznia, és rendszer környezetét a Magyar Köztársaság integrált biztonsági környezete képezheti.

A XXI. században a stabilitás és biztonság megközelítésének mértéke is lényegesen befolyásolni fogja a fenntarthatóságot, amelyben jelen van a hadtudomány szerepe is, mivel a katonai programok még békeidőben is hatalmas erőforrásokat emésztnek fel. Ezért fontos, hogy racionálisan használjuk fel az erre biztosított erőforrásokat.

A haderő folyamatosan fenntartható működtetésének biztosítása megalapozott stratégiai tervezést és irányítói döntéseket, valamint konzekvens végrehajtást igényel, mert az ÁSZ jelentés alapján *„az egyensúlyi tartalékok felhasználására épülő hosszú távú stratégia veszélyes és tarthatatlan.”*

Vizsgálódásom alapján a Magyar Honvédségben az elmúlt tíz évben végrehajtott haderő fejlesztési tervekhez nem készültek a szakirodalomból beazonosítható, a haderőre adekvát szintű fenntarthatósági stratégiák.

A fenntartó státuszát a Magyar Köztársaság mindenkor Kormánya tölti be, megosztva hatáskörét az Országgyűléssel. A fenntartói státuszról következik, hogy a haderő fenntartható működtetésére vonatkozó stratégiák kidolgozása a Kormány feladata és kötelessége, amelynek egyik fontos dokumentuma a Nemzeti Katonai Stratégia.

Ezért szükséges kidolgozni és létrehozni egy egységes haderő struktúrát, amely arányos az ország teherbíró képességével és biztonságpolitikai környezetünk alacsony szintű fenyegetettségével, viszont reálisan számol a potenciális kockázatokkal, vagyis *elégés és szükséges szinten* szavatolja a nemzet biztonságát.

A kockázatok elhárításának egy jelentős része nem igényel hagyományos értelemben vett katonai védelmet. Megítélésem szerint ebben több feladat rendeltetése szerinti alapfeladatként tervezhető a Tartalékos Erők részére, békében és minősített

időszakban egyaránt, *amennyiben erre a megfelelő felkészítést időben megkapták. Ezen logika mentén alakulhat ki egyfajta munkamegosztás a haderő strukturális elemei között, – valamint a haderő gerincét képező hivatásos és a tartalékos erők között, – és e gondolkodás mentén optimalizálhatók a védelmi költségek is.*

A fenti feladatokhoz sorolom:

- a hadkiegészítési feladatokat;
- a kritikus infrastruktúra védelmét;
- a közreműködést a befogadó nemzeti támogatás feladataiban;
- a közreműködést a katasztrófa védelemben.

A feladatrendszer által meghatározott szervezeti struktúra kialakítása során fontos a rendszer racionális és gazdaságos működtethetőségének követelménye. Ennek érdekében fel kell tárni és számba kell venni a teljes honvédelmi rendszer meglévő, vagy még meglévő, de kihasználatlan szervezeti és infrastrukturális elemeit.

A struktúrát három szintre javaslom tervezni:

- az *Országos Koordinációs Szerv*, amely a stratégiai tervezés és irányítás színtere,
- a *Területi Tartalékos Parancsnokságok*, amelyek az alárendeltségébe tartozó – alkalmazási célok és igények alapján differenciált – szervezetek működéséhez szükséges feltételek folyamatos biztosításának koordinálását végzik,
- a *Zászlóalj* (önálló századok), amelyek a végrehajtási szintet képviselik.

A szervek diszlokációját alapvetően a területvédelem alapján leképezett feladatrendszerük határozza meg, de mérlegelni szükséges a működési feltételek biztosításának költségeit és a társszervezetekkel való együttműködés feltételeit.

A Tartalékos Erők létszámát, amely magában foglalja reguláris erőket kiegészítő, valamint a tartalékos alakulatokba beosztott állományt, csak a feladatrendszerének teljes kialakítása után lehet konkretizálni. A tervezett általános feladatok és a korábbi stratégiai tervezés adatai, valamint a finanszírozási szempontok figyelembevételével a szükséges és a vállalható létszám 15-20 ezer főre tehető.

A kiképzés személyi, technikai és infrastrukturális feltételeinek biztosítása a jelenlegi körülmények között a legnehezebben megoldható feladatok közé sorolhatók.

A felmérések azt mutatják, hogy az önkéntes szolgálat legfőbb akadálya a munkahely elvesztésétől való félelem. Ezen alapvető ok miatt nem működik az idő közben bevezetett önkéntes tartalékos szolgálat intézménye sem.

A tapasztalatok arra ösztönöznek, hogy a tartalékos képzés rendszerének kialakítása során egyrészt kutatni kell azokat a módszereket, amelyek békeidőszakban a lehető legkisebb terhet és áldozatvállalást követelik a képzést önként vállalóktól, másrészt egy korrekt ösztönző rendszerrel kompenzálni kell erőfeszítésüket.

A Tartalékos Erők állományának képzésére szolgáló program változatok eldöntésekor és azok kidolgozásakor három alaptetermináns jellemzőből kell kiindulni:

- a) Milyen feladatok végrehajtására akarjuk alkalmassá tenni a kiképzendő személyeket?
- b) Milyen az érintett személyek katonai előképzettsége?
- c) Milyen az érintett személyek polgári előképzettsége?

A Tartalékos Erők szervezeteinek kötelékéhez tartozó állomány felkészítését a területvédelmi alpfeladatok ellátása érdekében teljesen új alapokra kell helyezni. A külföldi tapasztalatok és a témában lefolytatott vizsgálatok alapján, a képzési forma tekintetében a katonai képzés követelményeivel összehangolt, a gyakorlati és a távoktatási módszereket meghatározott arányban egyesítő képzési forma alkalmazása jelenthet megoldást.

4. TARTALÉKOS ERŐK (TARTALÉKOS RENDSZER) MŰKÖDÉSÉHEZ SZÜKSÉGES FELTÉTELEK MEGTEREMTÉSÉNEK KIEMELT KÉRDÉSEI BÉKE ÉS MINŐSÍTETT IDŐSZAKBAN

4.1 TARTALÉKOS ERŐK (TARTALÉKOS RENDSZER) TÁRSADALMI ELFOGADOTTSÁGÁNAK BIZTOSÍTÁSA

4.1.1 ÖNKÉNTES TARTALÉKOS SZOLGÁLAT ELFOGADOTTSÁGA

A polgári demokráciákban évtizedekkel ezelőtt szembekerültek azzal a problémával, amely bennünket megkésve, alig több mint másfél évtizede ért el. A hadseregek környezete a társadalmi fejlődés következtében sok szempontból megváltozott, és ezekre a változásokra maguknak a hadseregeknek is több dimenzióban, köztük a foglalkoztatási feltételrendszerben is reagálniuk kellett.

A meglehetősen ellentmondásos fejlődési folyamat során napjainkra a polgári demokráciák hadseregei egyik oldalról virtuálisan tartják tradicionális elkülönülésüket, a valóságban viszont megfigyelhető, hogy a társadalom szerves alrendszerévé váltak, egyre szorosabban tagozódnak az adott társadalom közszolgálati rendszerébe.

A Magyar Haderő, ezen belül a Magyar Honvédség és a Tartalékos Erők önkéntes tartalékosainak tágabb környezetét a társadalom maga jelenti.

A haderő eredményes hosszú távú működése szempontjából fontos, hogy a katonák és környezete kapcsolata kiegyensúlyozott legyen, a társadalmi környezet olyan bemenetet biztosítson, amivel a haderő működését képes mozgásban tartani. Ezért cserébe a kimeneten olyan elemek megjelenését várja, amelyek a társadalmi elvárásoknak megfelelnek.

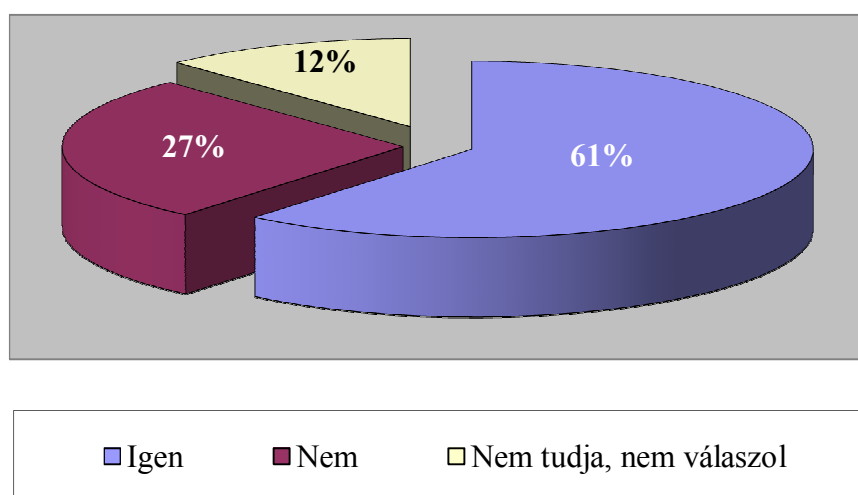
A Magyar Honvédség, mint az ország fegyveres védelmére hivatott nemzeti intézmény – jelenleg a Magyar Nemzeti Haderő még működő eleme – iránti lakossági bizalom indexe a rendszerváltozás óta folyamatosan magas volt, az ország bízott a katonák elhivatottságában és magasra értékelte szakmai ismereteit. A bizalmat erősítette a honvédség pozitív politikai megítélése, amely az 1956-os forradalom és szabadságharc, valamint a 1989. évi rendszerváltás során tanúsított nemzethű magatartásán alapult.

Ugyanakkor a sorkatonaság intézményét ért bírálatok – amelyek részben jogosak voltak, másrészt viszont bizonyos politikai elit érdekeit szolgálták – már az egész haderő presztízsét veszélyeztették. Ezért 2004-ben az önkéntes haderőre történő áttérés – a politikai „haszonszerzés” mellett – a társadalmi támogatottság megszilárdítását, a lakosság bizalmának megőrzését, a nemzetközi szerepvállalással való lakossági egyetértés szinten tartását, a katonai pálya presztízsének és szakmaiságának emelését, valamint a munkavállalói és (szolgálatvállalási) hajlandóság növelését szolgálta.

A honvédelmi tárca megbízásából a Szonda Ipsos személyes megkérdezésem alapuló közvélemény-kutatást hajtott végre, 3000 fős reprezentatív minta vizsgálatával 2007 végén a Magyar Honvédség megítéléséről, a potenciális biztonsági kockázatokról, valamint a katonai presztízsről. Ennek eredménye alapján megállapítható, hogy a társadalom többsége általánosságban támogatja az önkéntes tartalékos szolgálati rendszer fenntartását (9. számú ábra).

Véleménye szerint szükség van-e arra, hogy a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses katonáinak feladatellátását önkéntesek, tartalékos állományban lévők támogassák

Véleménye szerint szükség van-e az önkéntesekre?



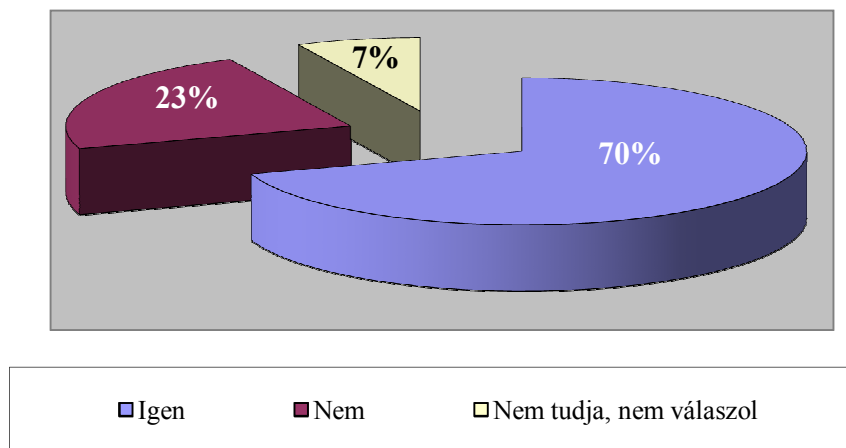
9. számú ábra

(Forrás: Honvédelmi Minisztériumi jelentés a Magyar Honvédség önkéntes Tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról, 2008, p. 21.)

A 61%-os támogatottság rendkívül jónak mondható, amely valóban kedvező alapot szolgáltathatott volna e szolgálati rendszer bevezetésének sikeréhez.

A Szonda Ipsos 2008. szeptember 15-én telefonos megkérdezéssel zajló közvélemény-kutatást készített 1000 személy körében, az önkéntes tartalékos katonai szolgálattal kapcsolatban. A válaszadók abszolút többsége (70%) szerint szükség van az önkéntes tartalékos szolgálati rendszerre, és csak 23% szerint felesleges a szolgálat. A válaszadók 7%-a nem tudta, vagy nem akarta eldönteni, hogy van-e létjogosultsága ennek a szolgálati formának a honvédségen belül (10. számú ábra).

Véleménye szerint szükség van-e az önkéntesekre?



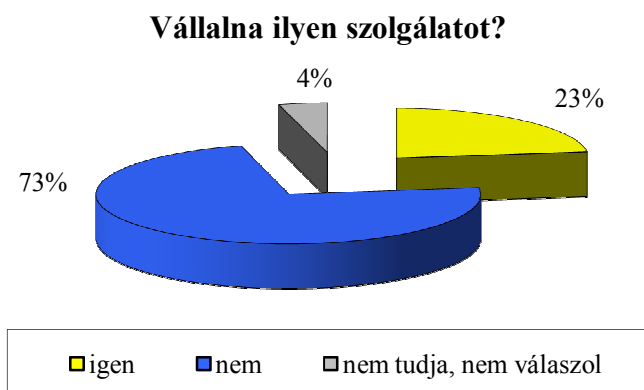
10. számú ábra

(Forrás: Szonda Ipsos, kutatási jelentés az Önkéntes Tartalékos Rendszerről készült lakossági közvélemény-kutatásról, 2008, p. 9.)

A fentiekből levonható az a következtetés, hogy az utóbbi években szignifikánsan nőtt az önkéntes tartalékos rendszer fenntartásának társadalmi igénye, amelyhez valószínűsíthetően hozzájárult a téma médiaszereplésének fokozódása is az elmúlt időszakban.

Így az egy évvel későbbi közvélemény-kutatás azt bizonyítja, hogy a társadalom nagyobb többségének bizalma csak erősödött az önkéntes tartalékos katonai szolgálat iránt, elviekben támogatja azt, tehát a létjogosultsága egyértelműen bizonyított. A személyes szolgálatvállalási hajlandóság tekintetében valamivel kedvezőtlenebb az arány. A válaszadók kevesebb, mint negyede, mindössze 23%-a

vállalna elvben ilyen szolgálatot, míg 73%-a egyértelműen elutasította azt (11. számú ábra).



11. számú ábra

(Forrás: Szonda Ipsos, kutatási jelentés az Önkéntes Tartalékos Rendszerről készült lakossági közvélemény-kutatásról, 2008, p. 11.)

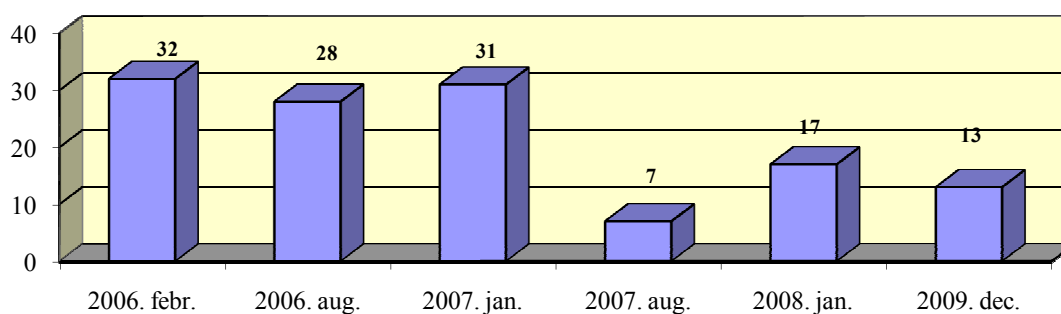
Megvizsgálva az előbbi válaszok miértjét arra következtethetünk, hogy a probléma nem magával az önkéntes tartalékos szolgálattal van elsősorban, hanem annak bevezetési körülményeivel. Akik ismerték ezt a fajta szolgálatot, szinte csak a televízióból tájékozódtak. A magyar társadalom nagy része (70%) szerint szükséges az önkéntes tartalékos rendszerre, de csak 23% vállalna önkéntes katonai szolgálatot.

Akik vállalnák az önkéntesi szolgálatot, szinte kivétel nélkül (91%) említették a hazaszeretetet, mint ösztönző tényezőt. Fontos motiváció még az anyagiak (68%) és a kalandvágy (61%), a sorkatonai szolgálat után viszont már kevesebben nosztalgiáznak (a férfiak 41%-a). Az önkéntes katonai szolgálatot nem vállalók kétharmada (66%) egyszerűen nem vágyik katonai feladatokra. Fontos érv még az is az önkéntes tartalékos rendszer ellen, hogy a kérdezett munkahelyén gondot okozna az ilyen fajta elfoglaltság (58%), illetve a hölgyek között az, hogy nem a nők dolga a katonáskodás (50%). Azok nagy részének (63%), akik vállalnának önkéntesi feladatokat, nem okozna gondot, ha ideiglenesen el kellene hagyniuk az otthonukat. Legszívesebben a katasztrófavédelmi feladatokat (83%) és a gépjármű vezetését (79%) vállalnák. A legnépszerűtlenebb a külföldi misszió, de még ezt is minden második válaszadó elvállalná (50%).

A válaszadók három, nagyjából egyforma csoportba sorolhatók aszerint, hogy a fizetésen túl milyen elismerést tartanának a legcélszerűbbnek az önkéntesi

szolgálatot teljesítők számára. Nagyjából ugyanannyian mondták az elismerő oklevelet, az anyagiakat és az egyéb, nem közvetlen pénzügyi juttatást. A válaszadók legnagyobb csoportja (67%) szerint a munkaadók nem tennék lehetővé, hogy az alkalmazottjaik önkéntesi feladatokat vállaljanak. De azzal is egyetért a többség (76%), hogy az államnak mégis támogatnia kell az önkéntes katonai szolgálatot. Az önkéntes tartalékosok létszámának alakulása 12. számú ábra

Az önkéntes tartalékosok létszámának alakulása



12. számú ábra

(Forrás: Honvédelmi Minisztériumi jelentés a Magyar Honvédség önkéntes Tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról, 2008, p 17.)

Az előzőekben ismertetett szociológiai vizsgálatok az állampolgárok személyes részvételi hajlandóságának alacsony szintjét mutatják, pedig a honvédelem ügyének szolgálata adott esetben nem csupán érzelmi azonosulást jelent a haza sorsával, hanem aktív cselekvő készséget is feltételez. A legteljesebb mértékben egyet lehet érteni a honvédelem közelmúltban megfogalmazott definíciójával, azaz „*a honvédelem a haza sorsáért viselt közös felelősségen és cselekvésen alapuló nemzeti ügy, amelyet a hon minden polgárának alkotmányos joga és erkölcsi kötelessége szolgálni*”.^[52]

A felkészítés alapelve, hogy a tartalékosok felválthatnak az ugyanazon feladatot ellátó hivatásos (élethivatásos, szerződéses) állományúakat, vagy megerősíthetnek velük az aktív alegységeket. A tartalékos alegységek helyettesíthetik,

⁵² SIMICSKÓ István: *Az országvédelem és országmozgósítás szervezeti, hatásköri, irányítási rendszere minősített időszakokban (Történelmi korokon át napjaink jogi szabályozásáig)*, 2009.

megegerősíthetik az aktív katonai szervezeteket, vagy kiegészíthetik a kötelék szintű erőket NATO feladatok végrehajtásakor, de csak abban az esetben, ha elérték a megfelelő készenléti szintet, vagyis képesek a kapott feladataikat végrehajtani a rendelkezésükre álló készenléti időn belül.

Különösen felfokozott érdeklődés kísérte a sorkötelezettség megszüntetését és az önkéntes haderő létrehozását. A kutatások döntően e két összefüggő szempont anomáliáit voltak hivatottak megválaszolni. A sorkötelezettség 2004. november 3-tól történő megszüntetése vízválasztónak minősül az előző kérdésekben is. Egyrészt alábbhagyott az emberek érdeklődése, másrészt a tudomány, a szakma oldaláról a figyelem szűken az önkéntesnek nevezett hivatásos haderő működtetésére irányult, megválaszolatlanul hagyva az alapkérdést: hogyan fog működni a honvédelem rendszere a megváltozott feltételek között? Hogyan biztosítható például az önkéntes haderő tartalékos szükséglete?

Az önkéntes tartalékos „kapocs” a haderő és a társadalom között. Az önkéntes tartalékos a haderőben betöltött fontos szerepén túl jelentőséggel bír a civil környezetében is. Ez a kapocs, híd szerep a haderő és a civil társadalom közötti kommunikáció egyik lehetséges és igen működőképes formája. A tartalékos képes közvetíteni a haderő üzeneteit a családjá, rokonsága, szomszédjai és munkatársai útján. Viszont – ami főleg a teljesen önkéntes haderő esetében különösen fontos – képes visszafelé is vinni a civil környezet véleményét a haderő számára. Magam részéről nagyon fontosnak tartom, hogy a híd szerep szervezett formában kerüljön megvalósításra. Ez a szervezeti keret lehet a Magyar Tartalékos Szövetség (MATASZ), amely jelenleg is működik, de az ilyen irányú tevékenysége, munkájának hatékonysága kívánnivalókat hagy maga után, amely nem biztos, hogy csak a saját működési hiányosságaiból ered.

A Magyar Tartalékosok Szövetsége (MATASZ) a Magyar Köztársaság Alkotmánya és az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény alapján – a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség tényleges állományú, nyugállományú és tartalékos állományú tagjainak, valamint a Magyar Köztársaság állampolgárainak legaktívabb, a honvédelem ügyét egy életre magukénak vallók közreműködésével és szerepvállalásával – 2001 júniusában alakult. A megalakítást a NATO felkérésére a Honvédelmi Minisztérium kezdeményezte azzal a céllal, hogy a nemzetközi tartalékos szervezetekben a magyar tartalékosokat is egy civil (NGO) szervezet képviselhesse. A Honvédelmi Minisztérium által kiadott felhatalmazás

alapján már 2001. nyarától az egyesület a hivatalos képviselője a Magyar Köztársaság tartalékosainak a NATO tagállamok és a Partner-országok (PFP) hasonló, nemzeti civil Kormányzaton Kívül Álló (NGO) szervezeteiben.

4.1.2 HONVÉDELMI NEVELÉS

A hon védelme áldozatot jelent a közösség és az egyén részéről egyaránt. Ennek felvállalása magas hazafias erkölcsi elkötelezettséget igényel, melyet nemzeti érdek tudatosan kinevelni és fenntartani. Különösen fontos az ilyen irányú érzület erősítése korunkban, mikor a globalizáció és a kozmopolitizmus mind erőteljesebben terjeszkedik a nemzeti érdekek, értékek rovására. A honvédelmi nevelés első és legfontosabb színterének a családot és az iskolát kell tekinteni, amelyek hatásrendszerükben kölcsönösen erősítik, vagy éppen kiegészítik egymást.

Sok más nevelési szintér között ez az, amely napjainkban még az ezzel a területtel foglalkozók gondolatától is sokszor távol esik. Az iskolai lehetőségek feltérképezése különösen fontos a honvédelmi nevelés céljainak, feladatainak integrálására az iskolai nevelés-oktatás közös értékeinek és céljainak rendszerébe annak hangsúlyozásával, hogy ez a tevékenység csak is korunk és társadalmunk szellemiségével összhangban végezhető.

A demokratikus berendezkedésű országok – köztük Magyarország – nevelési filozófiájában a honvédelmi nevelésnek a nemzeti és egyetemes értékek védelmére, a személyiség társadalmi érdekű fejlesztésére kell irányulnia, vagyis ki kell művelni a nevelés adekvát tartalmát, helyes módszereit és arányait. A magyar oktatásban bizonyos korrekciókkal támogatásra alkalmas kezdeményezésnek tekinthető, hogy a középiskolákban a katonai alapismeretek felkerültek a választható érettségi tantárgyak listájára.

A hadkötelezettség megszüntetése óta az állampolgárok honvédelmi ismeretei jelentősen csökkentek, a lakosság egyre nagyobb hányada semmilyen ismerettel nem rendelkezik a haza védelméről. Ez a tény azt a veszélyt hordozza magában, hogy minősített időszakban hazánk – amely honvédelmét békében az önkéntesség elvére alapozza – hadkötelesei nem rendelkeznek majd ismeretekkel az őket terhelő kötelezettségekről, illetve a nem hadköteles korúak, a gazdálkodó szervezetek és a társadalom többi tagja nem fogja ismerni a Hvt. alapján fennálló jogait és kötelezettségeit. Ez szélsőséges esetben az ország fennmaradásának esélyeit is csökkentheti, de megelőző védelmi helyzetben, optimális esetben is lelassítja az

általános hadkötelezettség bevezethetőségét, amely az ország védelmi képességeire közvetlen hatást gyakorol. Előrelépésnek tekinthető az a kormányzati szintű egyetértés, hogy az állampolgárok honvédelmi ismereteinek szélesítése és az önkéntes tartalékos szolgálatot vállalók számának növelése érdekében szükség van a honvédelmi ismeretek bővítését célzó programok kidolgozására, amelynek a lényege, hogy az alapfokú oktatástól a felsőszintű képzésig az oktatási tematikában minden szinten megjelenjenek a haza védelmével, a Magyar Nemzeti Haderővel (a Magyar Honvédséggel, a Tartalékos Erőssel) és a kapcsolódó alkotmányjogi környezettel kapcsolatos ismeretek.

A kidolgozandó program egyes elemei az alapfokú oktatásban több tantárgy tematikájába is beilleszthetők, középiskolai szinten pedig emellett a már önálló tantárgyként létező katonai alapismeret oktatásának kiterjesztésével is megvalósíthatók. Mindemellett a Kormány által elfogadott előterjesztés alapján meg kell vizsgálni a nem katonai felsőoktatási intézmények vonatkozásában is a kapcsolódó ismeretek oktatásának szélesítését. Ami az elvi, szemléletbeli kérdést illeti: a honvédelmi nevelés és a katonai alapismeretek közé nem lehet egyenlőségjelet tenni.

Szükségesnek látom nyomatékosan hangsúlyozni, hogy az iskolákban nem katonai nevelést, hanem honvédelmi nevelést – és azt is kizárólag indirekt módszerekkel – szabad folytatni. „Katonai ismereteket” direkt módszerekkel bevinni a gyerekek közé rossz pedagógiai lépésnek gondolom, mert nem egyfajta militáns szemléletet, hanem a haza sorsáért és mindannyiunk biztonságáért viselt közös felelősséget kell erősíteni. A szűken értelmezett katonai ismeretek helyett korszerű, érdekes és a tanulók számára más területen is hasznosítható tananyagot kell biztosítani. Például juttassunk el az iskolákba korszerű multimédiás oktatóprogramokat, olyan témájúakat, amelyek illeszthetők más iskolai tárgyak programjaihoz is, javítva ezzel egyben az iskolák metodikai eszköztárát. Ilyen kapcsolódási pont lehet a haderőben „Egészségügyi ismeretek” néven, az általános- és középiskolák tantervébe a közelmúltban bevezetett „Egészségtan” tantárgy.

A *Nemzeti alaptanterv* is több oldal terjedelemben [53] kiemelt feladatnak tekinti a földrajzi–környezeti gondolkodás fejlesztését támogató digitális tananyagok

⁵³ Nemzeti alaptanterv, 2003. p. 81–87.

használatát. A hadseregben használt korszerű szimulációs terepmodellező programok kiváló lehetőségeket kínálnak az együttműködésre, de vannak lehetőségek a fizika, a kémia vagy a sport területén is. A Magyar Honvédség rendelkezik ilyen oktatóprogramokkal, amelyek akár távoktatási formában is alkalmazhatók lennének a honvédelem védjegyével ellátva.

4.2 TARTALÉKOS RENDSZER FEJLESZTÉSÉHEZ ÉS MŰKÖDÉSÉHEZ ALAPUL SZOLGÁLÓ SZABÁLYZÓK BÉKE ÉS MINŐSÍTETT IDŐSZAKBAN

4.2.1 A FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ ALKOTMÁNYOSSÁGI MEGALAPOZOTTSÁGA ÉS PARLAMENTI KONSZENZUSA

Az 1990-ben elkezdődött rendszerváltás folyamatának fontos eredménye a jogállamiság kereteinek megalkotása. A jogállamban jogszabályok rögzítik az állampolgárok, az állami szervek, a civil és gazdasági szervezetek jogait és kötelezettségeit. Magyarország védelmét is törvényi keretek szabályozzák: elsőként az *Alkotmány, azaz az 1949. évi XX. törvény*, az 1998-ban elfogadott Magyar Köztársaság *biztonság- és védelempolitikai alapelvei*, majd a *2004. évi CV. honvédelmi törvény*. Továbbá Magyar Honvédség hosszú távú fejlesztésének irányairól szóló országgyűlési határozatok a Magyar Honvédség létszámáról és belső állomány arányairól, az új haditechnikai eszközök beszerzéséről, valamint a katonák jogállását szabályozó jogszabályok rendszere írja körül a honvédelem és a Magyar Honvédség működését.

Honvédelmünknek van egy *békeidőszaki* és az ettől eltérő, úgynevezett *minősített időszaki szabályrendszer*.

A Magyar Köztársaság Alkotmánya nevesíti a kihirdethető minősített időszakokat, amelyeket részletesen a honvédelmi, illetve más törvények – például a *katasztrófatörvény* [54] – tartalmazzák.

⁵⁴ *1999. évi LXXIV. törvény: A katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről*

A magyar jogi szabályozás 4 + 1 minősített időszakot különböztet meg:
(9. számú táblázat)



9. számú táblázat

(Készítette: Szerző)

A békeidőszaki, védelmi természetű jogszabályok, illetve azok rendszere nem tér el lényegesen az állami élet más területét szabályozó, azt rendszerbe foglaló szabályoktól. Egy jogállamban a jogforrási hierarchia főszabályát figyelembe véve a védelemre és az állami élet más területeire is a legfontosabb alapszabályokat, alaptörvényeket, a legmagasabb szintű jogszabályokat az Alkotmány rögzíti.

Alkotmányunk honvédelemre vonatkozó rendelkezései lehetővé teszik, hogy bizonyos helyzetekben – az ország függetlenségét veszélyeztető külső fegyveres fenyegetettség, vagy az alkotmányos társadalmi rend veszélyeztetettsége esetén – az állami élet más tevékenységét körülhatároló szabályoktól eltérő rendelkezéseket állapítson meg. A honvédelem jelentőségét jól érzékelteti az a tény, hogy hatályos Alkotmányunk összesen tizennégy fejezetéből hatban szerepel valamilyen formában a haza védelmének az ügye. Az Alkotmány a magyar állampolgárokra nézve ugyanakkor mindössze három kötelezettséget állapít meg, melyek:

- a) a haza védelme minden magyar állampolgárnak kötelessége (70/H. §),
- b) a szülők kötelesek kiskorú gyermekük taníttatásáról gondoskodni (70/J. §),
- c) a közterhekhez való hozzájárulási kötelezettség (70/I. §).

4.2.2 A TARTALÉKOS RENDSZER FEJLESZTÉSÉNEK ÉS MŰKÖDÉSÉNEK TÖRVÉNYI ALAPSZABÁLYZÓI ÉS MEGVALÓSULÁSUK ANOMÁLIÁI

2005. január 1-jétől hatályos az önkéntes haderőre történő áttérés jogszabályi alapját megteremtő, a Honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló *2004. évi CV. törvény* (Hvt.), amely alapján a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló *2001. évi XCV. törvény* (Hjt.) is módosításra került. Mindezekkel összhangban elkészültek a személyi állomány élet- és munkakörülményeit érintő végrehajtási rendeletek módosításai is.

A 2004. évi CV. törvény négy részre osztottan tárgyalja a honvédelmi feladatok megvalósítását.

Az első részben a *honvédelem alapjai*, a másodikban a *Magyar Honvédség*, a harmadikban a *rendkívüli intézkedések*, és végül, a negyedik részben *záró rendelkezések* találhatók.

Véleményem szerint jelen korunk biztonsági kockázatainak hatékony kezelése érdekében célszerű lenne külön „intézményi törvényben”, hasonlóan a rendőrségi törvényhez szabályozni a Magyar Honvédség jogállását, szervezeti felépítését, függelmi viszonyait, a parancs és a parancsadás jogát, belső rendelkezéseit, a fegyverhasználat módját stb.

A honvédelem alapjait – amelyek a honvédelmi kötelezettségek rendszerét, a potenciális hadkötelesekre egyes minősített időszakokban vonatkozó szabályokat tartalmazzák – egy másik törvényben lehetne összefoglalni a rendkívüli intézkedések körével, az akkor alkalmazható jogkorlátozásokkal, a válsághelyzetek megoldását irányítók jogkörével.

A 2004. évi CV. törvény négy paragrafusban foglalkozik az önkéntes tartalékosokkal, viszont a paragrafusok valójában nem értelmezik az önkéntes tartalékos rendszert, nem ismerik a Tartalékos Erők fogalmát, mint a tartalékos rendszer összetevőjét, egyben a haderő egyik strukturális elemét. Ahhoz, hogy megteremthessük a Tartalékos Erők létrehozásának jogi alapjait törvényi módosítás szükséges, melyben ki kell térni az önkéntes tartalékos rendszerre, a Tartalékos Erőkre, mint a Magyar Honvédség kiegészítő erejére.

A Hvt. 83. § (2) definiálja az önkéntes tartalékost, az állománycsoportok rendszerében pedig a 79., 80. és a 81. § helyezi el.

A jelenlegi törvényt két részre osztó szándék azonban még nem oldja meg azt a kiolvasható ellentmondást, hogy az 1–2. §-ban megfogalmazott célokat valójában nem

támasztják alá a honvédelmi törvény további paragrafusai. A honvédelemre való felkészülés fontosságát ugyan kimondja a törvény, de annak megvalósítását sem a gazdaság, sem az állampolgárok oldaláról nem teszi lehetővé. Ezt az alapvető hiányosságot elsőrendű feladatként kellene felszámolni. Ezért fontos lenne az önkéntes tartalékos szolgálat teljesítésének teljes körű szabályozása, ezáltal avítva és megteremtve az ilyen szolgálati viszony létesítésének feltételeit, hatékony teljesítésének a lehetőségét.

Az 5. § (1) bekezdése alapján a magyar állampolgárok a nemzeti és szövetségi védelmi feladatok végrehajtása érdekében általános honvédelmi kötelezettségként személyes szolgálat és vagyoni szolgáltatás teljesítésére kötelezhetők. Ezen szabályozás alapján, ha bármely NATO-tagországot fegyveres támadás éri, akkor a magyar állampolgárok sorkatonai szolgálatra és akár az adott ország védelmére is kötelezhetők, hiszen nemcsak nemzeti, hanem szövetségi védelmi feladatokra is igénybe vehetők. A szövetségi kötelezettség tartalmát pontosítani szükséges a jövőben. Fontos feladat a tartalékosok missziós szolgálatteljesítési lehetőségének megteremtése.

Úgy vélem, az *Észak-atlanti Szerződés 5. cikke* alapján a jövőben kialakításra kerülő professzionális Magyar Nemzeti Haderőt (Magyar Honvédség erőit, Tartalékos Erőket), illetve annak meghatározott egységeit célszerű abba a körbe érteni, amelyek részt vehetnek a közösségi védelmi feladatok ellátásában. A 6. § (1) bekezdése szűkítette a potenciális hadkötelesek korosztályát 18–40. életév közé.

Az új honvédelmi törvény alapvetően változtatta meg a honvédelmi kötelezettségek korábbi – 1868-tól fennálló – általános hadkötelezettségének a rendszerét. A hadkötelezettség békeidőszakban nem terheli az állampolgárokat, ennek bevezetésére kizárólag a megelőző védelmi helyzet, illetve a rendkívüli állapot kihirdetését követően kerülhet sor. Az általános hadkötelezettség bevezetése rendkívüli állapot idején automatikus, míg megelőző védelmi helyzetben az Országgyűlés külön kétharmados döntésétől függ.

Törvényességi és komoly mozgósítás-szakmai aggályokat vetnek fel a rendkívüli állapot idején elrendelendő, hadkötelezettségre vonatkozó kritériumok. A törvény előírja, hogy a Magyar Köztársaság területén lakóhellyel rendelkező, minden nagykorú, magyar állampolgárságú férfi hadköteles. A hadkötelezettség a 18. év betöltésekor kezdődik, és annak az évnek a december 31. napjáig áll fenn, amelyben a hadköteles a 40. évét betölti.

E törvényi keretek között rendkívüli jelentőséggel bír az önkéntes tartalékos rendszer és annak már említett elemei a Magyar Haderő létrehozása szempontjából, mivel a Magyar Honvédség minősített időszakban azonnal csak ezen erőkkel számolhat. Hazánk történetében a honvédelem ügye mindig is nemzeti érdekként jelent meg, hiszen az ország, az államiság, a magyarság fennmaradásának kulcskérdése volt. Történelmi sorsfordulókon keresztül szimbolizálta a nemzeti összetartozást. Semmilyen körülmények között nem lehet kirekesztő, az a nemzet egészének feladata az állampolgároktól a gazdálkodó szervezeteken át a mindenkori Kormányokig.

A törvény első két szakasza különösen nem áll összhangban a törvénytől elvárható szellemiséggel. *A nők kirekesztése a katonai szolgálat lehetőségéből* nemcsak jogegyenlőségi kérdés, hanem a jelenlegi hivatásos haderőben szolgáló nők aránya alapján is ellentmondásos. 2007. évi statisztikai adat alapján a nők aránya a hivatásos haderőben 20,3 százalék, a 2009. évi adatok is azt mutatják, hogy ez az arány lényegében nem változott.

Az új honvédelmi törvény az „önkéntes” jelzővel illette a Magyar Honvédséget, mert az erre alkalmas magyar állampolgárok önként választhatják a katonai hivatást. Bár ez az elnevezés frazeológiaiilag sem állja meg a helyét, hiszen ebben az értelemben valamennyi munkavállaló állampolgár önkéntesnek tekinthető. Ezzel szemben, *ha valaki valóban önként szeretne vállalkozni, hogy a Magyar Köztársaság védelme érdekében katonai alapképzésben részesüljön*, leszámítva a nem működő önkéntes tartalékos rendszert, *arra valójában nincsen lehetősége*.

A törvény gyakorlatilag nem teszi lehetővé, hogy az állampolgárok részt vehessenek a honvédelemi felkészülésben. Bár a törvény kinyilatkoztatás szintjén épít az állampolgároknak a haza védelme iránti hazafias elkötelezettségére, valamint áldozatkészségére, azonban annak törvényi és cselekvési lehetőségei hiányában ez nem más, mint a formális felelősségvállalás fikciója.

Meggyőződésem szerint a honvédelemben történő személyes részvétel kérdésében az alábbi alapelv deklarációja lenne szükséges:

Minden felnőtt, cselekvőképes állampolgár képessége és lehetősége szerint vállalhasson részt a hon védelmének komplex feladataiban!

Nem tartom szerencsésnek és életszerűnek, hogy – a 27. § (2) d) pontja alapján – aki elérte a hadkötelezettség felső korhatárát (40 év), azonnali hatállyal le kell szerelni akár egy hadiállapot vagy háború kellős közepén. Éppen ezért újra kellene gondolni a

korhatár kérdését, és ésszerűen meghatározni azt, mivel a speciális területet művelők ezen korhatár felett is alkalmazhatók.

A 7. § (1) bekezdése szerint a potenciális hadkötelesről a hadkötelezettség bevezetése után különféle adatok *kezelhetők*, mint lakcíme, családi állapota, iskolai tanulmányai, munkahelye, munkaköre, testi, szellemi fogyatékosága, személyiségzavara stb. Ugyanezen adatok *kezelhetők* a volt hadkötelesekről már béke idején is.

A katonai nyilvántartás pontosságának, naprakészségének esetleges hiányosságait elsősorban akkor érzékelhetnénk, ha valamilyen „éles helyzet” állna elő. Egy ilyen természetű hiányosság azonban végzetes lehet, ezért a törvény legnagyobb hibája a katonai nyilvántartási rendszer működtetésének ellehetetlenítése.

Ezért egyrészt egy működő önkéntes tartalékos rendszer kialakítása során mindenképpen szükséges egy valós, már a békeidőben is működő nyilvántartási, behívási (mozgósítási) rendszer létrehozása, ezáltal megteremtve a gyors kiegészítés feltételeit. Másrészt a kettő összekapcsolása lehetővé tenné a hatékony működést, (együtműködést), bázisul szolgálna a Tartalékos Erők megalakításának, mindennapi működésének.

A „kezelhetők” kifejezés kezelendőkre való módosítása mindenképpen indokolt.

A haderő átalakítás legnagyobb hibája volt a **hadkiegészítés és a mozgósítás rendszerének teljes felszámolása**. E feladat törvényi helyre tétele elsőrendű feladatként jelentkezik, ami lehetővé tesz egy valóban kis létszámú professzionális békehaderő fenntartását, de minősített időszakban megfelelő képességű haderővé történő fejlesztését.

A 7. § (8) bekezdése alapján a honvédelmi miniszternek van lehetősége, hogy a katonai nyilvántartás szabályait rendeletben állapítsa meg. Érdeemes lenne újragondolni az adatszolgáltatási kötelezettség rendszerét is, hiszen a jegyzőkre háruló feladatok végrehajthatósága, a potenciális hadkötelesek részletes adatainak összegyűjtése és továbbítása Magyar Honvédség központi adatfeldolgozó szerve (KIAK), illetve a Hadkiegészítő Parancsnokság számára nem tűnik megoldhatónak.

A hadköteles adatot szolgáltat a Hadkiegészítő Parancsnokság számára, de csak rendkívüli állapot vagy kihirdetett megelőző védelmi helyzet esetén. *Békében nem szolgáltat adatot!*

A tájékoztatási, bejelentési és megjelenési kötelezettségek szabályozását célszerű lenne áttekinthetőbbé, egyértelművé tenni.

A 21. § (2) bekezdése alapján a katonai szolgálat célja nem más, mint a nemzeti és szövetségi védelmi feladatok végrehajtása érdekében a hadkötelesek kiképzése, felkészítése a katonai feladatokra.

Tehát jól látható, hogy a hadkötelesek adatainak pontosításától, az egészségügyi alkalmassági vizsgálaton keresztül, a sorozáson túl, a kiképzés, a felkészítés elvégzéséig minden feladat háborús körülmények, illetve azt közvetlenül megelőző helyzetben kerülnek kialakításra.

Hogyan tud időben eleget tenni a mindenkori honvédelmi miniszter a 22. § (4) bekezdésében foglalt kötelezettségének, hogy rendeletben állapítsa meg a behívásra tervezhető létszámot, amikor nem látható, hány potenciális hadköteles alkalmas egyáltalán a katonai szolgálatra.

Az új Hvt. 2005. január 1-i hatályba lépése a katonai nyilvántartás kezelését békeidőszakban a MH KIAK hatáskörébe helyezte. A katonai nyilvántartásban a potenciális hadkötelesek szolgálati adatai (az önkéntes szolgálati formáról is) nyilvántartásra kerülnek, amelyhez a Honvédség önmaga is adatszolgáltatásra kötelezett az állományában szolgáló hivatásos és szerződéses katonákról évente egy alkalommal.

Ez az adatszolgáltatás azonban nem a behívás végrehajtásának céljából, hanem vélhetően a Hvt. 22. § (4) bekezdésében foglalt behívási tilalom érvényesítéséhez került telepítésre a törvénybe. A Hvt. a behívást behívóparanccsal rendeli el végrehajtani, amely a hadkötelezettség alapján történő behíváshoz rendelt okmány, az önkéntes tartalékos pedig nem hadkötelezettség alapján teljesít katonai szolgálatot.

Ezt erősítette az a tény is, hogy az önkéntes tartalékos szolgálati viszonyát és nyilvántartásának szabályait a jogalkotók az elmúlt években „áttelepítették” a Hjt. szabályozási körébe. A Hjt. előírja, hogy az önkéntes tartalékos katonákról személyügyi alapnyilvántartást a katonai szervezetek vezetnek. Az önkéntes tartalékosokról a Hjt. alapján a hadkiegészítő parancsnokságon adat, csak az érdekvédelmi nyilvántartásban kezelhető.

Megítélésem szerint ezt a problémát egy egységes tartalékos rendszert kezelendő koncepciónak kell megoldani. A polgári szolgálat szabályait is pontosítani szükséges. Az alapvető probléma itt is az időtényezőben rejlik, hiszen a polgári szolgálat iránti engedélyt kérelmezni kell a behívóparancs kézbesítését követő harmadik munkanapig.

A 47. § (1) bekezdés c) pontja szerint az Országgyűlés állapítja meg a „Honvédség részletes bontású létszámát,” itt a létszámkereteit kifejezés célszerűbb lenne.

A 69. § (1) bekezdése szerint a Magyar Honvédség centrálisan vezetett állami szervezet, amely békében az önkéntességen, rendkívüli állapotban és megelőző védelmi helyzetben az önkéntességen és az általános hadkötelezettségen alapuló haderő. Az önkéntesség gyakori használata helytelen következtetésekre adhat okot az állampolgárok fejében.

A 80. § (1) bekezdése meghatározza, kik tartoznak a Magyar Honvédség tényleges állományába, a hivatásos katonák, a szerződéses katonák és a szolgálatot teljesítő önkéntes tartalékos katonák – akik egyébként egyelőre nincsenek. Tehát az önkéntesek kizárólag az önkéntes tartalékos katonák, ami itt helyes megfogalmazás. Rendkívüli állapot (hadiállapot) és annak közvetlen veszélye esetén pedig semmiféleképpen nem az önkéntességen alapul a haderő, hiszen csak ezen esetekben kötelező a katonai szolgálat! A törvény módosításának igénye itt is jelentkezik.

Végezetül a 114. § (3) bekezdése helyesen deklarálja azt a célt, hogy *a honvédségi készenlét fenntartásának és fokozásának feltételeit békeidőszakban kell megteremteni.* Itt meg lehet kérdezni, hogy a jelenlegi helyzetben beszélhetünk-e egyáltalán a készenlét fokozásáról, hiszen nem létezik semmilyen erőforrás napjainkban ennek a megvalósítására.

Célszerű lenne az egész törvényt az új tartalékos rendszer (Tartalékos Erők) koncepciójának figyelembe vételével átdolgozni, szem előtt tartva, hogy nemzetünk biztonságáért felelősséggel tartozunk, éppen ezért védelmi rendszereink kialakítását és megerősítését békeidőszakban kell elvégezni.

A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény (Hjt) a módosítás után szintén tartalmaz az önkéntes tartalékosokra vonatkozó részeket, amely a Hvt. - hez hasonlóan nem más, mint egy általános kiegészítés, mindennemű érdemi átdolgozást nélkülözve, amely a következő definíciót adja az önkéntes tartalékosra. [55]

⁵⁵ „2. § E törvény alkalmazásában: (38) Az önkéntes tartalékos állomány tagja: az a honvéd (rendfokozat nélküli), tisztesi, tiszthelyettesi, tiszt rendfokozatú katona, aki meghatározott ideig - szerződés alapján – önként vállalja a katonai szolgálatra rendelkezésre állást és a tényleges katonai szolgálatot.”

Látható, hogy a Hjt.-ben szereplő definíció a rendfokozati állománycsoportokkal egészült ki. A szolgálati viszony létesítésével a 41.§ foglalkozik. [56] Hangsúlyozni szükséges, hogy nincs szabályozás az önkéntes tartalékos szolgálati viszony megszüntetésére vonatkozóan, a szolgálati viszony fenntartásának legvégső korhatára nem meghatározott.

A tartalékos állomány szolgálatteljesítésével kapcsolatban a Hjt. 47/A. §-ban, a tartalékos állomány képzéséről a 91. és 99. §-ban, az önkéntes tartalékost illető díjazásról a Hjt. 114. §-a rendelkezik. A kiképzés vonatkozásában a differenciáltság hiánya jelentkezik, a díjazás az általános hiányosságokat tükrözi.

4.2.3 AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOS RENDSZER MŰKÖDÉSÉT ERŐSÍTŐ JOGSZABÁLY MÓDOSÍTÁSOK LEHETSÉGES TERÜLETEI

Az önkéntes tartalékos rendszer átalakítás jogelméleti, jogszabály-alkotási területei

A hatályos szabályok szerint a Magyar Honvédség személyi állománya tényleges szolgálatot teljesítő katonákból, köztisztviselőkből, közalkalmazottakból és a Munka Törvénykönyvének hatálya alá tartozó munkavállalókból áll.

A szolgálatot nem teljesítő önkéntes tartalékosok a Honvédség ún. hadkiegészítési állományába tartoznak, amelyen belül a Hvt, 83. §-ának (1) bekezdése szerint önálló állománycsoportot képeznek. Ez az állománycsoport azokból tevődik össze, akik szerződésben önként vállalják, hogy meghatározott ideig a Honvédség rendelkezésére állnak, illetőleg szolgálatot teljesítenek.

A tartalékos szolgálati viszony tartalmát azonban a jelenlegi szabályokhoz képest jelentősen differenciálva kell megállapítani.

Kiemelten kezelendőnek kell tekinteni az önkéntes tartalékos állománycsoportnak a kiképzett részét, amely a tartalékos állomány gerincét kell, hogy alkossák. Ezt az állománycsoportot egyaránt alkotják volt hivatásos és szerződéses, valamint az e szolgálatra felkészített katonák.

Az állománykategóriák jogi tartalmának változásával átalakítani szükséges a katonai igazgatás feltételrendszerét megállapító jogi szabályokat is.

A következőkben bemutatom, hogy az önkéntes tartalékos rendszer átalakítását milyen jogelméleti, jogszabály-alkotási területeket kell elvégezni, illetve, hogy az

⁵⁶ „41. § (12) Önkéntes tartalékos szolgálati viszony - jogszabályban meghatározott feltételekkel – a 18. életévét betöltött, de 47 évesnél nem idősebb személlyel létesíthető.”

alkalmazott jogi megoldások milyen tartalmú jogintézményi változtatásokat tesznek szükségessé az átalakításra vonatkozó döntés meghozatalát követően. Az alaptörvényeket követő miniszteri rendeletek ugyan legtöbb esetben említik az önkéntes tartalékosokat, de valójában nincs egy komplex egységes szabályzás ezen állománykategóriára.

Az önkéntes tartalékos jogviszony létesítése/megszüntetése

A jogviszony létesítését *továbbra is javasolt a jelenlegi szabályozásnak megfelelően, kizárólag önkéntességre alapozni. A ténylegesen ellátandó feladatok meghatározására és ellátására az önkéntes tartalékos szerződésében rögzítetteknek megfelelően* kerülne sor.

Indokolt lehet az önkéntes tartalékos szolgálat felső korhatárának differenciált meghatározása, a szerződésben foglalt feladatok jellegének megfelelően.

Mindezek mellett – a szolgálatteljesítés tervezhetősége érdekében – meg kell határozni az önkéntes tartalékos jogviszony megszüntetésének speciális eseteit is (pl. egyoldalú szerződésbontás, szerződésszegés esetén, tartalékos szolgálat eredményei alapján élethivatásos vagy szerződéses jogviszony létesítése stb.).

A rendkívüli állapotban automatikusan fennálló hadkötelezettség szükségessé teszi annak felülvizsgálatát, hogy ez esetben milyen jogviszonyba kerüljenek az önkéntes alapon tartalékos szolgálatot vállalók, hiszen az önkéntes tartalékos szolgálat egy szerződésen és önkéntes elhatározáson alapuló jogviszony, mellyel szemben büntetőjogi garanciák nem biztosítják a feltétlen szolgálat-teljesítést, míg a hadkötelezettség bevezetése szigorú szankciórendszerrel biztosítja a tényleges megjelenést a szolgálati helyen.

A szolgálati jogviszony létrehozási feltételeinek ugyanazoknak kell lenni, mint a hivatásos (élethivatásos vagy szerződéses) állományú katonák esetében. Az élethivatásos és szerződéses katonák idejük döntő részét, tartósan a szolgálati helyükön töltik el, szabályzatszerű magatartásuk szoros figyelem alatt áll. Ezzel szemben az önkéntes tartalékosok csak átmenetileg, s rövidebb ideig tartózkodnak a szolgálati helyükön, velük szemben tehát mind a nemzetbiztonsági, mind pedig az etikai feltételek meglétének ellenőrzése kiemelt fontosságú, mivel ők összekötő kapocs szerepet töltenek be a haderő és a polgári lakosság között.

Ennek intézményi szabályait etikai kódexét az illetékes szervezetekkel együttesen részletesen ki kell dolgozni. A nemzetbiztonsági feltételek hiánya esetén a

szolgálati jogviszonyba lépést meg kell tagadni, az etikai kifogások felmerülése esetén pedig – akár a jogviszony keletkezése, akár pedig fennállása során merülnek fel – az élethivatásos és szerződéses katonákra vonatkozó szabályok szerint kell eljárni. Ez a követelmény fokozottan érvényes az önkéntes tartalékos tiszthelyettesi, illetőleg tiszti rendfokozatot viselőkre.

10/2002. (III. 5.) HM rendelet rendelkezik a hivatásos és szerződéses katonai szolgálat létesítéséről, módosításáról, megszüntetéséről, tartalmáról, valamint az integrált személyügyi igazgatás és egységes nyilvántartás rendjéről

A szolgálati viszony létesítéséről a rendelet 10. §. (3) bekezdése rendelkezik, amely kimondja, *hogy az egyéb feltételek megléte esetén önkéntes tartalékos állományba felvehető, aki a tervezett beosztásához előírt szintű végzettséggel rendelkezik. Az önkéntes tartalékos katonák által betölthető beosztásokat a HM Honvéd Vezérkar főnöke által jóváhagyott állománytáblák tartalmazzák.*

A Tartalékos Erőkre vonatkozóan mindenképpen szükséges az állományilletékességnek megfelelő módosítás, amely rendelkezik az adott törvényi szabályozásnak megfelelő hatáskörrel.

A 10/2002. (III. 5.) HM rendelet a szolgálatteljesítési szabályokkal kapcsolatban a kitér a várakozási idő számítására, a felkészítés, kiképzés, továbbképzés, szolgálatra igénybevétel, átütemezés kérdéseire, a vezénlylés kizártságára, az áthelyezés korlátaira, a magasabb beosztásba helyezés szabályaira, valamint a kapcsolódó adminisztratív jellegű rendelkezésekre.

A szabályozás alapfilozófiája, hogy a jogviszony létesítésének, módosításának feltételeit jogszabály rögzíti, a kiképzés és felkészítés követelményeit azonban a Honvéd Vezérkar főnöke jogosult meghatározni, míg a tényleges szolgálatteljesítéshez kapcsolódó feladatok tervezése a katonai szervezetek szintjén valósul meg.

A jogszabály értelmében a katonai szervezet akkor köthet szerződést önkéntes tartalékos katonával, ha az állománytáblában az adott beosztás annak kritériumaival együtt szerepel. Ennek megfelelően a katonai szervezet parancsnoka először a beosztást igényli az állománytáblában, majd ezt követően az adott helyre köt szerződést és a szerződésben határozzák meg a szolgálat teljesítésének részleteit. A szerződéstől csak annak módosítását követően lehet eltérni.

A jelenlegi jogszabályi környezetben tehát az önkéntes tartalékos szolgálat intézménye nem biztosítja, hogy a katonai szervezetnél az állomány tagja konkrét beosztást és az ehhez kapcsolódó feladatokat folyamatosan ellássa, hiszen a szolgálat

nagyobb részét a rendelkezésre állás tölti ki, és csak a jogszabályokban limitált időtartamban teljesíthet tényleges szolgálatot a tartalékos.

A rendelet alapvető hiányossága az, hogy nincs egységes szabályozás a behívásról, mivel a mindenkori állományilletékes parancsnok kezébe ad olyan jogot, amellyel információ hiányában nem mindenkor tud hatékonyan élni, másrészt nem biztosítja azt a lehetőséget, hogy az önkéntes tartalékos katona beosztása a béke időszakban a külföldi misszió teljesítése idején is feltölthető legyen.

A Tartalékos Erők létrehozása esetén egy teljesen, új koncepciónak megfelelő szabálymódosításra van szükség, amely béke állapotban is biztosítja a konkrét tartalékos állományban való szolgálatvállalást.

45/A. § megköti a katonai vezetés kezét, mivel az önkéntes tartalékos más beosztásba kizárólag beleegyezésével helyezhető át. Ha a beosztás változása következtében a munkáltatói jogkört gyakorló személye megváltozik, új szerződést kell kötni, ebben az esetben az önkéntes tartalékos szolgálati jogviszonyt folyamatosnak kell tekinteni.

A felajánlott és elfogadott szolgálatteljesítés megtagadása – ha az állományilletékes katonai szervezet vezetője a szolgálati kötelezettség teljesítést kellő időben előterjesztett kérelem, vagy a szolgálatteljesítés ideje alatt keletkezett méltánylást érdemlő okok miatt nem módosítja – a tartalékos állományviszony azonnali és egyoldalú megszűnésével jár. Vétkes magatartás esetén kártérítési következmények alkalmazhatók, ide értve a helyettesítésről való gondoskodás többletköltségeinek megtéríttetését is.

A szabályozás ilyen formája nem ad lehetőséget egy valóban képzett mindenkori alkalmazható professzionális haderő létrehozására, amelynek a tartalékos állománya mindenkori, minden körülmények között alkalmazható.

Az önkéntes tartalékos katonai szolgálat jogi feltételei

Az önkéntes Tartalékos Erők struktúrában a tartalékos katonákat meghatározott időtartamú szolgálati szerződés alapján szükséges alkalmazni.

Egyértelmű, hogy az „önkéntes” haderő csak akkor lehet teljesen hatékony, ha a katonai szolgálatot vállaló egyén elfogadja, hogy a szerződéskötés egyben azzal a felelősséggel is jár, hogy adott, a polgári világban érvényes munkavállalói szabályzók

és eljárások a haderőben nem érvényesek. Specifikusan, hogy a szerződést kötő katonának engedelmeskednie kell a parancsokra békében és háborúban egyaránt, [57] különleges további más egyezmények, vagy körülmények nélkül. Ugyanakkor, a megfelelő szakmai felkészítés érdekében a szolgálati szerződésben rögzíteni szükséges, hogy a katona:

Szolgálati szerződése csak adott időtartamra (esetleg 3-5 évig) érvényes, és, hogy a katona érdeme, képességei, illetve teljesítményei alapján, a szerződés felújítható.

Felelős, a szabályokban meghatározott gyakorisággal katonai szolgálatot teljesíteni, illetve gyakorlatokon részt venni.

Mozgósítás esetén, (a rendszeres kiképzési gyakorlatok is "mozgósításnak" számítanak) jogi státusza megfelel az állandó, hivatásos katonák jogállásával, beleértve illetményét, pótlékait, ellátását, elhelyezését, stb.[58]

Illetménye, pótlékai, stb. azonosak az aktív szolgálatban lévő egyforma rendfokozatú katonák illetményeivel, pótlékaival, de arányban illeszkedik a valóban leszolgált időtartam (ok) hoz.

A szolgálatteljesítés időtartama

A szolgálatteljesítéssel kapcsolatban is különbséget kell tenni a kiképzett, valamint a felkészítetlen önkéntes tartalékosok között. Az utóbbiak a szolgálatteljesítést az alap-és szakmai felkészítéssel kell, hogy kezdjék. A továbbiak során a továbbképzésen illetőleg gyakorlaton való részvétel esetén annak időtartama képezi a szolgálatteljesítés rendszeres időtartamát.

Jelenleg a helyőrségi, illetve a külföldi szolgálatteljesítés az állományilletékes, illetőleg központi szervek felajánlása esetén, önként jelentkezés alapján történik. A külföldi misszióban való részvételre vonatkozó felajánlás visszautasításának nincs jogi következménye. Ez azt jelenti, hogy a Magyar Honvédség, amely jelenlegi létszámát

⁵⁷ Emiatt a katonai szolgálati szerződést olyan módon szükséges megfogalmazni (egyértelműen minden hivatásos és szerződéses, önkéntes tartalékos katona esetében), hogy az csak a katonai szolgálatra kötelezze el a bevonuló katonát, illetve, hogy a haderő leghatékonyabb feltöltése érdekében legyen lehetőség a katona szükségszerű áthelyezésére, továbbképzésére, át alárendelésére, esetleg bevetésére.

⁵⁸ Ez rendkívül fontos, mert ha elfogadjuk, hogy a hadkiegészítő és a hivatásos állomány feladatrendszer a harctéren egyforma, akkor nem szabad megengedni, hogy megkülönböztetések legyenek a katonák között.

tekintve csak az alapvető feladatára való felkészülés feladásával képes a szövetségi felajánlását teljesíteni, valójában nem rendelkezik semmilyen tartalékkal.

A különleges szolgálatban szintén felajánlás alapján, önkéntesen lehet részt venni. Ez viszont azt jelenti, hogy a Magyar Honvédségre jogi értelemben (kiegészítés hiányában) e feladatok teljesítésére nem lehet számítani.

A jogszabályi háttér megváltoztatása után a helyőrségi, illetőleg külföldi szolgálatteljesítés esetében annak teljes, vagy – külföldi misszióban való részvétel esetén – annak részleges időtartama jelentősen változtatna a jelenlegi szolgálati időtartamon.

A szolgálatteljesítésre való behívás újra szabályozása a Tartalékos Erők (önkéntes tartalékosok) szolgálatteljesítésének egyik fontos eleme.

Így a kiképzetlen önkéntes tartalékos esetében az alapkiképzésre a szerződéses állományba tartozókkal együtt kerülhet sor, tehát a kiképzésre behívás kötött időtartamú, a részvétel kötelező.

A továbbképzésre csapat, törzs, és parancsnoksági szolgálat esetén az állományilletékes katonai szervezet felajánlása esetében, egyeztetés alapján kerülne sor. Meghatározott számú felajánlás visszautasítása a tartalékos állományviszony egyoldalú megszüntetésével jár.

Helyőrségi, illetve külföldi szolgálatteljesítés az állományilletékes, illetőleg központi szervek felajánlása esetén, önként jelentkezés alapján történik, de kötelék alkalmazása esetén kötelező lenne. A külföldi misszióban való részvételre vonatkozó egyéni részvételre történő felajánlás visszautasításának nem lenne jogi következménye, meghatározott számú helyőrségi, törzs vagy parancsnoksági szolgálat felajánlásának visszautasítása, vagy a kötelék alkalmazása esetén a részvétel jogi következménnyel járna, és a tartalékos állományviszony egyoldalú megszüntetését eredményezné.

26/2007. (VI. 20.) HM rendelet a Magyar Honvédség külföldi szolgálatot teljesítő és külföldi tanulmányokat folytató személyi állománya devizaellátmányáról és egyes ellátmányon kívüli pénzbeli járandóságairól megemlíti az önkéntes tartalékos katonát, de valójában e rendelet egy speciális állomány kategóriára ily módon nem alkalmazható, mivel ezen állomány a polgári munkahelyét adta fel ideiglenesen a haza szolgálataért és ez teljesen más környezet, mint a tényleges katonai szolgálatot ellátóké.

A fentiekből következik, hogy a jogi környezet megváltoztatása nélkül teljesen lehetetlen egy valóban ütőképes kiegészítő erőt működtetni.

A szolgálatteljesítés helye

A jelenlegi szabályzástól eltérően az állományilletékes szervezetnél (csapatnál, törzsnél vagy parancsnokságnál, védelmi igazgatási szervezetnél, illetőleg honvédelemben közreműködő szervezetnél) földrajzi kötöttség nem lehet.

Ha az állományilletékes szervezet feladatának teljesítése indokolja, a szolgálatteljesítésre helyőrségen kívül, bárhol az országban sor kerülhet. A külföldi feladatteljesítésre, illetőleg különleges szolgálatra való jelentkezés esetében a szolgálatteljesítés helyét – mind szervezeti, mind pedig földrajzi értelemben – értelemszerűen az igazgatási felettes szerv, vagy az illetékes katonai előljáró szervezet állapítaná meg.

Mindez azt jelentené, hogy a feladatok függvényében az önkéntes tartalékos békeidőben is alkalmazható lenne minden korlátozás nélkül a szerződésben foglaltak szerint.

4.3 TARTALÉKOS ERŐK LÉTREHOZÁSÁNAK ERŐFORRÁS IGÉNYE

4.3.1 AZ ERŐFORRÁSOK BIZTOSÍTÁSA A KÖLTSÉG RACIONALIZÁLÁS JEGYÉBEN

A Tartalékos Erők erőforrás biztosítása céljának a Magyar Honvédséget kiegészítő erők szervezeteinek a jogszabályban meghatározott feladataik ellátásához szükséges tényleges katonai igényeket kell tekinteni.

A Tartalékos Erők megszervezése, felállítása, képzése és működtetése – mint minden új tevékenység – meghatározott, a jelenlegi költségvetést meghaladó többlet erőforrást igényel.

A Tartalékos Erők alkalmazásának előnye – a társadalmi és katonai hasznosságán felül – gazdaságilag abban mutatkozik, hogy alkalmazásuk a hasonló létszámú reguláris erőnél kevesebb ráfordítást igényel.

Minél magasabb és számunkra alkalmazható szakmai képzettséggel, és katonai előképzettséggel rendelkező önkéntes kerül a rendszerbe, annál jobban csökken a képzésre fordított erőforrások összessége, az egyén hatékonyabban illeszthető a rendszerbe. A tervszerű, előre kiválasztott és behívott célszemélyek kiképzési és

rendszerbe állítási költségei kedvezően, pozitívan hatnak a költségvetési keretekre, költséghatékony forma lehet.

Az önkéntes tartalékosok kiképzésével, majd alkalmazásával csökkenthető a meglévő személyi állomány leterheltsége, de esetlegesen felhasználhatók egyes elemek kiváltására is. A szolgálati idő *leteltével* szakképzett, bármikor aktivizálható, „*hozzáadott nemzeti értéket hordozó*” tartalékosok kerülnek vissza a társadalomba további hozamként pedig növelheti, javíthatja a haderő társadalmi elismertségét is.

Az erőforrás biztosítás specialitása, hogy az adott feladat igényein túlmenően egyéni és kollektív ösztönzőket is magában kell foglalnia. A hazafias meggyőződésből önkéntesen vállalt katonai szolgálatával, a haza védelmére élete árán is elkötelezett önkéntes erkölcsi megbecsülésén túl, a vállalással járó többlet kötelezettségek anyagi elismerését is indokoltá teszi a társadalom részéről.

Az említett juttatások mértékét a szolgálatteljesítés fajlagos mennyiségének (igényelt tartalékos szolgálati napok) megtervezését és a költségvetési erőforrások számbavételét követően a munkaerő piaci feltételek figyelembevételével kell meghatározni.

Az önkéntes tartalékos szolgálati rendszer működése hatékonyságát, a jelentkezők számát jelentősen növelheti egy olyan ösztönző és érdekeltségi rendszer kialakítása, amely az önkéntes tartalékos alkalmazó munkáltatót és az önkéntes tartalékos szolgálatot vállalót egyaránt támogatja, privilegizálja a munkaerőpiacon.

A munkáltató ösztönzése és érdekeltségétételéhez kapcsolódó feladatok között szerepel a jogszabályi háttér megteremtése, melyet – hasonlóan néhány NATO tagállamban alkalmazott szabályhoz – célszerű úgy kialakítani, amely az önkéntes tartalékos rendszer javára mesterségesen torzítja a felek munkaerő piaci pozícióit, ezáltal támogatja a haza fegyveres védelméhez fűződő érdek érvényesülését.

Az ösztönzés és érdekeltség növelése céljából meg kell vizsgálni azokat az erőforrással alátámasztható jogszabályi és pénzügyi lehetőségeket, amelyekkel a társadalom kifejezhetné azonosulását a honvédelem ügyével, a működőképes haderő fenntartásának fontosságával.

Természetesen egyidejűleg szükséges kidolgozni azon garanciális szabályok rendszerét is, amelyek a fentiekkel való visszaélés lehetőségét kizárják.

Szükséges ezen felül annak biztosítása, hogy az önkéntes tartalékos alkalmazása ne jelentsen indokolatlanul nagy adminisztratív terhet a munkáltatónak, a hatóságok felé történő kötelező adatszolgáltatást minimalizálni kell.

A hatékony munkáltatói ösztönző rendszer kiépítését a NATO ajánlásai is szorgalmazzák, ugyanakkor ennek bevezetése forrásigénnyel jár. [59]

Az előbbiek értelmében az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztéséhez kapcsolódó, a munkáltató és munkavállaló vonatkozásában jelentkező anyagi jellegű kompenzációs, illetve ösztönző/érdekeltségi rendszernek a következő elemekben kell a jelenlegihez képest előrelépést biztosítania:

- az önkéntes tartalékos állomány juttatási/ösztönző rendszerének fejlesztése, annak versenyképességének biztosítása,
- a munkáltatókat támogató kompenzációs rendszer kialakítása,
- a munkáltatókat támogató ösztönző/érdekeltségi rendszer kialakítása.

4.3.2 A SZÜKSÉGES ERŐFORRÁS IGÉNYEK, AZOK KÖLTSÉGEINEK SZÁMBAVÉTELE.

Önkéntes tartalékosok járandóságai a teljes állomány kontextusában

A szolgálatteljesítésért járó anyagi erkölcsi juttatások terén alapelveként kell kezelni, hogy nem szabad különbséget tenni a hivatásos és a tartalékos katonák között.

Az igénybevétel során a bevonuló tartalékosoknak a beosztástól (rendfokozattól) függő, a hivatásos állományéval megegyező mértékű illetményt és ellátást kell kapni. A tényleges igénybevétel időszakán túl, az úgynevezett "rendelkezésre állási idő" alatt is meg kell illetni őket bizonyos (a szolgálati idővel arányos) mértékű illetmény és egyéb kedvezményeknek (pl. tanulmányi támogatás, nyugdíj kedvezmény, egészségügyi ellátás stb.), ezekkel is kompenzálva állandó készenlétüket. Erre jelenlegi jogszabályok is lehetőséget adnak, azonban mindezeket túl a hatékonyabb ösztönzés megvalósulása érdekében egyéb területen is lépni kell.

A szolgálatteljesítésre való bevonulás anyagi terheinek csökkentésére megfontolandó külön juttatás megállapítása. A tartalékos állományba tartozás ideje alatti több és hosszabb idejű önkéntes szolgálat-teljesítéshez további külön juttatásokat lehet rendelni.

A meghatározott ideig tartó kiképzési célú, helyőrségi vagy különleges szolgálatteljesítésből való leszereléshez a polgári életbe történő visszatéréshez is hozzá kell járulni, a szolgálatteljesítés ideje alatt családtámogatási juttatást célszerű

⁵⁹ Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete irányelve a tartalékos rendszer vonatkozásában (A NATO Katonai Bizottság MC 317/1 határozat III fejezete)

megállapítani. Mindezeket az önkéntes tartalékosok juttatásait jelenleg szabályzó Hjt. 114/A. §-a kiegészítésével kell elérni.

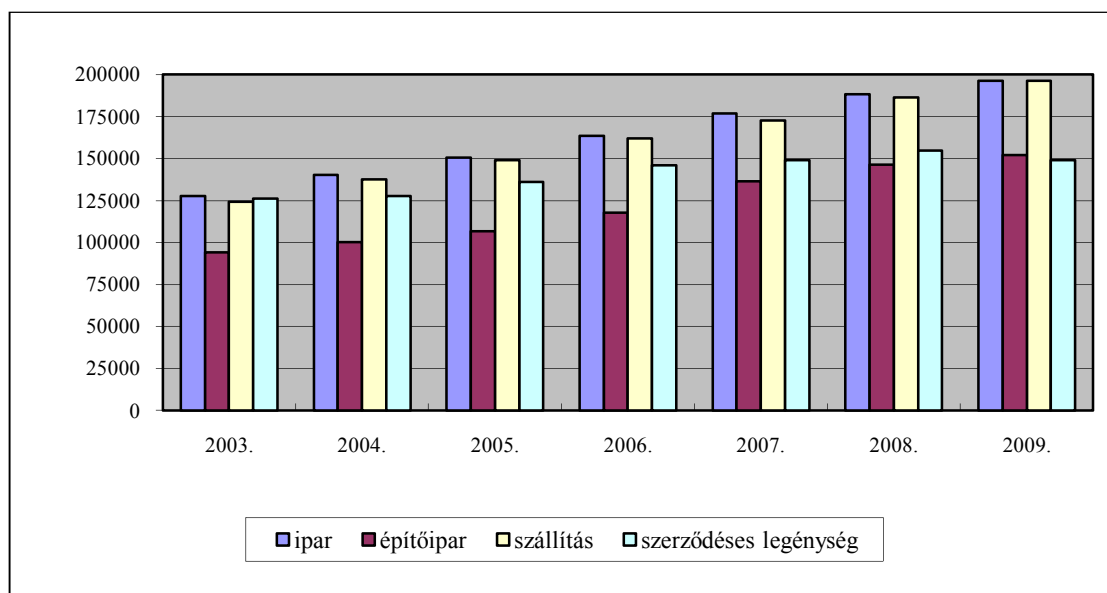
Az önkéntes tartalékos katona nem jogosult többek között végkielégítésre, leszerelési segélyre, jubileumi jutalomra, napidíjra.

Általánosságban elmondható, hogy a juttatások jelenlegi rendszere összességében kidolgozott, de nem elfogadható mértékű anyagi ellenszolgáltatást nyújt, nem áll arányban az elvégzendő feladattal. Hiába van összhangban a hivatásos katonákra vonatkozó alapvető szabályokkal, ugyanis a hivatásos állomány alacsony szintű elismertsége anyagilag nem ösztönzi az önkéntes tartalékos szolgálatvállalást.

Az önkéntes tartalékosok juttatásait mindenkor a szerződéses állomány illetményeivel összhangban kell megállapítani, természetesen kompenzálva a többlet erőfeszítéseiket. Amennyiben a szerződéses állomány e tekintetben is megbecsülésnek örvend a társadalomban, akkor az önkéntes tartalékos szolgálat is vonzóbb lesz.

A Magyar Honvédség önkéntes haderőre történő átalakításáról 2002-ben született kormányzati döntés időszakában illetmény vonatkozásában a katonai pálya vonzónak bizonyult. Az elmúlt 6 évben ez a munkaerő- piaci helyzet negatívan változott, amit az alábbi grafikon is igazol.[60] (13. számú ábra)

Havi bruttó átlagkeresetek alakulása



13. számú ábra

(Készítette: Szerző - Az adatok a KSH interneten hozzáférhető adatbázisából származnak.)

⁶⁰ Az adatok a KSH interneten is hozzáférhető adatbázisából származnak.

Látható, hogy a legénységi állomány átlagkeresete az iparban és a szállítmányozásban dolgozókéhoz képest az elmúlt öt évben elmaradt (ez generálja például a Magyar Honvédség jelentős gépjárművezető-hiányát). Az építőiparban dolgozók bevallott jövedelme pedig lassan utoléri azt, holott az iparban, de különösen az építőiparban dolgozók valós jövedelme és a fizetése között köztudottan jelentős különbség van. Amennyiben érzékeltetni akarjuk a katonák jövedelmének lemaradását a munkaerőpiacon szereplő más résztvevőkhöz képest, azt legjobban a tárcán belül lehet érzékeltetni. A különböző állománycsoportok átlagkeresete az alábbiak szerint alakult[61] (10. számú táblázat).

Átlagkeresetek alakulása

Megnevezés		Tiszt	Tiszthelyettes	Legénység	Köztisztviselő	Közalkalmazott
2003. év	Bruttó	363 931	168 857	126 287	314 272	138 925
	Nettó	199 720	100 462	85 855	172 624	89 852
2004. év	Bruttó	367 882	174 634	127 746	317 684	152 354
	Nettó	198 756	105 031	88 546	174 410	96 051
2005. év	Bruttó	383 161	180 647	136 045	362 004	165 839
	Nettó	210 833	112 614	95 744	200 572	105 432
2006. év	Bruttó	396 345	191 158	146 108	398 484	184 428
	Nettó	220 101	118 192	101 018	221 164	114 849
2007. év	Bruttó	404 580	195 948	148 945	451 591	180 901
	Nettó	215 653	117 596	100 194	237 748	110 524
2008. év	Bruttó	430 074	207 815	154 959	492 097	202 471
	Nettó	227 635	125 185	105 099	256 786	123 154
2009. év	Bruttó	418 453	205 920	148 955	424 940	195 500
	Nettó	225 172	127 464	106 573	228 221	123 505

10. számú táblázat

(Forrás: Honvédelmi Minisztériumi jelentés a Magyar Honvédség önkéntes Tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról, 2008. p. 31.)

⁶¹ Az átlagkereset az illetményen kívül a rendszeres és eseti pótlékokat, a jutalom egy havi összegét és a 13. havi illetmény 1/12-ed részét tartalmazta. A táblázat adatainak értelmezésénél figyelembe kell venni a különböző állománycsoportok egyéb jellemzőiből (pl. iskolai végzettség) fakadó, az illetményben is megjelenő eltéréseket. A köztisztviselők teljesítmény értékelési rendszere (TÉR) 2007. év végi bevezetése az adott állománycsoportnál statisztikailag is kimutatható jövedelem-növekedést eredményezett. A kormány 2009. évi döntése alapján a 13. havi illetmény megszűnt ez tovább csökkentette a teljes állomány jövedelmét.

A táblázat szerint a katonák átlagkeresete nem nőtt olyan mértékben, mint a polgáriaké, hiszen a tiszthelyettesek havi bruttó keresete 2003-ban 30 ezer forinttal haladta meg a közalkalmazottakét, 2008-ban már csak 5 ezer forinttal. 2003-ban a tisztek 60 ezer forinttal kaptak többet havonta, mint a köztisztviselők, de ma már ők keresnek kevesebbet.

Mindezekről függetlenül megállapítható, hogy a juttatások esetleges bővítése és ennek munkaerő piaci hatása túlmutat az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésének kérdésén, érinti a hivatásos (élethivatásos és szerződéses katonák jogállását is, amely jelentős erőforrásigényt generál.

Összességében megállapítható, hogy a jelenlegi munkaerő piaci helyzet– a szolgálatot vállalók kellő erkölcsi, anyagi elismerésének hiánya miatt – sem kedvez a Magyar Honvédség (létrehozandó professzionális Magyar Nemzeti Haderő) számára.

Az önkéntes tartalékos rendszer költségkihatásai

Az önkéntes tartalékos rendszer bevezetésének és működtetésének elmaradhatatlan feltétele annak költségvonzatainak átgondolása, részletekbe menő előrejelzése, megtervezése, valamint azoknak az állami (tárca) és NATO tervezési rendjében történő szerepeltetése. A jelen dolgozat – témájából következően – nem tekintheti feladatának a számba vehető költségek terv szintű kidolgozását, de az új rendszerfelelős megalapozása érdekében nem hagyható el a lehetséges költségkihatások áttekintése.

A felmerülő költségek közül elsődleges az önkéntes tartalékos szolgálatot vállalók pénzbeli juttatásainak meghatározása. Elfogadva a bevezetni tervezett rendszer erre kialakított – korábban már bemutatott – előírásait, rá kell mutatnunk arra, hogy a jelenlegi tényleges beosztási illetmények ma már nem versenyképesek a munkaerőpiaccal, sőt, reálértékben fokozatos elmaradást mutatnak. A rendszer működtetése megköveteli, hogy az önkéntes szolgálatvállalók nem hogy kompenzálhassák, de növelhessék is mindenkori jövedelmüket. Az önkéntes többletfelelősség, elkötelezettség felvállalásának érzékelhető honorálása a társadalom részéről is elismerést érdemel. Ennek megfelelően még a rendszer bevezetése előtt ki kell alakítani az önkéntes tartalékosok valóban ösztönző illetmény rendjét.

Az illetmény normák újraszabályozásával egy időben, azzal szoros összefüggésben, újra kell gondolni az illetményekhez tervezhető pótlékok,

kiegészítések, jutalmak, kedvezmények, támogatások (családtámogatás, önkéntes nyugdíjpénztári támogatás, stb.) céljait és mértékeit.

Az illetmények mértékei meghatározzák az azokhoz kötődő további költségvetési kiadások (nyugdíjbiztosítási járulék, egészségügyi hozzájárulás) összegét is.

Az önkéntes tartalékos rendszer költségkihatásainak tervezésekor figyelembe kell venni a működéshez kapcsolódó anyagi feltételek biztosításának költségigényeit is. A számba veendő dologi kiadások mérete több, külön döntést igénylő szabályozás függvénye. Így, az előbb elemzett pénzügyi kihatások egyes elemeinek új normatív szabályozása mellett, jelentős költségkihatású a kiképzés módszerének meghatározása. Nyilvánvaló, hogy jelentősen eltérő költségvonzatokkal jár a kiképzés fegyvernemi (lövész, repülő, tüzér, stb.), szakági (híradó, műszaki, közlekedési, stb.), illetve a konkrét beosztások követelménye (például egy gépjárművezető, vagy egy szakács) vonatkozásában. Hasonló jelentőséggel bír a kiképzés helyének meghatározása (bázis, vagy anyaalakulat), valamint a kiképzés technikai feltételei színvonalának meghatározása.

Külön számvetést igényel a tartalékosokkal, és munkáltatóikkal létesítendő információs rendszer kiépítése és üzemeltetése. Ennek pontos működése ugyanis a tartalékos rendszer alap célja teljesülésének, a tartalékosok igény esetén történő gyors mozgósításának, elsődleges feltétele.

Végül habár csupán járulékosan, de költségtenyezőként jelentkezik egyes „nem anyagi ösztönzők” biztosítása is, így az elismerések, kitüntetések, oklevelek, rendezvény meghívások, stb., elsődlegesen erkölcsi elismerés célú tevékenységek általános kiadásai is.

Az önkéntes tartalékos rendszer összesíthető költségkihatása mindenek előtt a szolgálatot vállalók létszámának tényleges alakulásától függ. A rendszer működtetése csak a ráfordítási igények teljes kielégítése esetén lehet hasznosítható, ennek érdekében el kell kerülni a jelenlegi rendszer, megfelelő feltételek biztosításának hiányából előállt csődjét.

Ugyanakkor, a feltételek és igények számbavételénél, a realitás és a takarékoság követelményeit messzemenően érvényesíteni szükséges. A valós költségtervezés során kerülni kell a virtuális igények elfogadását, építeni kell a Magyar Honvédség és a nemzetgazdaság meglévő potenciáljára, anyagi, infrastrukturális, informatikai, igazgatási és egyéb lehetőségeire. Mindezek indokolják

az önkéntes tartalékos rendszer bevezetése sokrétű feltételének teljes körű átgondolásának szükségességét és felelősségét.

A nem anyagi jellegű támogató kompenzációs, illetve ösztönző/érdekeltségi rendszer

Az önkéntes tartalékos rendszer működése hatékonyságát, a jelentkezők számát jelentősen növelheti egy olyan, az ösztönző/érdekeltségi rendszert kiegészítő, nem anyagi jellegű motivációs intézkedés csomag kialakítása, amely az önkéntes tartalékost alkalmazó munkáltatót és az önkéntes tartalékos szolgálatot vállalat egyaránt támogatja, munkaerőpiacon történő érvényesülését tovább segíti.

A munkáltatót támogató ösztönző és érdekeltségi, illetve ezzel párhuzamosan kiépítésre kerülő kompenzációs rendszer célja egyrészt a munkáltató ösztönzése önkéntes tartalékos alkalmazására, másrészt az önkéntes tartalékos szolgálatot teljesítő kieső munkaerejéből eredő munkáltatói veszteség ellensúlyozása.

Ehhez kapcsolódhat, azt kiegészítheti a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerét támogató, a munkavállalót ösztönző nem anyagi jellegű, juttatásokat is magában foglaló motivációs rendszer. A motivációs rendszerre vonatkozó elgondolásnak tartalmazni kell azokat a jelentős erőforrást nem igénylő lehetőségeket, amelyekkel erősíteni lehet azt, hogy a társadalom kifejezze a működőképes haderő fenntartásának fontosságával, a honvédelem ügyével való azonosulását, és biztosítsa az önkéntes tartalékos szolgálati rendszerhez csatlakozók nem anyagi jellegű támogatását, ösztönzését. Ilyen lehet például az, hogy az önkéntes tartalékost foglalkoztató vállalkozások a különféle pályázatok, vagy megrendelések elbírálásánál, mint előnyös szempont szerepelhetnek.

Ez a rendszer-elem az önkéntes tartalékosok és munkáltatóik vonatkozásában az önkéntes tartalékos szolgálathoz kapcsolódó tevékenység erkölcsi jellegű elismerésével jelentősen hozzájárulhat az anyagi jellegű ösztönző/érdekeltségi és kompenzációs rendszerek hatékony működéséhez. Az ösztönző rendszer ezen eleme a munkáltató és az önkéntes tartalékos számára is további, az önkéntes tartalékos szolgálat vállalására, támogatására szolgáló ösztönzést jelenthet az erkölcsi elismerés kifejezésével.

Hangsúlyozandó, hogy a nem anyagi ösztönzési formák biztosítása is erőforrás igényvel jár, azonban ezek mértéke összevetve az egyéb elemek költségigényével nem számottevő.

A rendelkezésre állás idején az önkéntes tartalékos nem anyagi jellegű juttatásokra jelenleg nem jogosult.

A katonai egészségügyi rendszer igénybevételének kiterjesztése

Az önkéntes tartalékos rendszer felállításakor született tapasztalat, hogy a jelentkezők szempontjából jelentős motivációs tényező lehetne, ha az önkéntes tartalékos nem csak tényleges szolgálati ideje alatt lenne jogosult a katonai egészségügyi rendszer igénybevételére. Honvédség egészségügyi rendszere, illetve a HM Állami Egészségügyi Központ szolgáltatásai egyre szélesebb körben elérhetőek, ebből az önkéntes tartalékosok kizárása nem indokolt.

A fentiekhez az egyes központosított egészségügyi szolgáltatók által nyújtott szolgáltatások igénybevételéről, valamint a külön meghatározott személyek tekintetében fennálló egészségügyi ellátás rendjéről szóló 175/2007. (VI. 30.) Korm. rendelet módosítása szükséges.

Katonai rendezvényeken történő részvétel lehetősége

Az önkéntes tartalékosok jogosultak a Honvédség sportlétesítményeinek igénybevételére, azonban jelenleg csak a tényleges szolgálatteljesítés időszakában van lehetőségük katonai rendezvényeken, sportversenyeken történő részvételre. Az ilyen rendezvényeken való általános részvétel lehetővé tétele jelentős motiváló, a szervezethez tartozást erősítő tényezőként jelentkezhet.

A fentiek megvalósítása érdekében szükséges az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztése kapcsán kialakítandó kapcsolattartási rendszer keretében a megfelelő információáramlás kidolgozása. Az önkéntes tartalékos az alakulata, vagy az illetékes hadkiegészítő parancsnokság útján jelezné részvételi szándékát az egyes rendezvényeken. A tényleges részvétel biztosítása – a hadkiegészítő parancsnokság előzetes jelzése alapján – a rendezvény szervezéséért felelős szervezet vezetőjének feladata lenne. Az önkéntes tartalékos kiértékelését és a kapcsolódó egyéb koordinációs feladatokat a hadkiegészítő parancsnokság végezné el.

Elismerési rendszer kialakítása

Szintén jelentős motivációs tényező lehet az önkéntes tartalékosok számára létrehozott elismerések rendszere. A szolgálati idő után járó kitüntetések mintájára az önkéntes tartalékosok számára javasolt megalapítani a szerződési idő alapján differenciált szolgálati jeleket.

Az érdemek utáni elismerési rendszer differenciálása nem indokolt, azok az állandó állománnyal megegyező szabályok alapján odaítélhetőek.

A fentiekhez a honvédelmi miniszter által alapítható és adományozható elismerésekről 27/2002. (IV. 17.) HM rendelet módosítása szükséges.

A családtámogató rendszer szolgáltatásainak igénybevétele

Jelenleg a kialakítás alatt álló családtámogató rendszer olyan szolgáltatásokat tartalmaz, amelyeket – kiemelten a missziós területen szolgálatot teljesítő katonák családjának – az érintett katonai szervezet biztosít annak érdekében, hogy a külszolgálatra vezényletből fakadó ún. humán kockázatokat mérsékelje. Az érintett katonai szervezeteknél információs-, segítő-, kapcsolattartást elősegítő szolgáltatások biztosítására kerül sor.

Az önkéntes tartalékos állomány szolgálatteljesítésére missziós területen is sor kerülhet, így annak ideje alatt családjuk részére különösen indokolt biztosítani a családtámogató rendszer szolgáltatásait, hiszen mindennapi életüknek nem szerves része a szolgálatteljesítésből eredő folyamatos távollét.

A munkáltató elismerési rendszere

Az önkéntes tartalékosokat alkalmazó munkáltatók számára motiváló hatású lehet a számukra létrehozott elismerések, oklevelek rendszere.

A vállalatok, vállalkozók lehetőséget kaphatnának a HM honlapján történő megjelenésre, mint a Magyar Haderő kiemelt támogatói.

A fentiekhez a honvédelmi miniszter által alapítható és adományozható elismerésekről szóló 27/2002. (IV. 17.) HM rendelet módosítása szükséges.

A támogató fokozatok megállapítása mellett nem kizárt a Honvédelemért Kitüntető Cím odaítélése az önkéntes tartalékos rendszer működését támogató, arra érdemes szervezet vezetője/munkatársa részére.

Megfontolandó lenne az önkéntes tartalékosokat nagyobb számban foglalkoztató vállalkozások tendereztetési előnye, esetleg kedvezményes hitelhez

juttatása, illetve adó- és más kedvezményekben részesítése. Természetesen mindezen lehetőségek a nemzetgazdasági szabályokkal történő további harmonizálást igényelnek.

4.3.3 AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOS RENDSZER LOGISZTIKAI TÁMOGATÁSI RENDSZERE

A Tartalékos Erők (önkéntes tartalékos rendszer) logisztikai támogatási rendszere jelenleg nem tervezett. Ez elsősorban a Tartalékos Erőkre vonatkozó koncepció hiányából adódik, de következik az önkéntes tartalékosok jelenleg, az ellátási feladat szempontjából elhanyagolható nagyságából is. A jelenlegi elgondolás nem számol a Tartalékos Erőkkel, mint a Magyar Nemzeti Haderő szerves részével. A jövőben logisztikai támogatást az egységes integrált, a Magyar Nemzeti Haderő működésének általános ellátási rendszerén belül kell megvalósítani.

A Tartalékos Erők logisztikai, pénzügyi szakfeladatai tervezéséért és a végrehajtásához szükséges feltételek megteremtéséért a Honvédelmi Minisztérium szerveinek kell felelni, az ezzel kapcsolatos beszerzések, beruházások kezdeményezésével, a szolgáltatások megrendelésével és e költségek tervezésével egyetemben.

A csapatszintű gazdálkodás körébe tartozó készletek felmérését, ellátását a logisztikai ellátó központok – az illetékes logisztikai gazdálkodást végrehajtó főnökségei irányításával – teljes nomenklatúra vonatkozásában, kezdetben végre tudják hajtani.

A logisztikai támogatás területén a Magyar Honvédség meglévő készleteinek a felhasználása célszerű, a pótlás ugyanebben a rendszerben megvalósítható. Így létrejönne egy *egységes, integrált logisztikai rendszer*. Mindazok az anyagok, amelyek nem szükségesek állandóan, (élelmiszer, üzemanyag, technikai alkatrészek stb.) a polgári életből biztosíthatók.

A Tartalékos Erő létrehozásával egy időben azonban a logisztikai ellátó rendszer teljes felülvizsgálata szükséges, a reguláris haderő tehermentesítése céljából szükséges bizonyos feladatok átruházása a Tartalékos Erők hatáskörébe.

4.3.4 INFRASTRUKTURÁLIS HÁTTÉR A TARTALÉKOS ERŐK SZÁMÁRA

Infrastrukturális területen elsősorban a még meglévő, de alacsony kihasználtsággal működő, vagy a bezárt, de még felújítható honvédségi objektumokat célszerű igénybe venni.

A hadkiegészítő parancsnokságok megmaradt objektumaival szintén érdemes számolni. Ezen létesítmények megfelelő irodai, raktározási, működési és megalakítási feltételeket képesek biztosítani és területi eloszlásuk megfelel a Tartalékos Erők szervezeti struktúrájának.

A speciális alegységek részére azon kiemelt gazdasági egységek létesítményei is igénybe vehetők, amelyekben saját hasonló rendeltetésű biztonsági részlegeik működnek. Ilyenek például a vegyi üzemek, erőművek, stb.

A csapatszintű feladatok vonatkozásában az önkéntes tartalékos állomány elhelyezését állomány kategóriánként megosztva célszerű tervezni, a képzéssel és foglalkoztatásukkal összevontan.

A tiszti állomány elhelyezését a képző szervezetnél (ZMNE, Budapesten) kell tervezni és az ellátást az egyetem rendszerében központi finanszírozással lehet megoldani. A tiszthelyettes állomány bevonultatását, és képzését a szakképző szervezeteknél (MH Kinizsi Pál Tiszthelyettes Szakképző Iskolánál lehet végrehajtani, azok ellátási- és utaltság rendjében.

A legénységi állományt, kisebb létszámot kívánó szakmunkavégzésre rendelés esetén a csapatokhoz, vagy a logisztikai ellátó központhoz javasolt bevonultatni a feladatok végrehajtására. Ekkor az önkéntes tartalékos állomány ellátását, elhelyezését a katonai szervezetek képesek megoldani.

A nagyobb létszámú (300 főt meghaladó, de 1000 főt el nem érő) önkéntes tartalékos állományt célszerű feladathoz kötötten, az alapkiképzésük és az összekovácsolásuk érdekében központi helyre behívni. Az MH Bakony Harckiképző Központ központi gyakorló- és lőterére (Várpalota, Hajmáskér, Gyulafirátót körzetébe) vagy a 3. számú táborfalvai kihelyezett bázisára kiépített barakk épületekben az elhelyezés megoldható.

Ellátásukat a gyakorlatok végrehajtására kirendelt katonai szervezetek ellátási és utaltság rendjében lehet megvalósítani, de a saját logisztikai ellátó rendszer kiépítése után ezen feladatok önerővel is megoldhatók, sőt bizonyos esetekben kiképzési feladatként az állandó állományt is képesnek kell lenni kiszolgálni.

Kötelék méretű alegységek (önálló zászlóalj, zászlóaljak 1000-1500 fő feletti létszám esetén) bevonultatása, kiképzése és feladat végrehajtása esetén az állomány elhelyezését a kiépített táborban, vagy mellette a gyakorlók által kiépített ideiglenes/mobil sáortáborban, a gyakorlat ellátási rendszerében ideiglenesen működtetni.

4.3.5 TARTALÉKOS ERŐK LÉTREHOZÁSÁT BIZTOSÍTÓ INTÉZMÉNY RENDSZER

A sorozásnak is nevezhető adatkezeléssel/nyilvántartással, a hadkötelezettség visszaállításának minősített időszakban történő előkészítésével, az anyagi szolgáltatási kötelezettség teljesítésével, a Tartalékos Erők megalakításával, a védelmi igazgatási szervek támogatásával kapcsolatos feladatok a Hadkiegészítő Parancsnokságok új rendszerének kialakítását teszik szükségessé. [62]

Ezek a feladatok a parancsnokságok olyan szervezését igényelik, hogy a jelenlét a fővárosban és valamennyi megyeszékhelyen biztosított legyen, természetesen nem egyforma létszámmal és szervezettel, de az biztos, hogy a jelenlegi megyei toborzó és érdekvédelmi irodák szervezete kevés ehhez.

A legegyszerűbb megoldást a jelenlegi szervezetek továbbfejlesztése jelentheti, összhangban a Tartalékos Erők előzőekben javasolt irányítási/vezetési rendszerével, amelyben a két Hadkiegészítő Parancsnokság (Nyugat-Magyarországi és Kelet-Magyarországi Hadkiegészítő Parancsnokság) mellett egy hasonló súlyú parancsnokság kerülne kialakításra Budapesten, amelyek egyben a Tartalékos Erők Parancsnokságai is lennének.

A három parancsnokság a megfelelően kialakított területi felelősséggel át tudná fogni az országot és a területi szintű védelmi igazgatás szerveivel, kiemelten a védelmi bizottságokkal funkcionális integrációban működnének.

A törzsek (központok) nem önálló szervezetként kerülnének létrehozásra, hanem az illetékes Területi Tartalékos Parancsnokság, (Hadkiegészítő Parancsnokság) állománytáblájában szereplnének.

⁶² A parancsnokság megnevezés alkalmazásának itt csak az egyszerűség szempontjából van szerepe, hiszen a feladatrendszer más működési formát is megengedne, de annak a kialakítás jelenlegi stádiumában nincs különösebb jelentősége.

A személyi nyilvántartás, és az anyagi szolgáltatási kötelezettséggel kapcsolatos nyilvántartások, és az ehhez szükséges erőforrások a három parancsnokságon lennének összpontosítva, a hadkiegészítő központok online kapcsolatban érnék el, és használnák, illetve egészítenék ki a parancsnokságok adatbázisát. (Ehhez az Elektronikus Kormányzati Gerinchálózat, EKG a megyeszékhelyeken megfelelő feltételeket biztosít.) A logisztikát úgyszintén a három parancsnokságon szerveznék, a központokban csak a helyi feladatokra lenne megbízott.

A három Területi Tartalékos Parancsnokság (Hadkiegészítő Parancsnokság) át tudná fogni az országot, és képes lenne szervezni a saját és az alárendeltségébe tartozó hadkiegészítő központok munkáját, el tudná látni az alárendeltségükben lévő tartalékos kötelékek felkészítését, szükség esetén azok vezetését.

A Katonai Igazgatási és Adatfeldolgozó Központ képes biztosítani az adatok átvételének, megosztásának, és elemzésének rendszerét, amelyhez a jelenlegi szervezete és létszáma jó kiindulási alapot biztosít.

A vázolt feladatrendszer egy elképzelés, és a feladatok ugyan egységesen jelentkeznek a parancsnokságokon, központokban, azonban az egyes feladatok eltérő súllyal és volumennel szerepelnek az ország különböző régióiban.

KÖVETKEZTETÉS

A közvélemény kutatások azt bizonyítják, hogy a társadalom elviekben támogatja az önkéntes tartalékos katonai szolgálatot, azonban a személyes szolgálatvállalási hajlandóság rendkívül alacsony. *Az önkéntes tartalékos szolgálati rendszer gyakorlatilag rendszer szinten nem működik és nem jelent a Honvédelem szempontjából alkalmazható képességet.*

Fő okként – a politikai hezitálás mellett – a jelenlegi ösztönző rendszer és a honvédelemre irányuló alacsony határfokú, formálisan működő társadalmi tudatformálás jelölhető meg.

A legfontosabb elvnek azt kell tekinteni egy új szemléletű honvédelmi nevelés komplex programjainak kimunkálása során, hogy a fiatalok részvétele ezekben ne formális „kötelesség-ízű” foglalatosságot jelentsen, hanem a saját személyiségük épülését is szolgáló közösségi tevékenység örömet adó cselekvés legyen.

A megfelelő ösztönzők hiányában, a fejlesztendő tartalékos rendszer sem számíthat nagyobb számú jelentkezőre.

A jogi szabályozottsággal kapcsolatban megállapítható, hogy az Alkotmány megfelelő jogi alapot és lehetőséget biztosít az önkéntes tartalékos szolgálati rendszer tovább fejlesztéséhez, amely megfelelő kiindulási alapot jelent a Tartalékos Erők létrehozásához.

Az alacsonyabb szintű jogi szabályozások ellentmondásosak, mivel a már meglévő állomány kategóriák törvényi szabályozását alkalmazta az újonnan megjelenő állománycsoportra. Az alaptörvényeket érvényre juttatni hivatott részletező szabályzók nem adnak egyértelmű iránymutatást az önkéntes tartalékos rendszer tevékenységére szolgáló igazgatási intézmények működtetésére.

Egy átfogó, egységes szabályzás érdekében elengedhetetlen a Hvt. és a Hjt. átdolgozása.

A logisztikai támogatás területén a Magyar Honvédség meglévő készleteinek a felhasználása célszerű, a pótlás ugyanebben a rendszerben megvalósítható. Így létrejönne egy *egységes, integrált logisztikai rendszer*

A három parancsnokság a megfelelően kialakított területi felelősséggel, át tudná fogni az országot és a területi szintű védelmi igazgatás szerveivel – kiemelten a védelmi bizottságokkal – funkcionális integrációban működnének.

BEFEJEZÉS

AZ ELVÉGZETT TEVÉKENYSÉG ÖSSZEFOGLALÁSA

A doktori értekezésben történeti áttekintést adtam a mindenkori magyar haderő tartalékos erejének (komponensének) alakulásáról az elmúlt másfél évszázad alatt, kiemelt figyelmet fordítva az önkéntes haderő 2005. január 1-i létrejötte során kialakult helyzetre, hiátusokra.

Elemeztem a NATO-tagállamok által követett elveket a Tartalékos Erők szervezésében, felkészítésében, az önkéntes tartalékosok alkalmazásában, továbbá értékeltem néhány, a hazai viszonyokhoz közelálló ország tapasztalatait, és következtetéseket vontam le a magyarországi működőképes magyar Tartalékos Erők kialakításának lehetőségeire vonatkozóan.

Bemutattam az önkéntes tartalékos szolgálat magyarországi bevezetésének folyamatát, elemeztem a kialakított rendszert – feltárva annak hiányosságait –, és az azokból levont következtetésekre támaszkodva javaslatot tettem az önkéntes tartalékos szolgálat átalakítására, a Tartalékos Erők létrehozására.

Rendszereztem a témához kapcsolódó fogalmakat, és kiegészítve, vagy értelmezve azokat összhangba hoztam a megváltozott helyzetből adódó tartalommal.

A nemzetközi és honi hazai tapasztalatok alapján összegeztem azon szervezési alapelveket, amelyek bázisán létrehozható a kor színvonalának megfelelő, az ország gazdasági lehetőségeivel összhangban lévő, az önkéntes tartalékos szolgálatot teljesítőket nyújtotta lehetőségeket kihasználó korszerű Magyar Nemzeti Haderő.

Megfogalmaztam az önkéntes tartalékos szolgálaton alapuló Tartalékos Erők rendeltetését, funkcióját és lehetséges feladatrendszerét, összhangban a magyar haderő (Magyar Honvédség) jelenlegi és potenciális jövőbeni feladataival.

A Tartalékos Erőkre vonatkozóan felvázoltam egy újszerű – eddig még meg nem fogalmazott – szervezeti felépítés lehetőségét, amely lehetőséget ad a rendelkezésre álló szellemi és anyagi lehetőségek gazdaságos és hatékony felhasználására.

Megvizsgáltam az önkéntes tartalékosos rendszer társadalmi elfogadottságát, rámutattam azon tennivalókra, amelyek megtételére szükség van a rendszer fejlesztése érdekében.

A Tartalékos Erők létrehozásának jogi lehetőségeit elemezve, megállapítottam, hogy az Alkotmány lehetőséget ad a tartalékos erőket magába foglaló korszerű magyar haderő létrehozására, de az egyéb vonatkozó hatályos törvényeket egy átfogó koncepció alapján egységes rendszerben át kell dolgozni. Nem lehet eltekinteni a végzett feladatoknak megfelelő anyagi és erkölcsi elismerések komplex rendszerének kialakításától sem.

Bizonyítottam, hogy a Tartalékos Erők, mind béke, mind minősített időszakban hatékonyan alkalmazhatók a reguláris haderő kiegészítésére, de az önálló alkalmazásuk sem kizárt, ennek feltétele egyrészt az idő- és anyagtakarékos modul rendszerű, a távoktatás lehetőségeit is kihasználó, a reguláris erők kiképzési szintjét biztosító felkészítési rendszer kialakítása, másrészt az anyagi lehetőségek racionális felhasználása.

Összességében egyértelművé tettem, hogy a jelenlegi reguláris haderő gyors kiegészítésére a hatályos törvényekben lefektetettek nem nyújtanak reális lehetőséget sem veszélyhelyzetekben, sem a hadkötelezettség bevezetésekor. Megoldást – a feltételek megteremtését követően – az önkéntes tartalékos rendszer mindenoldalú fejlesztése és a Tartalékos Erők létrehozása biztosítja.

ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK

Az tapasztalatok alapján evidenciának tekinthető, hogy a világon a legnagyobb és gazdaságilag legfejlettebb országok sem engedhetik meg maguknak, hogy a biztonságukat veszélyeztető összes kockázat elhárítására képes állandó reguláris haderőt tartsanak készenlétben. A környezetünkben elhelyezkedő valamennyi országnak a reguláris hadereje mellett kiképzett tartalékerő áll rendelkezésére. Magyarországon az elmúlt években a meghirdetett haderőreform keretében jelentős létszámleépítés történt, a reguláris haderő 25 ezer fő alá csökkent, miközben a kiképzett tartalékosok száma a pótlásuk híján gyors ütemben csökken.

Ezzel a folyamattal teljesen ellentétes a NATO országokban követett haderő-szervezési filozófia, amely szerint a reguláris haderő és a Tartalékos Erők létszámváltozása fordított arányosságot mutat. Szinte valamennyi NATO-tagországban csökkentették és csökkentik a reguláris haderő létszámát, de ezzel párhuzamosan a Tartalékos Erők létszáma növekszik, szerepük felértékelődik.

Az értekezésemben bizonyítottam, hogy a jelenlegi létszámra lecsökkentett reguláris haderő és a még formálisan rendelkezésre álló tartalékosok együttesen sem biztosítják az érvényes stratégiai dokumentumokban deklarált biztonsági kockázatok elhárítására és haderő alapfeladatainak teljesítéséhez szükséges létszámot. Az ellentmondás feloldására két alternatíva lehetséges: növelni a béke haderő, vagy a tartalékosok létszámát. Jelenleg ez utóbbi alternatíva irányába indult meg egyfajta konszenzus a Tartalékos Erők fejlesztésének kérdésében.

A tartalékosok nemzetközi kitekintésben történő vizsgálatából általánosan levonható következtetés, hogy az egyes nemzetállamok haderejéhez tartozó Tartalékos Erők struktúrájuk, funkcionális feladataik, létszámaramányaik, működési feltételeik tekintetében sajátosak. Egy-egy haderő tartalékos rendszere egészében a hazai környezetbe nem illeszthető, de számos eleme részeiben adaptálható a Tartalékos Erők fejlesztése során.

Figyelemre méltónak tartom a fegyveres erők – benne a tartalékos rendszer – jelenleg Csehországban és Szlovéniában-folyamatban lévő átszervezésének tapasztalatait. Különösen a szlovén fegyveres erők területvédelmi jellegének átalakítását, feladatainak kibővítését, válságkezelési, többnemzetű szövetséges

műveletekben való tevékenységhez és a Befogadó Nemzeti Támogatáshoz kapcsolódó képességek biztosítása céljából történő átszervezését tartom hasznosítható példának.

Mindkét országra vonatkozólag fontos és hasznosítandó következtetésnek gondolom, hogy a reguláris haderő valamint a tartalékerők átszervezését egyidejűleg és egységes rendszerben végzik, ami a XXI. századi társadalmak biztonsági igényének megfelelő szintű védelmi képességek létrehozása, a különböző források volumene, vagy akár időigénye miatt is, csak hosszabb távon egymásra épülő feladatok végrehajtásán keresztül valósulhat meg. Következésképpen a tartalékerők fejlesztése esetében is többfázisú időtartamban kell gondolkodni, amely nem nélkülözheti a stratégiai szintű gondolkodást és tervezést.

Már a tartalékos erők fejlesztésének előkészítési fázisában szükségesnek tartom az értekezésben definiált három elvi követelmény érvényesíthetőségének garanciáit megalapozni:

- a reális védelmi szükségletek biztosításának,
- a rendszerorientált működés, és
- a fenntartható működtetés biztosításának elvét.

Úgy gondolom, ha nem is lehet teljesen egzakt számokkal kimutatni, hogy milyen mértékben indokolt fejleszteni a Tartalékos Erőket, de az optimális politikai döntés meghozatalához szükség van a szakemberek által végzett kockázatelemzésekre és tényeken alapuló számvetésekre.

A Tartalékos Erők fejlesztése, olyan nagyságrendű projekt – okulva a Magyar Honvédség eddigi reform kísérleteiből –, amelynek megtervezése nem nélkülözheti egy szigorúan szakmai tényezőkön alapuló **vizsgálati rendszermodell** megalkotását, amelyben le kell modellezni a rendszer alkotóelemeit és jellemzőit, valamint részletesen fel kell tárni az egyes elemek, alrendszerek közötti kapcsolatokat. Meg kell nevezni azokat az erőforrásokat, amelyeket a rendszer működése során fel fog használni, korrekten bemutatva az erőforrások megváltoztatásának hatásait.

Kutatásaim alapján a Magyar Honvédségben az elmúlt tíz évben végrehajtott haderő-fejlesztési tervekhez nem készültek a szakirodalomból beazonosítható, a haderőre adekvát szintű fenntarthatósági stratégiák.

A fenntartó státuszát a Magyar Köztársaság mindenkori Kormánya tölti be az Országgyűléssel megosztott hatáskörgyakorlással. A fenntartói státuszából következik,

hogy a haderő fenntartható működtetésére vonatkozó stratégiák kidolgozása a Kormány feladata és kötelessége, amelynek egyik fontos dokumentuma a Nemzeti Katonai Stratégia. Sajnálatos módon a Magyar Köztárság évtizedeken keresztül nem rendelkezett ezzel a stratégiai dokumentummal.

A Magyar Köztársaságot érintő biztonsági kockázatok elhárításának egy jelentős része nem igényel hagyományos értelemben vett katonai védelmet. Megítélésem szerint ebben **több feladat rendeltetés szerinti alapfeladatként tervezhető a Tartalékos Erőkre**, békében és minősített időszakban egyaránt, amennyiben erre a megfelelő felkészítést időben megkapták. Ezen logika mentén alakulhat ki egyfajta munkamegosztás, a haderő strukturális elemei között, – a haderő gerincét képező reguláris és a tartalékos erők között – és e gondolkodás mentén optimalizálhatók a védelmi költségek is.

A feladatrendszer által meghatározott szervezeti struktúra kialakítása során fontos követelménynek kell tekinteni a rendszer racionális és gazdaságos működtethetőségének követelményét. Ennek érdekében fel kell tárni és számba kell venni a teljes honvédelmi rendszer meglévő, vagy még meglévő, de kihasználatlan szervezeti és infrastrukturális elemeit.

A kiképzés személyi, technikai és infrastrukturális feltételeinek biztosítása a jelenlegi körülmények között a legnehezebben megoldható feladatok közé sorolható.

A felmérések azt mutatják, hogy az önkéntes szolgálat legfőbb akadály a munkahely elvesztésétől való félelem. Ezen alapvető ok miatt nem működik az időközben bevezetett önkéntes tartalékos szolgálat intézménye sem.

A tapasztalatok arra köteleznek, hogy a tartalékos képzés rendszerének kialakítása során kutatni kell azokat a módszereket, amelyek béke időszakban a lehető legkisebb terhet és áldozatvállalást követelnek a képzést önként vállalóktól, másrészt egy korrekt ösztönző rendszerrel kompenzálni kell erőfeszítésüket.

A Tartalékos Erők szervezeteinek kötelékéhez tartozó állomány felkészítését a területvédelmi alapfeladatok ellátására teljesen új alapokra kell helyezni. A külföldi tapasztalatok és a témában lefolytatott vizsgálatok alapján, a képzési forma tekintetében a katonai képzés követelményeivel összehangolt, a gyakorlati és a távoktatási módszereket meghatározott arányban egyesítő képzési forma alkalmazása jelenthet megoldást.

A közvélemény-kutatások azt bizonyítják, hogy a társadalom elviekben támogatja az önkéntes tartalékos katonai szolgálatot, azonban a személyes szolgálatvállalási hajlandóság rendkívül alacsony. Az önkéntes tartalékos szolgálat gyakorlatilag rendszer szinten nem működik és nem jelent a honvédelem szempontjából alkalmazható képességet. Fő okként a jelenlegi ösztönző rendszer és a honvédelemre irányuló alacsony hatásfokú, formálisan működő társadalmi tudatformálás jelölhető meg.

A jogi szabályozottsággal kapcsolatban megállapítható, hogy az Alkotmány megfelelő jogi alapot és lehetőséget biztosít az önkéntes tartalékos szolgálati rendszer továbbfejlesztéséhez, amely megfelelő kiindulási alapot jelent a tartalékos erők fejlesztéséhez.

Az alacsonyabb szintű jogi szabályozások ellentmondásosak, nem adnak egyértelmű irányutatást az önkéntes tartalékos rendszer tevékenységére szolgáló igazgatási intézmények működtetésére. Egy átfogó, egységes szabályozás érdekében elengedhetetlen a Hvt. és a Hjt. módosítása.

A logisztikai támogatás területén a Magyar Honvédség meglévő készleteinek a felhasználása célszerű, a pótlás ugyanebben a rendszerben megvalósítható, létrehozva egy egységes, integrált logisztikai rendszert. A javasolt három Területi Tartalékos Parancsnokság a kialakított felelősségi körzetekkel lefedi az országot és a területi szintű védelmi igazgatás szerveivel – a védelmi bizottságokkal – együttműködésben alapját képezheti egy integrált biztonsági rendszernek.

ÉRTEKEZÉS ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen a doktori képzés keretében folytatott tanulmányaim és kutató munkám eredményeként az értekezésemben az alábbiakat tartom új tudományos eredményeknek:

1) A mintegy másfél évszázados történelmi távlatra visszatekintve elsőként gyűjtöttem össze és rendszereztem a tartalékos katonai szolgálatok magyarországi működésének szabályozását és jellemzőit, nemzetközi elemzés alapján feltártam a különböző országok tartalékos rendszereinek sajátosságait és analógiákat állítottam fel a haderő működésének hazai társadalmi-gazdasági feltételeivel.

2) A rendszerváltás után lefolytatott haderő-átalakítási tapasztalatok, továbbá Magyarország geostratégiai helyzetének elemzéséből levont következtetések szintéziseként megfogalmaztam a reális védelmi szükségletek biztosításának elvét, a rendszerorientált működés elvét, és a fenntartható működtetés biztosításának elvét, amelyek egyidejű alkalmazása a tartalékos erők fejlesztésének egyik meghatározó alapfeltétele.

3) Bebizonyítottam, hogy a Tartalékos Erők békeidőszaki fenntartása nélkül a reguláris erők nem képesek a hagyományos és az új típusú kockázatok eredményes kezelésére. Rendszerszemléletű megközelítésben meghatároztam a nemzeti haderő elengedhetetlen részét képező Tartalékos Erők funkcionális feladatait, továbbá azok célja és tartalma szerint kategorizáltam a területvédelemi feladatok tartalékos erők által biztosítható tartalmát.

4) A honvédelem komplex rendszerének követelményeiből kiindulva újradefiniáltam, illetve pontosítottam a Tartalékos Erők feladataival összefüggő egyes fogalmakat. Ajánlásokat fogalmaztam meg a nemzeti Tartalékos Erők szervezeti struktúrájára és a kialakítandó főbb képességeik jellemzőire, a területvédelem követelményeire alapozva kidolgoztam a tartalékos szervezetek diszlokációjának lehetséges változatát.

JAVASLAT AZ ELÉRT EREDMÉNYEK HASZNOSÍTÁSÁRA, A TOVÁBBI KUTATÁSI FELADATOKRA

A doktori értekezés egyes fejezeteinek összegzésében megfogalmazott következtetések és összegzett javaslatok alapján a kutatási eredmények hasznosításának, az egyes részterületek önálló elemzésének lehetséges területeiként az alábbiakat jelölöm meg:

1.) Az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésére vonatkozó OGY határozatban foglaltak kormányzati előkészítése során széles körűen felhasználhatóak az értekezésben elemzett vonatkozó részterületek következtetései eredményei.

2.) A nemzeti Tartalékos Erők komplex rendszerének kialakítása során kerüljön figyelembevételre az értekezés nemzetközi területekre kiterjedő elemzésének eredménye, ebből kiindulva a kormányzati-katonai szakmai hatásvizsgálatok és döntés-előkészítés során kerüljenek felhasználásra a Tartalékos Erők és az annak részét képező önkéntes tartalékos szolgálat vonatkozásában az értekezésben megállapított szabályozási, illetve szervezeti-működtetési hiányosságok felszámolására kidolgozott javaslatok.

3.) A nemzeti Tartalékos Erők szervezeti felépítésére és diszlokációjára kidolgozott javaslatok alapján kerüljön további, részletes kutatásra a vezetési rendszer kialakításának lehetséges módja, szabályozási környezetének biztosítottága, a meglévő erőforrások hatékonyabb disztribúciójának módszere.

4.) A Magyar Köztársaság alkotmányának, a honvédelemre és a honvédelmi kötelezettségekre vonatkozó törvényi, illetve rendeleti szintű szabályozás felülvizsgálata során a szabályozási környezet kialakításakor alapelveként kerüljenek figyelembevételre az értekezésben a Tartalékos Erők és a reguláris haderő egységes, illetve eltérő alkalmazási elveinek követelményeire megjelölt területek.

AZ ÉRTEKEZÉS GYAKORLATI FELHASZNÁLHATÓSÁGA

Az önkéntes haderő 2004 novemberében történt magyarországi bevezetése során elkövetett szabályozási és gyakorlati eljárási hibák, következetlenségek, illetve nem rendszerszemléletű döntések elemzése – különös tekintettel a tartalékos komponens békeidőszaki eltörlésére – alapján megfogalmazottak, valamint az elemzésre támaszkodó, az értekezésben megfogalmazott javaslatok felhasználhatók a komplex tartalékos rendszer újjászervezéséhez, ezen belül az önkéntes tartalékos szolgálati rendszer korszerűsítéséhez.

Megítélésem szerint az értekezés impulzust tud adni egy olyan katonaiszakmai és kormányzati igazgatási feladatköröket egyaránt magába foglaló kidolgozói munka megkezdésének, amelynek eredménye lehet a kor követelményeinek megfelelő, korszerű, költséghatékony, ugyanakkor mégis az elvárt képességgel rendelkező, többpólusú (reguláris és tartalékos komponenseket tartalmazó) haderő létrehozása.

Az értekezés több eleme részeiben vagy egészében felhasználható a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen folyó oktatásban (a Tartalékos Erők szervezésének, a hadköteles tartalékos rendszernek – ezen belül az önkéntes tartalékos szolgálati rendszernek –, a NATO tagállamok tartalékos rendszerének bemutatására), a polgári közép- és felsőoktatási intézmények felvehető, vagy kreditrendszerű képzésében a honvédelemmel kapcsolatos területeken (a Katona Suli program katonai alapismeretek, illetve honvédelmi ismeretek tematikáiban).

Végül pedig az értekezés alkalmas egy olyan Magyar Nemzeti Haderő létrehozása koncepciója kidolgozásának alapjául, melynek legfontosabb elemét békében és a rendkívüli időszakokban egyaránt a Magyar Honvédség és a Tartalékos Erők képezik.

IRODALOMJEGYZÉK

JOGSZABÁLYOK ÉS AZ ÁLLAMI IRÁNYÍTÁS EGYÉB ESZKÖZEI

- a. 1848. évi XXII. törvénycikk a Nemzeti Őrseregről
- b. 1890. évi V. törvénycikk a Magyar Királyi Honvédség egyenlőségéről a császári és királyi közös hadsereggel
- c. 1912. évi, a császári és királyi közös véderőről szóló XXX., illetve a Magyar Királyi Honvédségről szóló XXXI. törvénycikk a honvédség első vonalba sorolásáról
- d. 1912. évi XXX. és a honvédségről szóló 1912. évi XXXI. törvénycikkek rendelkezéseinek újbóli életbeléptetése, új „véderőrendszer” alapjáról
- e. 1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről
- f. 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról
- g. 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság-és védelempolitikájának alapelveiről
- h. 1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről
- i. 2234/2000. (IX. 29.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság honvédelme egészét érintő Stratégiai Felülvizsgálat koncepciójáról,
- j. 2001. évi XCV. törvény a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról
- k. 2001. évi XLIV. törvény az önkéntes tartalékos szolgálat teljesítés lehetőségéről
- l. 10/2002. (III. 5.) HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonai szolgálat létesítéséről, módosításáról, megszüntetéséről, tartalmáról, valamint az integrált személyügyi igazgatás és egységes nyilvántartás rendjéről
- m. 22/2002. (IV. 10.) HM rendelet az önkéntes tartalékos jogviszony egyes kérdéseiről
- n. 23/2002. (IV. 10.) HM rendelet a katonai toborzás rendjéről
- o. 26/2002. (IV. 12.) HM rendelet a külföldi szolgálatba vezényelttel kapcsolatos személyügyi feladatokról és jogállásuk egyes kérdéseiről,
- p. 176/2003. (X. 28.) Korm. rendelet a befogadó nemzeti támogatás egyes kérdéseiről
- q. 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről
- r. 73/2004. (IV. 15.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájáról
- s. 71/2006. (IV. 3.) Korm. rendelet a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról,
- t. 51/2007. (VI. 6.) OGY határozat a Magyar Honvédség fejlesztésének további irányairól
- u. 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról

- v. 124/2008. (XII. 3.) OGY határozat a tárca jelentésének és a fejlesztési javaslatok elfogadásáról,
- w. 51/2009. (VI. 18.) OGY határozat a Magyar Honvédség létszámáról
- x. 1009/2009. (I. 30) Korm. határozat a Nemzeti Katonai Stratégiáról
- y. 23/2005. (VI. 16.) HM rendelet a Honvédelmi Ágazati Katasztrófavédelmi Rendszer működéséről
- z. 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról
- aa. 53/2008. (HK 12.) HM utasítás a 2008-2017. közötti időszakra szóló humánstratégiáról

KIADVÁNYOK, TANKÖNYVEK, PÁLYAMŰVEK

- a. *Az Egyesült Államok Fegyveres Erőinek Tartalék Erői (The Reserve Components of the United States Armed Forces)*. Office of the Assistant Secretary of Defense for Reserve Affairs. - Washington, 2000.
- b. *NATO Tartalékos Tisztek Szövetsége a CIOR-ról bővebben..* - ZMNE SVKI. NATO Kézikönyv. 2001. (Confédération Interalliée des Officiers de Réserve ISBN 963 7037 48 9; CIOR, Its Contribution to Vigilance towards Peace, Freedom and Human Rights; Venezia, 1998.).
- c. PATAI Endre: *A Magyar Néphadsereg mozgósítási és hadkiegészítési rendszere fejlődésének története 1944. és 1980. között.* – Hadtörténelmi Levéltár MN Külön gyűjtemény.
- d. MÉSZÁROS Károly (szerk.): *A honvédelem négy éve 1994-1998.* - Bp.: Zrínyi-Média Kommunikációs Szolgáltató Kht. Zrínyi Kiadó, 1998.
- e. HOLLÓ József (szerk.): *A honvédelem négy éve, 1998-2002.* - Bp.: Zrínyi-Média Kommunikációs Szolgáltató Kht., Zrínyi Kiadó, 2002.
- f. LAKATOS László: *Honvédelmi igazgatás* - Bp.: 1997. (Főiskolai és egyetemi jegyzetek: 1) - Államigazgatási Főiskola; 2. - Bp.: 2000., Budapesti Közgazdaságtudomány és Államigazgatási Egyetem Államigazgatási Főiskolai Kar; 3. - Bp.: 2006. Corvinus Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar.
- g. SZIGETI Lajos: *A haderő kiegészítésének elméleti kérdései.* - Bp.: ZMNE, 2004. (egyetemi tankönyv)
- h. SZILÁGYI Tivadar: *A tudományos írásművekkel szemben támasztott követelmények.* - Bp.: ZMNE, 2002.

ÉRTEKEZÉS

- a. LAKATOS László: *A védelmi igazgatás helye és szerepe a honvédelem rendszerében,* - Bp.: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2001. (PhD értekezés)
- b. FÖLDESI Ferenc: *A magyar területi katonai igazgatási rendszer fejlődéstörténete 1920-tól a jelenlegi szervezeti rendszer kialakulásáig, valamint egy lehetséges szervezeti felépítése.* - Bp.: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2004. (PhD értekezés)
- c. KLADEK András: *Önkéntes Tartalékos Rendszer és Munkáltató Támogatói Program.* - Bp.: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2007. (PhD értekezés)

- d. SIMICSKÓ István: *Az országvédelem és országmozgósítás szervezeti, hatásköri, irányítási rendszere minősített időszakokban* (Történelmi korokon át napjaink hatályos jogi szabályozásáig). - Bp.: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2009. (PhD értekezés)

JEGYZET

- a. ZRÍNYI Miklós: *Ne bántsd a magyart. Az török áfium ellen való orvosság* Zrínyi Miklós válogatott művei - Válogatta: Klaniczay Tibor, sajtó alá rendezte: Bán Imre, 1952. -p. 369.
- b. TÁLAS Péter, GYIMESI Gyula: *Az integrált biztonsági szféra Magyarországi megteremtésének lehetősége és feltételei.* - Bp.: 2008. -p. 357. (tanulmány)
- c. LAKATOS László: *A védelmim igazgatás helye és szerepe a honvédelem rendszerében. PhD doktori értekezés.* - Bp.: ZMNE. 2001. év 3. fejezet.
- d. E. BERGMANN: *Codex Hammurabbi. Textus primigenius.* - Róma: 1953. -p. 165.
- e. Kantilja: *Arthsasztra. A hadművészet ókori klasszikusai.* Zrínyi Katonai Kiadó, - Bp.: 1963. -p. 194.
- f. Szun CE: *A hadviselés törvényei. A hadművészet ókori klasszikusai.* - Bp.: Zrínyi Katonai Kiadó. 1963. -pp. 208-219.
- g. Szent István Első Magyar Király Dekretomainak Első Könyve: *Szent Imre Herczegnek írott tanításai és parancsolatai.* Ilosvai István egri prépost 1544. évi kézírata - Ilosvai-codex (Corpus Juris Hungarici).
- h. Zsigmond 1435. évi Első Dekretoma: *1. Cikkely* – Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici).
- i. V. Albert 1439. évi Dekretoma: *3. Cikkely.* Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici).
- j. III.Károly 1715. évi Dekretoma: *8. Cikkely.* Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici),
- k. CZUPRÁK Ottó: *A katonai tartalékerőkről.* -In. Magyar Honvéd, 2007. 39. sz. -pp. 17-19.
- l. SZIGETI Lajos: *A Nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai.* -Bp.: HM OTF kiadvány, 2001. -pp. 4-31.
- m. SZIJJ Jolán, Bence László: *A Piave-Front, Monarchia hadereje az utolsó erőpróba előtt.* -In. Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok. 2003.
- n. Trianoni békeszerződés: *Az 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Észak-amerikai Egyesült Államokkal* (104. cikk).
- o. Hadtörténelmi Levéltár, Vezérkar Főnöke Elnöki 1. osztály 4138/1941. I. fejezet 1. §. 1.
- p. BOMBAY László (szerk.): *A honvédelem négy éve 1990-1994.* -Bp.: Zrínyi Katonai kiadó 1994. -p. 62.
- q. MÉSZÁROS Károly (szerk.): *A honvédelem négy éve 1994-1998.*-In. Zrínyi Katonai kiadó, -Bp.: 1998. -p. 79.
- r. A 88/1995. (VII. 6.) OGY határozat a Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról,

- s. LAKATOS László: *Megváltozó sorkatonai szolgálat, vagy csak szolgálati idő csökkenés.* -In. *Hadtudomány*, 2001. 4. sz. -pp. 16- 18.
- t. VARGA József: *Az önkéntes haderő első évfordulóján.* -In. *Új Honvédségi Szemle*, 2006. 1. sz. -pp. 8-14.
- u. KÁDÁR Pál: *A Magyar Honvédség 2007. évi átalakítása és a Honvédelmi Minisztérium új szervezete.* -In. *Hadtudomány*, 2008. évi elektronikus szám. http://WWW./kulso/hadtudomany,2008_e4pdf. Letöltés 2009.06.17.
- v. SZABÓ József (szerk.): *Hadtudományi Lexikon.* -Bp.: 1995.
- w. JUHÁSZ Ferenc: *Úton a XXI. század hadserege felé.* Előszó. Rekonverzió Konferencia. -Bp.: A Honvédelmi Minisztérium Kommunikációs Főigazgatósági kiadvány előszava, 2003. -p 2.
- x. SZOMBATI Zoltán, FÖLDI László: *Az MH katasztrófavédelmi feladatokra kijelölt erői, különös tekintettel az MH 93. Petőfi Sándor vegyivédelmi zászlóalj lehetőségeire.* 2008.
- y. A Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiája 2009.
- z. SZABÓ János: *Önkéntes haderő szervezeti kultúraváltás.* -Bp.: Zrínyi Kiadó, 2006. -pp. 1-99.
- aa. Előterjesztés a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének, felülvizsgálatáról szóló jelentés elfogadásáról, valamint a fejlesztési javaslatok Országgyűlés elé terjesztéséről. HM TKF jelentés, 2008.
- bb. Révai Nagy Lexikona, -Bp.: 1992. XVI. kötet. -p. 163.
- cc. Állami Számvevőszék jelentése a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről, 2009. I. fejezet, -pp. 15-16.
- dd. MAGYAR István: *Haderőreformok az európai államok hadseregeiben.* -In. *Hadtudomány* 1996. 4. sz. -p. 22.
- ee. SZTERNÁK György: *Válságkezelő műveletek (vázlatalbum).* - Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2006.
- ff. SZIGETI Lajos: *A hadkiegészítés rendszere.* -In. *Hadtudomány* X. évf. 3. sz. -p. 24-29.
- gg. KOVÁCS Ferenc: *A kritikus infrastruktúra elméleti alapjai.* -Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. 2008.
- hh. VARGA Attila: *A befogadó nemzeti támogatás aktuális jogi kérdései a NATO gyakorlat tervezés tükrében.* -In. *Új Honvédségi szemle*, 2000.
- ii. NATO Katonai Bizottság MC 441/1. határozat,
- jj. A NATO Katonai Bizottság MC 317/1. határozatának III. fejezete,
- kk. Nemzeti alaptanterv. -Bp.: 2003. -pp. 81-87,
- ll. Wikipédia (Szabad Enciklopédia),
- mm. HAUTZINGER Gyula: *Önkéntes, Hivatásos, Zsoldos.* -Fórum, 2003.

INTERNETES HONLAPOK

- a. *Hadtudomány* (: <http://www.zmne.hu>),
- b. Honvédelmi Minisztérium (<http://www.honvedelem.hu>),
- c. ZMNE (<http://www.zmne.hu>).

TUDOMÁNYOS PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

CIKK:

- a. URBÁN Lajos: *The Requirement for Reserves Forces in Hungary*. - AARMS, 2006. 3. sz. -pp. 477-484.
- b. URBÁN Lajos: *The role of reinforcing reserves within the scope of national defence*. - In. AARMS, 2007. 2. sz. -pp. 219-228.
- c. URBÁN Lajos, ENDRESZ Ernő: *A Magyar Köztársaság NATO-hoz történő csatlakozásának lehetőségei*. -In. ZMNE és Euro-Atlanti Integrációs Munkacsoport közös kiadványa, 1996. -pp. 11-34.
- d. URBÁN Lajos: *A Magyar Haderő jövője*. - Nemzetvédelmi Egyetemi közlemények, 2005. 9/1. sz. -pp. 187-190.
- e. URBÁN Lajos: *Az önkéntes tartalékosok szerepe a jövőbeni Magyar Haderőben*. -In. Nemzetvédelmi Egyetemi közlemények, 2005. 9/2. sz.--pp. 136-144.
- f. URBÁN Lajos: NATO a változó világban. - Új Honvédségi Szemle, 2005. 5. sz. -pp. 48-53,
- g. SZIGETI Lajos, URBÁN Lajos: *Magyar Haderő és a tartalékos katonák*. -In. Új Honvédségi Szemle, 2006. 5. sz. -pp. 107-115,
- h. URBÁN Lajos: *Tartalékos Erők a békefenntartó műveletekben*. -In. Új Honvédségi Szemle, 2006. 10. sz. -pp. 38-44,
- i. URBÁN Lajos: *Az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi tartalék alakulatai*. -In. Új Honvédségi Szemle, 2007. 1. sz. -pp. 51-59
- j. URBÁN Lajos: *Az USA szárazföldi tartalékos alakulatai: Nemzeti Gárda*. -In. Új Honvédségi szemle, 2007. 2. sz. -pp. 94-100,
- k. URBÁN Lajos: *Tartalék Erők a Honvédelem Rendszerében*. -In. Új Honvédségi szemle, 2007. 10. sz. -pp. 125-133.

ELŐADÁSOK

- a. URBÁN Lajos: *Az Euro-Atlanti Integrációs Munkacsoport stratégiája*. - Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, nemzetközi konferencia, 1997.
- b. URBÁN Lajos: *NATO doktrínák adaptálásának kérdése* - ZMNE: Malfred Wörner alapítvány, 1997.
- c. URBÁN Lajos: *Magyar Honvédség részvétele a békepartnerségi programban*. - Szolnok: Nyári Szabad Egyetem, 1997.
- d. URBÁN Lajos: *Közép-Kelet Európai országok és a NATO*. - Brunsum: 1997.
- e. URBÁN Lajos: *NATO Doktrínák és STANAG-k átvételének helyzete*. - Budapest: Honvéd Vezérkar 1-5. tudományos konferencia, 1998.
- f. URBÁN Lajos: *Stratégiai Felülvizsgálat*. - Lakitelek: Nyári Szabadegyetem, 2000.

FÜGGELÉKEK

1. számú függelék: A TRIANONI TILTÁSOK (kivonat)

106. Cikk. Mozgósítást elrendelő vagy mozgósításra vonatkozó minden intézkedés tilos. Az alakulatokhoz, igazgatási szervekhez és törzsekhez kiegészítő keretek semmi esetre sem tartozhatnak. Állatok vagy egyéb katonai szállító eszközök igénybevételének előkészítését célzó mindennemű intézkedés tilos.

109. Cikk. Minden tisztnek hivatásos tisztnek kell lennie. Azoknak a jelenleg szolgáló tiszteknek, akik a hadseregben megmaradnak, kötelezniük kell magukat arra, hogy legalább 40 éves korukig szolgálnak. Azok a jelenleg szolgáló tisztnek, akik az új hadseregben szolgálatot nem vállalnak, minden katonai szolgálati kötelezettség alól mentesek; ezeknek semminemű elméleti vagy gyakorlati továbbképzésben részt venniük nem szabad. Az újonnan kinevezett tisztnek kötelezniük kell magukat arra, hogy legalább húsz egymást követő éven át tényleges szolgálatot teljesítenek.

110. Cikk. Az altisztek és legénységi egyének szolgálati kötelezettségének teljes tartama legalább hatévi szolgálatot magába foglaló tizenkét egymást követő évnél nem lehet kevesebb.

2. számú függelék: A NATO KATONAI BIZOTTSÁG MC 441/1 HATÁROZAT

A NATO tartalékosokra vonatkozó politikai irányelvei

A NATO-tagállamok tartalék erőibe, olyan különböző mozgósítási kategóriákba tartozó személyi állomány tartozik, akik rendes körülmények között nem teljes munkaidőben teljesítenek katonai szolgálatot.

A Szövetség nemzetei jelentős mértékben csökkentették a reguláris haderejüket, így növelve a tartalékos erők relatív jelentőségét a NATO számára, ami együtt nő azzal az igénnyel is, hogy a NATO jobban megértse és kiaknázza az alkalmazásukban rejlő lehetőségeket. Az egyes nemzeti megközelítésekben alapvető eltérések léteznek a tartalékosok szervezeti felépítésének, mennyiségének, típusának, finanszírozásának, rendelkezésre állásának, kiképzésének, behívásának és használatának tekintetében, de a szerepük és valószínű alkalmazásuk a jövőben várhatóan három feladattípusból – kollektív védelemből, konfliktus-megelőzésből és válságkezelésből, valamint a stabilitás kivetítéséből – fog következni. Ez adódik abból is, hogy a tartalékos személyi állomány

és kötelékek hatékony integrálása és kihasználása megnöveli a teljes haderők képességeit, és megfelelően illeszkedik a válságkezelési eszközök spektrumába. Nem elhanyagolható tény az sem, hogy békeidőben a tartalékosok költség-hatékony alternatívát képeznek a nagy létszámú reguláris erők fenntartásával szemben.

A tagországok tartalékosai különböző kategóriájú személyi állományból és/vagy kötelékekből tevődhetnek össze, akik szükség szerint kerülnek mozgósításra. Kategóriájuk szerint lehetnek: önkéntesek, reguláris állományból kiváltak (volt szerződésesek és hivatásosak), illetve hadkötelesek. A nemzeti követelményektől függően a tartalékosok bevetethők a reguláris haderővel együtt a hadművelleti területen, de felhasználhatók egyénileg és/vagy kollektívan is, hogy átvegyék hadművelleti területen elhelyezkedő reguláris erők feladatait.

Mint katonai személyi állomány és egyúttal a polgári közösségek felelősségteljes tagjai, a tartalékosok a NATO egyik értékes erőforrását képezik. A katonai jártasságukon túl, a tartalékosok további értéket nyújthatnak a civil tapasztalataikon keresztül és társadalmi kapcsolataikkal, amivel segítik a NATO országok katonai és civil szféráinak közeledését. Ugyanakkor a katonai szolgálat a tartalékos és a munkáltatója számára is alapvető előnyöket nyújt. Az utóbbinak előny a (dolgozó által elsajátított) számottevő vezetői-képesség, valamint a tartalékos részére szolgálati ideje alatt nyújtott képzési és kiképzési programok, melyek többsége közvetlenül civil tudássá konvertálható. Attól a pillanattól, hogy egy nemzet tartalékosokat alkalmazott aktív NATO feladatokban, nemzeti felelősség, hogy az adott személyek képesek legyenek a rájuk bízott feladatokat megfelelő szinten elvégezni. Azt követően, hogy ezt elérték, tovább már nem lehet a tartalékosok azon képességeit kétségbe vonni, hogy képesek NATO feladatokban való részvételre.

Annak érdekében, hogy a tartalékos erők vagy személyek NATO műveletekben vehessenek részt fontos, hogy kiképzettek legyenek és a felkészítési időt követően, készen álljanak a rájuk bízott feladatok végrehajtására. Ennek eredményeképpen a nemzeti kiképzési irányvonalakat annak megfelelően kell meghatározni, hogy az tartalmazza a tartalékos állomány kiképzését úgy, hogy a felkészülési időt követően, ugyanolyan kiképzettek legyenek, mint a reguláris állomány. Az egyéni és kötelék-kiképzési tervek – amelyek lehetővé teszik, hogy a tartalékosok elérjék ezt a készenléti szintet – a nemzeti szakértelemre és tapasztalatokra alapulnak, és továbbra is tisztán nemzeti felelősségi körbe tartoznak. A nemzeti prioritásoknak megfelelően, a tagországoknak támogatniuk kell a tartalékosok

részvételét az összhaderőnemi (többnemzetű) egyéni kiképzési lehetőségek kihasználásában is.

A hadműveletek tekintetében, az alkalmazásban lévő vagy a támogató parancsnokságokon munkát végző kötelek – mind reguláris, mind tartalékos – személyi állománya számára, a hadműveleti terület a felbecsülhetetlen értékű tapasztalok iskolája, a terepen szerzett tapasztalat pedig kincs a katona számára. A tartalékosok a nemzeti személyi követelményeknek (National Manning Requirements) megfelelően szolgálhatnak alegység vagy parancsnoksági szinteken, de ezen felül a speciális képességekkel rendelkező tartalékosok – akik a reguláris erőknél hiányzó képzettséggel rendelkeznek – döntő jelentőséggel bírnak a NATO számára az új típusú feladatok vonatkozásában.

A tartalékosok elérhetősége több fontos tényezőtől is függ, mint például a politikai akarat, a közösség ösztönző hatása és segítségnyújtása, valamint a munkaadó támogatása. A tartalékos „polgár-katonák” növekvő szerepét figyelembe véve, ezen irányelvek ösztönzik a tartalékos kiképzés javítását, lehetőséget biztosítanak békeidőszakban is hadműveletekben való részvételre és pártolják a munkaadó (t) támogató programokat, ugyanakkor teljes mértékben elismerik a nemzeti felelősséget ezeken a területeken.

3. számú függelék: AZ ÉSZAK-ATLANTI SZERZŐDÉS SZERVEZETE IRÁNYELVE A TARTALÉKOS RENDSZER VONATKOZÁSÁBAN

(A NATO Katonai Bizottság MC 317/1 határozatának III. fejezete)

A NATO Katonai Bizottsága a tagországok tartalékos rendszereinek egységesítésének érdekében határozatokat hozott a kiképzés és készenlét, az erők hadműveleti alkalmazása, valamint a tartalékosokkal kapcsolatos politikai irányelvekre vonatkozóan:

Kiképzés és készenlét

Annak érdekében, hogy a tartalékosok és a tartalék egységek települhessenek a nemzeti vagy a NATO műveletek támogatása érdekében, fontos, hogy megfelelő kiképzést kapjanak úgy, hogy képesek legyenek a kapott feladataikat végrehajtani a rendelkezésükre álló készenléti időn belül. Ennek eredményeképpen a nemzeti kiképzési politikát is úgy kell alakítani, hogy (az országok) kiképezzék Tartalék Erőiket olyan szinten, hogy a rendelkezésükre álló idő leteltével a nekik megfelelő

(szintű és típusú) reguláris erők szintjét is elérjék, és átvehessék egyes NATO feladatok végrehajtását. Ehhez alkalmazás előtt szükséges lehet koncentrált kiképzés végrehajtása.

Egyes tartalékosok felválthatnak hivatásos, szerződéses állományúakat, vagy megerősíthetnek velük aktív alegységeket, míg a tartalékos alegységek helyettesíthetők, megerősíthetők az aktív alakulatokat vagy kiegészíthetők (pótolhatják) a kötelék szintű erőket NATO feladatok végrehajtásakor (de csak abban az esetben, ha elérték a megfelelő készenléti szintet). A követelmény (támasztás), a tartalékosok – meghatározott készenléti szint eléréséhez szükséges – egyéni és kollektív kiképzésére nemzeti felelősség, és a nemzeti törvényekre, tapasztalatokra és gyakorlatra épül. Ahol csak lehetséges, a tartalékos képzés tükrözze a reguláris erők kiképzési terveit. A reguláris erők oktatási és kiképzési programjait éppen ezért elérhetővé kell tenni a tartalékosok számára, a nemzeti szabályok és eljárások figyelembevételével.

A nemzeti prioritásoknak megfelelően a tagországoknak támogatniuk kell a tartalékosok részvételét az összhaderőnemi (joint) és a többenemzetiségű (combined) egyéni és kollektív kiképzési lehetőségeken (gyakorlatokon), a műveleti (harcászati) hatékonyság (OPERATIONAL EFFECTIVENESS) kialakításához és a kiképzés határfokának növeléséhez. Az együttműködés és az általános egyéni és kollektív kiképzés területei más (tag) országokra is kiterjeszthetők.

A tartalékosok – NATO feladatokra vagy rendszeres kiképzésre való – elérhetősége (alkalmazhatósága) erősen támaszkodik a nemzeti politikára, a törvényhozásra és a társadalmi tényezőkre, mint például a közösség ösztönző ereje és segítsége, a tartalékos családja és munkáltatója, akiknek támogatása és segítségnyújtása rendkívül fontos. A munkáltató (t) támogató programok (Employer Support Programmes) éppen ezért széles körben ösztönöztek. A tagországoknak folytatniuk kell a munkáltató (t) támogató kapcsolatokat, szabályozók és garanciák kidolgozását, a NATO új küldetéseinek megfelelő tartalékosok rendelkezésre bocsátása érdekében.

Hadműveletek

A NATO országok tartalékosai és tartalékos alegységei fontos és egyre integráltabb részét képezik a NATO haderejének. Azon felül, hogy értékes hadműveleti képességekkel bírnak a növekvő feszültségek időszakában, a tartalékosok egyre nagyobb számban vesznek részt a NATO új feladatainak végrehajtásában, különös tekintettel a humanitárius és béketámogató műveletekre. Az ilyen hadműveleti jártasság felbecsülhetetlen tapasztalatot jelent nemcsak a reguláris erők tagjai számára, hanem talán még fontosabb a tartalékosok számára. A tagországoknak éppen ezért folytatniuk kell a tartalékosok – ilyen jellegű műveletekben való részvételének – ösztönzését és elérhetőségük javítását.

Egyes tartalékosok kvótás helyeket is betölthetnek alegységeknél vagy parancsnokságokon a követelményeknek megfelelően. Ezen felül a speciális képzettségű tartalékosok, akik a reguláris erőknél és törzsekben hiányzó, vagy nem kellő számú képzettségűeket és képességűeket helyettesítenek, különös jelentőséggel bírnak a NATO számára. Ez különösen a NATO új feladatainak megvalósítása során fontos, ahol a speciális tudás – pl. konfliktus-utáni újjáépítés, CIMIC, társadalmi kapcsolatok, nyelvi- vagy egészségügyi jártasság – különösen szükségesek. A tartalékosok civil tudása is értéket képviselhet, és figyelembe veendő.

Széles körben elfogadott, hogy a tartalékosok hatékony integrációja és alkalmazása felfrissenítheti a szövetséges országok haderejét. Éppen ezért a tagországok hatékony törvényi környezete, mozgósítási és bevetési eljárásai, valamint kiképzést fejlesztő törekvései támogatandók annak érdekében, hogy a tartalékosok a NATO feladatok teljes spektrumában alkalmazhatók

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet: ÖNKÉNTES TARTALÉKOS SZOLGÁLAT A NEMZETKÖZI KITEKINTÉS TÜKRÉBEN[63]

Dánia

Dánia minimális létszámú reguláris erőt tart fenn, de válsághelyzetben 110 000 fő kiképzett tartalékos mozgósításával számol, amelynek jelentős részét az 1949-ben megalakított Honi Gárda adja.

A Gárdának minden 18 évet betöltött dán állampolgár, nő és férfi egyaránt tagja lehet. A belépés kritériuma a fizikai – pszichikai alkalmasság, és a büntetlen előélet. Kiképzésük kettő részre osztható: alapkiképzésre és szakmai továbbképzésre. A katonai szolgálattal nem rendelkező fiatalok kiképzése 200 órás program alapján történik, amelynek követelményeit 3 év alatt – első évben 100, a második és harmadik évben 50-50 órás bontásban – kell abszolválni. A katonai szolgálatot teljesítettek 50 órás alapkiképzésben részesülnek. A továbbképzés egységesen évente 24 órás tematika alapján történik, amelynek célja az ismeretek szinten tartása és speciális szakmai ismeretek elsajátítása. A gárda tagjai szolgálatukat a lakóhelyükön vagy annak közelében diszlokáló, döntően területvédelmi feladatot ellátó alegységekben teljesítik.

Svédország

Svédország Európa egyik legfejlettebben szocializált országa, amely minőség a honvédelem elveiben is megmutatkozik.

A 100 000 főt számláló Honi Gárdának minden 15. életévét betöltött svéd állampolgár tagja lehet, megjelenítve a honvédelem össznemzeti ügyét, amelyben minden állampolgárnak képességei szerint kötelessége részt venni. Ebből a szempontból figyelemre érdemes az is, hogy mozgósítás esetén a Honi Gárdához 50 000 fő olyan személy vonul be, akik egyébként háborús szolgálatra nem alkalmasak. Ők az úgynevezett Ipari Honi Gárda kötelékében a kiemelt fontosságú objektumok és létesítmények őrzés-védelmét látják el. A Honi Gárda teljes állománya évente legalább 20 órás időtartamú kiképzésen köteles részt venni.

⁶³ HM jelentés a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról, 2008. 09., pp. 61-70.

Csehország

A Csehország 2005-ben tért át a professzionális haderőre, ekkor került megszüntetésre a békeidejű hadkötelezettség. A hadsereg állandó állományát szinte kizárólag szerződéses katonák képezik, akik szerződésük lejártát követően 62 éves korukig békében is behívhatók tartalékos szolgálatra, amennyiben ezt külön megállapodásban vállalják. Mindemellett a katonai előképzettség nélküli civilek is vállalhatnak tartalékos szolgálatot.

A tartalékos erő két részből, a kötelező tartalékos és az aktív tartalékos erőből áll. A kötelező tartalékosok olyan személyek, akik befejezték katonai szolgálatukat, míg az aktív tartalékosok olyan, szolgálatukat befejezett katonák, akik 3 évre szóló szerződést kötöttek. Ha szükség van egyes egységek kiegészítésére, tartalékosokat hívnak be aktív vagy rendkívüli szolgálatra (behívó útján vagy mozgósítás kihirdetésével).

Az aktív tartalékos erők jelenleg 14 megyei hadkiegészítő parancsnokság alárendeltségébe szervezve működnek, megyénként 150-200 főre feltölteni tervezett, önálló állománytáblával rendelkező „zászlóalj” szintű szervezetekben. A jelenlegi aktív tartalékos létszám kb. 2000 fő.

Csehországban 500 ezer főt tartanak számon, aki háború vagy az országot érő fegyveres fenyegetés esetén mozgósítható, a gyakorlatban azonban a tényleges tartalékosok száma 40 ezer, a 26 ezer fős hivatásos haderő másfélszerese.

A cseh tartalékos erők alkalmazása elsősorban hazai objektumvédelmi feladatokra tervezett, illetve nem kizárt a katasztrófavédelmi feladatokba történő bevonásuk sem (a hazai alkalmazás alapelve, hogy a felkészített önkéntes tartalékos az országban bárhol bevethető, beleegyezésétől függetlenül), ugyanakkor missziós igénybevételre az önkéntes tartalékosokat nem tervezik, erre külön szerződés kötése alapján, hivatásos katonai státuszban van lehetőség.

A cseh honvédelmi törvény alapján a tartalékosok évi 21 nap kiképzésben részesülhetnek, melyet a hadsereg lehetőségeire tekintettel csak részben, évi 2x5 nap kiképzés formájában tudnak megvalósítani. A kiképzést a hadkiegészítő parancsnokságok szervezik és vezénylik, mely során a speciális szakértelmet igénylő összetett feladatokban az állandó állomány kiképzői is közreműködhetnek. A felkészítés előre tervezett módon, és a hadsereg honlapján egy évre előre megjelenő

ütemezéssel történik, így a munkáltatók és a tartalékosok egyaránt fel tudnak készülni a feladatra

A védelmi költségvetés tartalmazza az ideiglenes és az önkéntes tartalékosok kiképzésének és aktiválásának költségeit. A védelmi minisztérium egyezményt ír alá a munkáltatókkal a tartalékosok igénybevételeinek koordinálására, munkahelyekre bontva kölcsönösen megállapodnak a tartalékosok aktivizálásának százalékos mértékében, továbbá a képzések legalkalmasabb időpontjaiban. Az önkéntes tartalékos munkahelyének védelmét jogszabály biztosítja az évenkénti rendszeres, rövid idejű (10-15 napos) szolgálat alatt. A tartalékos munkavállaló hosszabb időtartamú (2-4 hónapos) behívása azonban kizárólag a munkahely hozzájárulásával lehetséges.

Románia

A román védelmi tárca szervezetében jelenleg is létezik tartalékos szolgálati rendszer, amely nem önálló erőként működik, hanem a fel nem töltött helyek tartalékos állománnyal történő biztosítására nyújt lehetőséget, az adott tartalékosok személy szerint tudják, hogy behívás esetén melyik szervezetnél, milyen beosztást töltenek be. A tartalékos katona szerződését annak munkáltatója is jóváhagyja, aki kártalanításra is jogosult, amennyiben a katona távolléte miatt bizonyítható kára keletkezik.

A NATO-nak felajánlott erők esetében a román védelmi tárca nem számol az önkéntes tartalékosok alkalmazásával. Amennyiben ezek az erőknel feltöltésre lesz szükség, azt az aktív állományból látják el, míg az önkéntes tartalékosokat kizárólag az egyéb katonai szervezetek állománytáblájában meglévő, de fel nem töltött helyeken használják. (ezek az aktív állománnyal alapesetben tervezetten 40-70%-ban kerülnek feltöltésre

A Tartalékos Erők nyilvántartása a minden egyes megyében működő „katonai központ” feladata. Szintén a központ feladata a bevezetésre kerülő önkéntes tartalékos szolgálati rendszer feltöltése érdekében végzett toborzás is.

A román alkotmány szerint minden férfi kötelessége a haza védelme. Jelenleg elegendő olyan kiképzett tartalékos áll a haderő részére, aki teljesített sorkatonai szolgálatot és szükség esetén behívható.

Az önkéntes tartalékosokra vonatkozó koncepció szerint a jövőben az önkéntes tartalékos katona az aktív katona havi fizetésének 10%-át kapja meg havi rendszerességgel.

A tartalékos katona szerződését annak munkáltatója is jóváhagyja, aki kártalanításra is jogosult, amennyiben a katona távolléte miatt bizonyítható kára keletkezik.

Litvánia

A litván tartalékos erők 1990-ben jelentek meg, amikor Litvánia kinyilvánította függetlenségét. Kezdetben azok a litván állampolgárok voltak a tagjai, akik felesküdték a parlament védelmére. Ez a fegyveres milícia alakult át önkéntes erőkké, amelynek alapján aztán kialakult a nemzetvédelmi rendszer. Ma a tartalékos erőket Nemzetvédelmi Önkéntes Erőknek (NDVF) hívják, és a szárazföldi haderőhöz tartoznak. A NDVF-nek csaknem 6000 tagja van, és a teljes litván haderő több mint 30%-át teszi ki. (A 2006-os fehér könyv alapján az aktív tartalékosok számát 2006-ra 7000, 2011-re 6500 főben maximálták.)

Az NDVF 8 fő egységből áll (parancsnokság, 5 páncélos zászlóalj, repülőszázad és tartalékos iskola). Mindegyik zászlóalj saját körzetében irányítja a toborzást és a kiképzés megfelelő szintjének fenntartását. A tartalékos iskola a szükséges katonai szakemberek kiképzéséhez szükséges tanfolyamok szervezéséért felelős.

A tartalékos állomány aktív tartalékosokra és inaktív tartalékosokra oszlik. Az aktív tartalékosokhoz a 45 év alatti önkéntesek tartoznak, akik 3 éves szerződést írnak alá, és behívhatók gyakorlatokra, műveletekre és egyéb tartalékos tevékenységre. Az inaktív tartalékosok 45 évnél idősebb önkéntesek - általában valamely szakterület szakértői - akiket csak külön intézkedéssel lehet behívni gyakorlatokon, műveletekben és egyéb, tartalékos tevékenységekben való részvételre.

Mivel önként vállalják, hogy nemzetközi műveletekkel kapcsolatos feladatokat is ellátnak, a tartalékosokat aktív szolgálatra hívhatják be, hivatásos katonai státuszban.

Az aktív tartalékosok, szerződésük tartama alatt kötelező kiképzésen vesznek részt, amelynek hossza legalább 20 nap egy évben. Képesítés: Minden új tartalékosnak alap kiképzésen, valamint különleges kiképzésen kell átesnie a tartalékos iskolában.

A katonai szolgálatra vonatkozó törvény alapján a munkaadónak kötelessége a gyakorlatra behívott tartalékos elengedni. Az aktív tartalékosokat a reguláris katonai fizetés 70%-a illeti meg, valamint a rendfokozatától függő további illetmény. Mindannyijukat megilleti utazási költségeik megtérítése.

Szlovénia

Délnyugati szomszédunk Európa egyik legfiatalabb fegyveres erejével rendelkezik. A haderőt jelenleg körülbelül 9000 hivatásos katona és 7500 tartalékos alkotja, legnagyobb részét a területvédelmi erők teszik ki, arányuk a teljes létszámhoz képest 50% körüli és ennek csak 6%-a hivatásos állomány.

2004-ben a szlovén fegyveres erők teljesen átszervezésre kerültek, áttértek az önkéntes haderőre. Az önkéntes tartalékosok mellett a kötelező tartalékosok, valamint a Parlament döntése alapján aktivizált stratégiai tartalékos állomány támogatja a szlovén hadsereget.

A fegyveres erők átszervezése jelenleg is folyik. Korábban a szlovén területvédelmi erők feladatai közé tartozott a katonai ellenőrzés az ország teljes területén, az államhatárok biztosítása, a védelmi szempontból kiemelkedő fontosságú épületek őrzése, kommandó ellenes akciók, hadifoglyok őrzése, valamint speciális logisztikai feladatok végzése.

A fegyveres erők területvédelmi jellegének átalakulása egy a NATO elvárásoknak megfelelő, külföldi szerepvállalásra is alkalmas haderővé a feladatrendszer is érinti, melybe immár beletartoznak a válságkezelési feladatok, többnemzetű szövetséges műveletekben való részvétel, vagy épp a befogadó nemzeti támogatás.

A tartalékosok képzésére speciális kiképző központot hoztak létre, itt folyik a tartalékos tiszti állomány képzése is.

2. számú melléklet: KUTATÁSI TÉMÁVAL ÖSSZEFÜGGŐ FOGALMAK ÉRTELMEZŐ RENDSZEREZÉSE

Haderő

A haderő valamely állam katonai védelmére létrehozott fegyveres erők összessége. A Magyar Köztársaság haderejének neve a Magyar Honvédség.[64]

Egy állam hadereje kettő részből állhat:

- Rendes vagy reguláris erő (egyenruhát viselnek), a reguláris haderő két részre oszlik, harcolók (Kombatánsok) és nem harcolókra (pl. orvosok, tábori lelkészek)
- Rendkívüli vagy irreguláris erő – valamely összeütköző fél olyan szervezett

⁶⁴ SZABÓ József (szerk.): Hadtudományi Lexikon, Magyar Hadtudományi Társaság, 1995. p. 444.

fegyveres ereje, akik felelős parancsnokság alatt állnak – nem szükséges, hogy elismert katonák legyenek.

A Magyar Haderő megnevezés leszűkítése a Magyar Honvédségre nem állta meg a helyét múltban és nem állja meg napjainkban sem. A határőrség működése idején minősített időszakban beintegrálásra volt tervezve, mind a Magyar Néphadseregbe, mind a Magyar Honvédségbe, tehát a Magyar Haderő tartalma akkor is tágabb volt, mint a fenti fogalmi meghatározás. Rendkívüli állapot esetén a reguláris erők kiegészítésre fognak szorulni a jövőben is.

Fegyveres erő(k)

Adott állam biztonságát szavatoló, érdekeit, területét, szuverenitását védő katonai szervezetek összefoglaló elnevezése. A korszerű fegyveres erők az államok többségében különböző haderőnemekből, felsőbb szintű katonai irányító szervekből, valamint az egyes országokra jellemző más katonai szervezetekből állnak[65]. A Magyar Köztársaságban 2008. 01. 01. –ig a Magyar Honvédég és a Határőrség alkotta a fegyveres erőket, napjainkban csak fegyveres erőről beszélünk. A Tartalékos Erők létrejöttével ismét fegyveres erők biztosítanak a hon védelmét.

Önkéntes haderő

A Magyar Értelmező Kéziszótárban az önkéntes szó alatt az alábbiakat olvashatjuk: *"önként, szabad elhatározásból történő,.... cselekvés, magatartás önkéntes volta"*.

Olyan fegyveres erő, amelynek tagjai nem törvényben előírt kötelezettség alapján, hanem önként látják el a katonai szolgálatot. Az önkéntes haderőben szolgálók vagy életpályának választották a katonai szolgálatot, vagy meghatározott időre kötött szerződéssel katonáskodnak. Az önkéntes haderőnek polgári alkalmazottjai is vannak.

Ha a szakirodalom szerint definiálni akarjuk – a haderőrendszereknek az a modellje, amely élethivatásos és szerződéses állománycsoportból tevődik össze (plusz köztisztviselők és közalkalmazottak). A hivatásos állomány egy része élethivatásul választja a katonai pályát, a másik része a szerződéses állomány rövidebb (meghatározott) időre. A tisztek, tiszthelyettesek nagyobb része az élethivatásos

⁶⁵ SZABÓ József (szerk.): Hadtudományi Lexikon, Magyar Hadtudományi Társaság, 1995. p. 322.

állománycsoportban, egy részük pedig a szerződéses állománycsoportban teljesíthet katonai szolgálatot.

Valójában az „önkéntes” haderő megnevezés nem fejezi ki fogalmilag a haderő jellegét, így beszélhetnénk önkéntes közigazdászokról, vagy akár önkéntes tanárokról, mivel ők is önként választották hivatásul a pályájukat. *Tehát ez a definíció a jelenlegi körülmények között szakmailag nem értelmezhető.*

Hivatásos haderő

A Magyar Értelmező Kéziszótárban a hivatás címszónál a következő található: *"valamely foglalkozás, pálya iránti hajlam, elhivatottság alapján választott foglalkozás,.... Aki valamely tevékenységet hivatásként, foglalkozásként folytat"*

A hivatás szó ma a legmagasabb fokú kifejezése annak, ha valaki életpályaként végzi munkáját. Feltételezi, de minden esetben jelenti a végzett munka minőségét.

A jelenlegi Magyar Honvédség tagjai munkaszerződés alapján egyrészt hosszabb határozatlan időre életpályaként, másrészt rövidebb határozott időre kötött szerződés alapján teljesítenek szolgálatot.

Így kimondható, hogy a Magyar Honvédség a Magyar Nemzeti Haderő részeként békeidőszakban túlnyomó részben hivatásos állományú katonákból áll.

Reguláris haderő

Reguláris (szervezett hadsereg) haderő, amely szervezett, több haderőnemet is magába foglal, [66] vagy másképpen fogalmazva a reguláris haderő (regular forces) az államnak a törvényeknek megfelelően létrehozott és fenntartott állandó jellegű hadereje. Eltérően az irreguláris fegyveres erőtől, amelyek ugyan nem törvényi úton, de nem is törvénytelenül jöttek létre, azonban nincs állandó szervezetük, egységes szolgálati, kiképzési rendjük.

Megkülönböztetünk: sorozott, (vagy vegyes), önkéntes, vagy zsoldos, katonákból álló reguláris haderőt.

A jövőbeni Magyar Haderő reguláris része a Magyar Honvédség, amelyet békében az önkéntes tartalékosok egészítenek ki és Tartalékos Erők támogatnak.

⁶⁶ Wikipédia (Szabad Enciklopédia)

Professzionális haderő:

A professzionális elnevezés elsősorban a magas szintű tudást, nagyfokú hozzáértést jelöli és főként a személyi tulajdonságokra utal. Kevésbé alkalmas azonban annak kifejezésére, hogy a haderő reguláris haderő mely típusához tartozik.

A professzionalizmusra vonatkozó, századunkban terebélyesedő nézetrendszerek még szélesebben, komplexebben értelmezik a kérdést és annak általában három központi mozzanatát emelik ki: a speciális hozzáértést, az univerzális felelősséget és az elkötelezettséget

A fentiekkel összhangban ki kell hangsúlyozni, hogy a fogalom minőséget jelöl, amely a képesség alapú haderő koncepciója.

Hadsereg:

A hadsereg tágabb értelemben az államok, szervezetek által saját érdek érvényesítés támogatására létrehozott fegyveres erők összefoglaló neve.

A 20. század és a mai szűkebb értelmű használatban a hadsereg a fegyveres erők egy részének, általában a szárazföldi csapatok összefoglaló megnevezése.

Ezzel szemben a fogalom katonai szakmai értelmezésében a hadsereg megnevezés alatt a fegyveres erőkön belüli, egységes katonai vezetés alatt álló, konkrétan meghatározott hadműveleti-harcászati katonai szervezetek (hadosztályok, dandárok, ezredek, stb.) alkotta hadászati- hadműveleti képességű szervezet értendő.

Magyar Hadsereg:

A Magyar Haderőn belül a II. vh. kezdete óta létrehozott magasabb hadműveleti kötelékek köznapi és a hadtörténeti szakirodalomban alkalmazott elnevezése. Ezek különböző összetételűek és létszámúak voltak.[67]

Ha fájdalmas is, de ki kell mondani, hogy napjainkban – a rendelkezésre álló szervezetek mennyiségének, fegyvernemi összetételének és felszereltségének elégtelensége miatt – országunk szakmai értelemben nem rendelkezik hadsereggel.

Zsoldos hadsereg:

Fizetségért katonai szolgálatot vállaló, többségében külföldiekből álló kötelék pejoratív ízű megnevezése. A köznyelvben, sajtóban esetenként alkalmazott téves

⁶⁷ SZABÓ József (szerk.): Hadtudományi Lexikon, Magyar Hadtudományi Társaság, 1995. p. 854.

elnevezés, a nemzeti jellegű, reguláris, önkéntes haderőre.[68]

Zsoldosok:

Zsoldos minden olyan személy, akit kifejezetten abból a célból toboroztak, hogy fegyveres összeütközésben harcoljon, ténylegesen közvetlenül részt vesz az ellenségeskedésekben, elsősorban egyéni haszonszerzési vágyból vesz részt az ellenségeskedésekben, valamelyik összeütköző félnek nem állampolgára, vagy valamelyik összeütköző fél által ellenőrzött területnek nem lakosa.[69]

Magyar Nemzeti Haderő:

Az ország integrált biztonsági rendszerének meghatározó alkotó eleme, honvédelmi képességének legfontosabb biztosítója. Mint reguláris haderő kettő alap strukturális elemből épül fel: a hivatásos állományú Magyar Honvédségből, valamint a Tartalékos Erőkből, amelynek személyi állományát a honvédelmünk békeidőszaki és a minősített időszaki szabályrendszerétől függően önkéntes- és hadkötelezettség alapján szolgálatot teljesítő kiképzett tartalékosok alkotnak

Magyar Honvédség:

A Magyar Honvédség (MH) a Magyar Köztársaság katonai védelmének legfontosabb szervezete. A MH irányítását a módosított alkotmány úgy szabályozza, hogy a főparancsnoki tisztet a köztársaság elnöke tölti be, a feladatát, alkalmazását, költségvetését az Országgyűlés (rendkívüli állapot idején a Honvédelmi Tanács) határozza meg. A honvédség működését a kormány, azon belül a honvédelmi miniszter irányítja. [70]

A Magyar Honvédség önkéntes reguláris haderő, amelynek tagjai békében a katonai szolgálatot életpályául választó hivatásos katonák (tisztok, tiszthelyettesek), rövidebb ideig szolgálatot teljesítő szerződéses katonák, valamint az önkéntes tartalékosok, akiket közalkalmazottak, köztisztviselők támogatnak.

Élethivatásos és szerződéses állomány:

Magyar Honvédségnél szolgálatot teljesítő katonák önként vállalják a

⁶⁸ SZABÓ József (szerk.): Hadtudományi Lexikon, Magyar Hadtudományi társaság, 1995. p. 1468.

⁶⁹ 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról

⁷⁰ SZABÓ József (szerk.): Hadtudományi Lexikon, Magyar Hadtudományi társaság, 1995. p. 856

szolgálatot, akár élethivatásos, akár szerződéses kategóriába tartoznak. Ebben a vonatkozásban az önkéntes haderő kifejezetten ellentéte a sorkötelesek szolgálatára is támaszkodó hadseregnek.

Az élethivatásos és a szerződéses állomány a Magyar Haderő alapvető alkotó elemei, amelyek a tartalékos állománnyal (békében önkéntes tartalékos) kiegészülve teszik egészé a haderőt.

Ez az önkéntesség szűk-és ugyanakkor más, szélesebb, általános értelemben is jellemezhető lesz a döntéshozatalnál. [71]

Kiegészítő haderő:

Kiegészítő haderő valójában Tartalékos Erőkből áll, a nemzeti haderők, így a Magyar Haderő strukturális eleme, mind békeidőben, mind minősített időszakban a működő haderő képességeit egészíti ki. Ilyen például az, USA Nemzeti Gárdája, a Dán Honi Gárda, vagy a jövőben létrehozható Magyar Tartalékos Erők.

Tartalékos Erők: (lásd 2.3 fejezet)

Tartalékos állomány:

A Hvt. 83. §(1) megfogalmazását adja a tartalékos állománynak. A tartalékos állományba békében az önkéntes tartalékosok, megelőző védelmi helyzet és rendkívüli állapot idején – a hadkötelezettség bevezetése után – a kiképzett hadkötelesek tartoznak.

Tartalékos katona:

*A tartalékos katona fogalma magába foglalja a jelenleg hatályos törvények szerint, mind az önkéntes tartalékos katonát, mind a megelőző védelmi helyzet és rendkívüli állapot idején – a hadkötelezettség bevezetése után – a kiképzett hadkötelest. A tartalékos katona a **kiképzett hadköteles**, aki békeidőszakban nem tagja a haderő tényleges állományának, de a vonatkozó törvényi feltételek megléte esetén honvédelmi feladatok végrehajtására kötelezhető.*

⁷¹ HAUTZINGER Gyula: *Önkéntes, Hivatásos Zsoldos-Forum*, 2003.

Önkéntes tartalékos katona:

Az a honvédelmi feladatok teljesítésére kiképzett személy, aki nem a vonatkozó hatályos törvényi kötelezettség alapján, hanem személyes döntése alapján vállal szolgálatot honvédelmi feladatok teljesítésére béke- és minősített időszakban.

Önkéntes tartalékos szolgálat: (Lásd 2.3 fejezet)

Hadkiegészítés: (Lásd 3.2 fejezet)

Területvédelemi erők, területvédelem, területvédelmi elv: (Lásd 2.3 fejezet)

Kockázatelemzés: (Lásd 3.1.1 fejezet)

Reális kockázatvállalás: (Lásd 3.1.1 fejezet)

A Befogadó Nemzeti Támogatás (Lásd 3.2.2 fejezet)

3. számú melléklet: RÖVIDÍTÉSEK

CIMIC	Civil –Military Cooperation, civil-katonai együttműködés
CIOR	Confédération Interalliée des Officiers de Réserve Tartalékos Tisztek Nemzetközi Szövetsége
BNT	Befogadó Nemzeti Támogatás (Host Nation Support)
NG	National Guard (Nemzeti Gárda)
ESP	Employer Support Programme, Munkáltató Támogató Program
EU	Európai Unió
HM	Honvédelmi Minisztérium
HM	FLÜ: HM Fejlesztési és Logisztikai Ügynökség
Hjt	Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló törvény
HKR	Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszer
HVK	Honvéd Vezérkar
Hvt	Honvédelmi törvény
KIAK	Katonai Igazgatási és Adatfeldolgozó Központ
KFOR	Kosovo Forces, Koszovói Erők
MATAZ	Magyar Tartalékosok Szövetsége
MC	Military Committee, Katonai Bizottság
MH	Magyar Honvédség
NBS	Nemzeti Biztonsági Stratégia
NEB	Nemzetközi Ellenőrző Bizottság
NGO	Non Government Organization, Kormányzaton Kívül Álló szervezet
NKS	Nemzeti Katonai Stratégia
NACC	Az Észak-atlanti Együttműködési Tanács
OGY	Országgyűlés
PfP	NATO Partnerség a békéért
SFOR	Stabilization Forces, Stabilizáló Erők
ZMNE	Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
VSZ	Varsói Szerződés
WBGU	Német Globális Átalakulás Tanácsa